

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR'ÂN-I KERÎM'İN ARAP YARIMADASINDA
VE ARAPÇA NÂZİL OLMASININ SEBEPLERİ**

Erdem ÖZYURT
(130111013)

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ali BULUT

İSTANBUL 2016

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı 130111013 numaralı öğrencisi Erdem ÖZYURT'un ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "**Kur'ân-ı Kerîm'in Arap Yarımadasında ve Arapça Nâzil Olmasının Sebepleri**" başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **06/06/2016** tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan AKAY
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdür

Prof. Dr. Ali BULUT
(Jüri Başkanı-Danışman)
Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Şahabettin ERGÜVEN
(Jüri Üyesi)
Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖZDEMİR
(Jüri Üyesi)
Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Erdem ÖZYURT

ÖZET

Hz. Peygamber'in Arap olmasından dolayı vahiy dilinin de Arapça olması gayet doğaldır. Gönderilen mesajın en iyi şekilde anlaşılması, mesajı ileten Peygamberin ve toplumunun diliyle nazil olmasına bağlıdır. Kur'an evrensel bir mesaj olmakla birlikte, dil açısından ilk hitap çevresinin dilini kullanmıştır. Bu, evrenselliğe aykırı bir durum değildir. Eğer mesaj Arapçanın dışındaki bir dil ile gönderilmiş olsaydı, o toplum, bu durumu yadsıyacak ve mesajın hedefine ulaşması oldukça zorlaşacaktı. Başka bir ifadeyle mesaj anlaşılmaz hale gelecekti.

ABSTRACT

It was most natural and reasonable that the Holy Quran has been descended Arabic for the Messenger was being Arab. The Message should be in his own tongue, that he might explain it in every detail, with the greatest power and eloquence. Even though it was to be for the whole world, its initial exposition was thus to be in Arabic. Now when the Qur'an is being sent down in their own tongue so that they may understand it, they raise the objection: why has it been sent down to an Arab in Arabic? But if it had been sent down in foreign tongue, these very people would have said, "How strange! An Arab Messenger has been sent to the Arabs, but the Revelations being sent to him are in a tongue which is neither understood by him nor by his people."

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında İslâm öncesi dönemde Araplar, Arabistan ve komşu devletlerin durumu, Kur'ân-ı Kerîm'in Arap Yarımadasında ve Arapça nâzil olmasının sebepleri araştırılmıştır. Tüm insanlığa gönderilmiş olan Kur'an-ı Kerîm'in Arabistan'da, Arap bir peygambere ve Arapça olarak indirilmesinin coğrafi, siyasî, sosyolojik ve filolojik (dil ile ilgili) birçok sebep ve hikmetleri vardır. Biz de bu çalışmamızda bu sebep ve hikmetleri ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalışacağız.

Müreffeh bir hayat tarzından uzak, çölde yaşayan Arap toplumunun tehlikeli işlere atılma ve sabırla zorluklara direnme gibi vasıflar kazanmış olması; kabileler arasında uzun süre devam etmiş olan iç savaşların İslâm'ı kabul etmeleri için ortam hazırlamış olması; bu savaşların onlara cesaret, atılganlık, kahramanlık ve uzun süreli seyahatlere katlanma gibi hususiyetler kazandırmış olması, Kur'ân'ın Arabistan'da indirilmesinin hikmetlerinden sayılabilir.

Kur'ân'ın Arabistan'da indirilmesinin coğrafi sebebi, Arap Yarımadasının, eski dünyayı oluşturan Avrupa, Asya ve Afrika gibi dünyanın büyük kara parçalarının birbirine en çok yaklaştığı ve dünya kara ve deniz ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunmasıdır.

Siyasî ve sosyolojik sebepler ise, İslâm'dan önce Arapların siyasi olarak herhangi bir devlet sistemine sahip olmamaları ve kabile hayatı yaşamaları nedeniyle İslâm nizamı gibi güçlü bir sisteme ihtiyaçlarının bulunmasıdır. Bu durum aynı zamanda Arap toplumunun İslâm'ı kabul etmesini ve onu yaymasını da kolaylaştırmıştır.

Kur'ân'ı Kerîm'in Arapça olarak indirilmesinin sebepleri ise, son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Arapça konuşan bir kavimden seçilmiş olması; Hz. Peygamber'in uyarı görevini yerine getirebilmesi; Arap dilinin kelime hazinesinin zenginliği ve ifade kesinliğine sahip olması; Arap dilinin, Kur'an'ı Kerîm'deki yüksek fikirleri ifade edecek güce erişmiş olması; fesâhat ve belâgat hususiyetlerine sahip bulunması ve Arapların Kur'an'ı anlayacak seviyede Arapçaya hâkim olmaları, Kur'an'ı Kerîm'in Arapça olarak indirilmesinin sebep ve hikmetlerinden sayılabilir.

Arapça nâzil olan Kur'an-ı Kerim'i, bu gibi hikmet ve sebeplerini inceleyerek dilimiz döndüğünce, neden Arapça indirildiğini araştırıp bu ilim yolculuğunda dizilen taşlardan birini ekleme gayretine girdik.

Yapılan bu çalışmada cevap bekleyen bir konuyu ele almamızın sebebi, böyle önemli bir konunun sağlıklı bir şekilde tartışılmasını ve değerlendirilmesini sağlamaktı. Böylece hem toplumun ısrarla sorduğu Kur'an neden Arapça indirildi, neden başka dilde indirilmedi veya neden bizim dilimizde indirilmedi gibi sorulara cevap bulmaya çalıştık. Hem de ilmi çalışmalar yapacak arkadaşlarımıza bir nevi ön hazırlık yapabilme umudu taşıdık. Bu önemli soruya tam manasıyla cevap veremsek de, konunun sağlıklı bir zeminde tartışılmasını sağlamaya umarım bir katkımız olmuştur.

Bu konuyla alakalı Prof. Dr. Sadrettin Gümüş'ün Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 29 Haziran – 1 Temmuz 2012 tarihleri arasında “Kur'an'ın Nüzulunun Mekke Dönemi” adlı sempozyumda sunduğu “Kur'ân-ı Kerîm'in Arabistan'da ve Arapça Olarak İndirilmesinin Sebep ve Hikmetleri” konulu tebliği ve Abdulcelil Candan Beyin Erzurum'da 2006 yılında Ekev Akademi Dergisinde yayınlanan “Kur'an Neden Arapça İndirildi (Gerekçeler ve Amaçlar Üzerine Bir Deneme)” adlı makalesi çalışmamızın temel kaynaklarından olmuştur.

Tezimiz bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir:

Birinci bölümde; İslam öncesi dönemde Araplardan, Arabistan'dan ve komşu devletlerin durumlarından, İslam öncesi Arapların sosyal ve dini hayatlarından, iktisadi ve kültürel hayatlarından ve dillerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde; Kur'an'ın Arabistan'da indirilmesinin coğrafi, siyasi ve sosyolojik nedenleri ve hikmetleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesinin sebep ve hikmetleri anlatılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in Arapça olarak indirilmesine işaret eden ayet ve hadisler toplanıp tefsir ve açıklamalarının yapılması için gayret gösterilmiştir. Arap dilinin kelime hazinesinin zenginliğinden, fesâhat ve belâgat hususiyetlerinden, Kur'an'ı Kerîm'in i'cazından ve bütün beşeriyyete ve cinlere meydan okumasından ve Kur'an'ın mesajının evrenselliğinden bahsedilmiştir.

Son olarak, tezimin hazırlanmasında emeği geçen ve her konuda yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Ali Bulut Bey'e, yine görüşlerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara, Yrd. Doç. Dr. Şahabettin Ergüven ve Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Özdemir Beylere, ayrıca bizden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Erdem ÖZYURT
İSTANBUL- 2016

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE ARAPLAR, ARABİSTAN VE KOMŞU DEVLETLERİN DURUMU	4
1.1 İslamdan Önce Arap Kavim ve Kabileleri	4
1.2 İslamdan Önce Araplarda Sosyal Hayat.....	8
1.3 İslamdan Önce Araplarda Dini Hayat	11
1.4 İslamdan Önce Araplarda İktisadi Hayat	15
1.5 İslamdan Önce Araplarda Kültürel Hayat	17
1.6 Arap Dili.....	18
1.7 Arabistan'a Komşu Büyük Devletler	19
1.7.1 Bizans Devleti	20
1.7.2 Sâsânî Devleti	21
1.7.3 Hindistan	23
1.7.4 Habeşistan	24
İKİNCİ BÖLÜM	25
KUR'ÂN-I KERÎM'İN ARAP YARIMADASINDA NÂZİL OLMASININ SEBEPLERİ	25
2.1 İslamdan Önce Arap Yarımadası	26
2.2 Coğrafi Sebepler.....	28

2.3 Siyasi ve Sosyolojik Sebepler	30
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
KUR'ÂN-I KERÎM'İN ARAPÇA NÂZİL OLMASININ SEBEPLERİ.....	37
3.1. Kur'an-ı Kerim'in Arapça Olarak İndirilmesine İşaret Eden Ayetler ve Hadisler	37
3.2. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) 'in Arapça Konuşan Bir Kavimden Seçilmiş Olup Uyarı Görevini Yerine Getirebilmesi.....	54
3.3. Arap Dilinin Kelime Hazinesinin Zenginliği ve İfade Kesinliği	59
3.4. Arap Dilinin Kur'an'ı Kerim'deki Yüksek Fikirleri İfade Edecek Güce Erişmiş Olması	62
3.5. Arapların Kur'an'ı Kerim'i Anlayacak Seviyede Arapçaya Hâkim Olmaları	63
3.6. Arap Dilinin Fesâhat ve Belâgat Hususiyeti	66
3.6.1. Kur'an-ı Kerim'in İ'cazı.....	69
3.6.2. Kur'an-ı Kerim'in Fesâhat ve Belâgat Yönünden İ'cazı	73
3.6.3. Câhiliye Şiiri ve Önemi.....	76
3.6.4. Kur'an'ın Gaybtan Haber Vermesi.....	79
3.6.5. Kur'an-ı Kerim'in Edebiyatçılara, Şairlere, Tüm Beşeriyyete ve Cinlere Meydan Okuması	88
3.7. Kur'an Mesajının Evrenselliği	90
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA	96

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.tebliğ	: Adı geçen tebliğ
a.s.	: Aleyhissellem
b.	: Oğlu
bk.	: Bakınız.
bs.	: Baskı
c.c.	: Celle Celalühü
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren, eviri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştır
md.	: Maddesi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radiyellahu anhu
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
Trc.	: Terceme
t.y.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
y.	: Yıl
y.y.	: Yayın yeri yok

Tezin Konusu:

Bu araştırmada Kur'an-ı Kerim'in Arabistan'da; Arapça olarak indirilmesinin hikmet ve sebepleri, Arap kavim ve kabileleri, İslamdan önce Araplarda sosyal, dini ve kültürel hayat, İslam'dan önce Arap Yarımadasının durumu, Arabistan'a komşu büyük devletler ve durumları, Kur'an mesajının evrenselliği, Arap dilinin hususiyetleri ve Kur'an-ı Kerim'in i'cazı gibi konulara yer verilmiştir.

Tezin Amacı ve Önemi:

Kur'an-ı Kerim'in Arabistan'da ve Arapça olarak indirilmesinin hikmet ve sebeplerini araştırmak, Kur'an-ı Kerim'in dili olan Arapça'nın nasıl önemli bir dil olduğunu beyan etmek, Kur'an-ı Kerim'i ve İslami ilimleri anlayıp derinleşmede Arapça'nın önemini vurgulamak amacıyla bu konu seçilmiştir.

Bunun için öncelikle; Arapların İslam'dan önce yaşayışları, sosyal hayatları, inançları, örf ve adetleri, Arap Yarımadasının coğrafi konumu, İslam'dan önce Arap Yarımadasına komşu olan devletlerin coğrafi konumları, sosyal hayatları, inanç ve yaşantıları incelendi. Ayrıca Arap dilinin fesâhat ve belâgat yönünden üstünlüğü, kelime hazinesinin zenginliği ve Arap dilinin Kur'an-ı Kerim'deki yüksek fikirleri ifade edecek güce erişmiş olması gibi hususlar ele alınmıştır.

Tezin Yöntemi:

Çalışma hazırlanırken bu konuyla alakalı Prof. Dr. Sadrettin Gümüş'ün Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde "Kur'an'ın Nüzulunun Mekke Dönemi" adlı sempozyumda sunduğu "Kur'an-ı Kerim'in Arabistan'da ve Arapça Olarak İndirilmesinin Sebep ve Hikmetleri" konulu tebliği ve Abdulcelil Candan Beyin Erzurum'da 2006 yılında Ekev Akademi Dergisinde yayınlanan "Kur'an Neden Arapça İndirildi (Gerekçeler ve Amaçlar Üzerine Bir Deneme)" adlı makalesi çalışmamızın temel kaynaklarından olmuştur. Çalışmada 100'ün üzerinde Arapça-Türkçe, eski-yeni eserlere başvurulmuştur. Özellikle ana kaynaklara inilmiş ve tezin bu kaynaklara dayalı olarak hazırlanmasına çalışılmıştır. Bu alanda yazılan eski Arapça ve Türkçe makaleler incelenmiş, önemli kaynak eserlerden istifade edilmiştir.

GİRİŞ

Allah (c.c.) insanları uyarmak için onlara kendi içlerinden kendi dilleri ile Allah'a kulluk ve ibadeti emreden, öğreten peygamberler göndermiştir. Allah (c.c), kıyamete kadar gelecek insanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde gönderdiği İslam dinini tebliğ etmek üzere sevdiği kulu Hz. Muhammed (s.a.v.)'i ahir zaman peygamberi ve hâtemü'l-enbiya olarak bütün beşeriyete ve cinlere göndermiştir. Allah (c.c.) sünneti gereği İlahî kelâmını, ana dili Arapça olan Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Arapça olarak göndermiştir.¹ Nitekim Cenab-ı Allah, İbrahim suresi 4. ayet-i kerimede şöyle buyurmuştur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

*"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*²

Gönderilen mesajın en iyi şekilde anlaşılması, mesajı ileten peygamberin ve toplumunun diliyle nazil olmasına bağlıdır.³ Kur'an evrensel bir mesaj olmakla birlikte, ilk hitap çevresinin dilini kullanmıştır. Bu, evrenselliğe aykırı bir durum değildir. Eğer mesaj Arapça'nın dışındaki bir dil ile gönderilmiş olsaydı, o toplum bu durumu garipseyecek ve mesajın hedefine ulaşması oldukça zorlaşacaktı. Başka bir ifadeyle mesaj anlaşılmaz hale gelecekti.⁴

¹ W. Montgomery, Watt, **el-İslâm ve'l-Mesihîyye fi'l-Âlemi'l-Muâsir**, Dâru'l-Heyeti'l-Mısriyye, Mısır 1998, c. 1, s. 37-38.

² İbrahim Suresi (14): 4.

³ es-Se'âlibî, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf, **el-Cevâhirü'l-Hisân fi Tefsiri'l-Kur'ân**, Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabi, bs. 1, Beyrut, 1997, c. 3, s. 375.

⁴ Candan, Abdulcelil, **Kur'an Neden Arapça İndirildi** (Gerekçeler ve Amaçlar Üzerine Bir Deneme), Ekev Akademi Dergisi y. 10, sayı: 26 Erzurum 2006, s. 33-50.

Kur'an-ı Kerim'in Arap diliyle indirilmiş olduğu bilgisi doğrudan veya dolaylı olarak birçok âyet-i kerimede geçmektedir. Bu durum Kur'an'ın Arapça oluşunun önemine işaret eder. Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak göndermeyi murad ettiği için Arap milletini Kur'an gelmeden evvel fesâhat ve belâgatte yetkin hale getirmiştir. Arap milleti içerisinde güzel söz söylemek, şiir ve edebiyat en meşhur sanat haline gelmişti.⁵ Bu millet panayırlarda güzel söz söyleme ve güzel şiir okuma hususunda birbirleriyle yarışarlardı. Bu durum onlara Arap lisanının inceliklerini öğrenip, Allah kelamını anlama hususunda yetenek kazandırdı.⁶

Hız. Peygamber (s.a.v.) Mekke'de doğmuş ve büyümüştür. Kur'an da kendisine (s.a.v.)'e bu şehirde inmeye başlamış ve hayatının son dönemini yaşadığı Medine'de de vahiy son bulmuştur. Kur'ân'da iki yerde onun Mekke'de indirildiğine dair işaret vardır. Bu ayetler şöyledir:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا
وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

"Bu Kitap (Kur'an), kendinden önceki kitapları tasdik eden, şehirler anası (Mekke) halkını ve çevresindeki bütün insanlığı uyarman için indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Ahiret gününe iman edenler bu Kitap'a da iman ederler ve onlar namazlarına da devamlıdırlar."⁷

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجُمُعِ لَا
رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

"Şehirlerin anası (olan Mekke'de) ve onun çevresinde bulunanları uyarman ve asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutman için, sana böyle Arapça

⁵ Âlûsî, es-Seyyid Mahmûd Şükrî, **Bulûğu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab**, Dâru'l-Kitabi'l-Misri, bs. 2, Mısır, t.y., c. 3, s. 82-83.

⁶ Çelebi, Ahmed, **Mevsûatu't-Târîhi'l-İslâmi ve'l-Hadâratil-İslâmiyye**, Mektebetu'n-Nahda el-Misriyye, bs. 14, Kâhire 1996, c.1, s.154.

⁷ En'am Suresi (6): 92

*bir Kur'an vahyettik. (İnsanların) bir bölümü cennette, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir."*⁸

"Şehirlerin anası" anlamına gelen Ümmü'l-kurâ ifadesi Mekke'nin sıfatı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla âyetler Kur'an'ı Kerîm'in Arabistan'da indiğine işaret eder.⁹ Kur'an'ın, Hz. Peygamber'e indirildiğine dair ise birçok âyet vardır. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

وَأَوْحَىٰ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنَ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

*"Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu."*¹⁰

Tüm insanlığa gönderilmiş olan Kur'an'ı Kerîm'in Arabistan'da, Arap bir peygambere ve Arapça olarak indirilmesinin coğrafi, siyasî, sosyolojik ve filolojik (dil ile ilgili) birçok sebep ve hikmetleri vardır. Bu sebep ve hikmetler ileriki bölümlerde detaylı olarak açıklanacaktır.

⁸ Şura Suresi (42): 7.

⁹ Se'âlibî, **a.g.e.**, c. 5, s. 149-150; Gümüş, Sadrettin, Kur'ân-ı Kerim'in Arabistanda ve Arapça olarak İndirilmesinin Sebep ve Hikmetleri, Sempozyum: **Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi**, s. 75-79 (29 Haziran - 1 Temmuz 2012 Çorum)

¹⁰ En'am Suresi (6): 19.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE ARAPLAR, ARABİSTAN VE KOMŞU DEVLETLERİN DURUMU

Kur'ân-ı Kerim'in Arabistan'da ve Arapça olarak indirilmesinin sebep ve hikmetlerinden söz etmeye başlamadan önce, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Arap Yarımadasında doğması, yine peygamberlik ona burada verilmesi ve İslam davetinin başkalarından önce Arapların eliyle gerçekleşmesini gerektiren ilâhî hikmeti aydınlatmamız icâb eder.

Bunu açıklamak için öncelikle, İslam öncesi Arapların özelliklerini, hayatını, yaşayışlarını, dinlerini, düşünce yapılarını ve mizaçlarını bilmemiz gerekir. Ayrıca üzerinde yaşadıkları coğrafi bölgeyi ve konumunu göz önünde bulundurmamız gerekir. O zamanki Bizans, Fars, Yunan ve Hint gibi diğer milletlerin mizaçlarını, yaşama biçimlerini ve medenî özelliklerini de düşünmemiz icâb eder.¹¹

1.1 İslamdan Önce Arap Kavim ve Kabileleri

Araplar, halen yaşamakta olan Sâmi kavimlerin sayı ve yayılış sahası bakımından birincisidir. Konuştukları dil ise Sâmi dillerinin en zengini ve en gelişmişidir.¹² Araplar yaşadıkları Arap Yarımadasının dış etkilerden fazlasıyla korunmuş olması dolayısıyla diğer Sami ırkların maruz kaldığı saldırılardan gerek nesil ve gerekse dil olarak korunmayı başarabilmişlerdir. Bu bakımdan belki de Araplar, Samiler'in özelliklerini en fazla koruyan ırktır.¹³

¹¹ el-Buti, M. Said. Ramazan, *Fıkhu's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Fikr, bs. 10, Dımaşk, 1991, s. 38.

¹² Çelebi, *a.g.e.*, c. 1, s. 87.

¹³ Hitti, Philip Khuri, *The History of the Arabs*, Tenth Edition, Macmillan, Londra 1951, c. 2, s. 8.

Bazı tarihçiler Arap kabilelerini Arab-ı Bâide, Arab-ı Bâkiye diye iki kısma ayırır. Kimi tarihçiler de Arab-ı Bâkiye'yi Kahtânîler (Arab-ı Âribe) ve Adnaniler (Arab-ı Müsta'rebe) olarak ikiye ayırmaktadırlar. Bazıları ise üç kısma ayırmaktadır.¹⁴

1. Arab-ı Bâide: Bâide, yıkılma ve yok olmayı ifade eder. Bu manasıyla İslamiyetten önce yaşamış, yok olmuş Arap kabileleri kastedilmektedir.¹⁵ Âd, Semûd, Tasm, Cedîs, Amâlîka, Câsim, Abdi Dahm, Ubeyl, Hadûra, Medyen ve Birinci Cürhüm kavimleri Arab-ı Baide'nin başlıca kollarıdır. Bunlar, Arabistan'da çeşitli devletler kurmuş ve hâkimiyetlerini Suriye ve Mısır'a kadar yaymışlardır.¹⁶

2. Arab-ı Âribe: İslamiyetten önce yok olan Arabların yerini alan Kahtânîler'dir. Kahtânîler adı verilen bu Arap kabileleri grubunun anavatanı Yemen'dir. Bunlar Cürhüm ve Ya'rub olmak üzere önce iki büyük kola ayrılırlar.¹⁷ Ya'rub'dan da Kehlân ve Himyer adında iki ayrı koldan birçok kabile meydana gelmiştir. Bu kabileler değişik zamanlarda değişik sebeplerle anavatanlarını terkederek Arabistan'ın çeşitli bölgelerine yerleştiler. Sebe ve Himyeri krallığı bunlardandır. Sonradan Evs ve Hazreç diye ikiye ayrılan Ezd kabilesi ve Kinde Krallığı da bunlardandır.¹⁸ Cürhümlüler ise Âd, Semûd, Tasm ve Cedîs kabileleri gibi asırlar önce meydana gelen bir âfet neticesi tarih sahnesinden silinen Araplar'dandır. Bu felâketten kurtulan Cürhümlüler daha sonra çeşitli sebeplerle Yemen'den Hicaz'a

¹⁴ Mevlana Şibli, **Büyük İslam Tarihi Asrı Saadet**, çev. Ö. Rıza Doğrul, Eser Yayınevi, İstanbul 1977, c. I, s. 87-88; Hitti, **a.g.e.**, c. 2, s. 38, 67; el-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed **el-Cami'li-Ahkami'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998, c. 16, s. 311; Yıldız, Hakkı Dursun, "Arap" md., **DİA**, İstanbul 1991, c. 3, s. 272-276.

¹⁵ Âlûsî, **Bulûğ**, c.1, s. 9.

¹⁶ es-Süyûtî, Celâlüddîn, **ed -Dürri'l-Mensur**, Merkezi Hicr li'l-Buhus, bs. 1, Kâhire 2003, c. 8, s. 560; Yıldız, **a.g.e.**, c.3, s. 273; et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed İbn Cerir, **Cami'u'l-Beyân'an Tevil'il-Kur'ân**, Dâru'l-Hicr, Kâhire 2001, bs. 1, c. 13, s. 696- 697; Mahmud Şâkir, **Târîhu'l-İslâmî**, el-Mektebü'l-İslâmî, (Kable'l-Bi'se), bs. 8, Beyrut, Amman 2000, c. 1, s. 79; el-Mes'ûdî, Ebü'l-Hasan Ali b. el-Huseyin b. Ali, **Mürücü'z-Zehab ve Meâdinü'l-Cevher**, Dâru'l-Fikr, bs. 5, Beyrut 1973, c. 1, s. 51-52; Cevâd Ali, **el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm**, Mensûrâtü Câmîati Bağdad, bs. 2, Beyrut 1993, c. 1, s. 294-298; el-Kâbi, Abdülhâkim, **Mevsû'atü't-Târîhi'l-İslâmî**, Dâru Üsame, Ürdün 2009, c. 1, s. 31; İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun el Hadramî, **Târîhu İbn Haldun**, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 2000, c. 2, s. 22; Ülkü, Hayati, **Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi**, Akit Yayınları, İstanbul 1979, c. 1, s. 38.

¹⁷ Süyûtî, **ed -Dürri'l-Mensur**, c. 8, s. 560; Taberî, **Cami'**, c. 13, s. 696-697; Kâbi, **a.g.e.**, c.1, s. 32-35.

¹⁸ Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c.1, s. 84-87; Hitti, **a.g.e.**, c. 2, s. 67; Âlûsî, **Bulûğ**, c.1, s. 10; Se'âlibî, **a.g.e.**, c.5, s. 277; İbn Haldun **Târîh**, c. 2, s. 19-36; Yıldız, **a.g.e.**, c. 3, s. 273.

göç ederek Mekke'ye yerleşmişlerdir.¹⁹

3. Arab-ı Müsta'rebe: Menşe itibariyle Arap olmayıp sonradan Araplaşan kabilelerden meydana gelmektedir. Bu kabilelere Adnânîler, İsmâîlîler, Nizârîler de denilmektedir. Hz. İsmail (a.s.)'in nesli olan Adnanîler'dir. Bunlar Hicaz Araplarıdır. Ana merkezleri Mekke'dir.²⁰ Hz. İsmail (a.s.) Mekke halkından Cürhüm kabilesi arasında yetişmiş olan Araplarla akrabalık kurmuş, çocukları Araplar arasında yaşamıştır.²¹ Bu gruba ismini veren Adnan, Hz. İsmail (a.s.)'in evladındandır. Tarihçiler, eski Araplar ile sonradan Araplaşanlar arasında tam uyum olduğu konusunda birleşmişlerdir.²²

Mekke halkının Kureyş diye anılması, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in on ikinci kuşakta yer alan ve ilk kez Kureyş lakabıyla anılan atası Nadr b. Kinane'den dolayıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'de onların arasından seçilerek peygamber olarak gönderilmiştir.²³

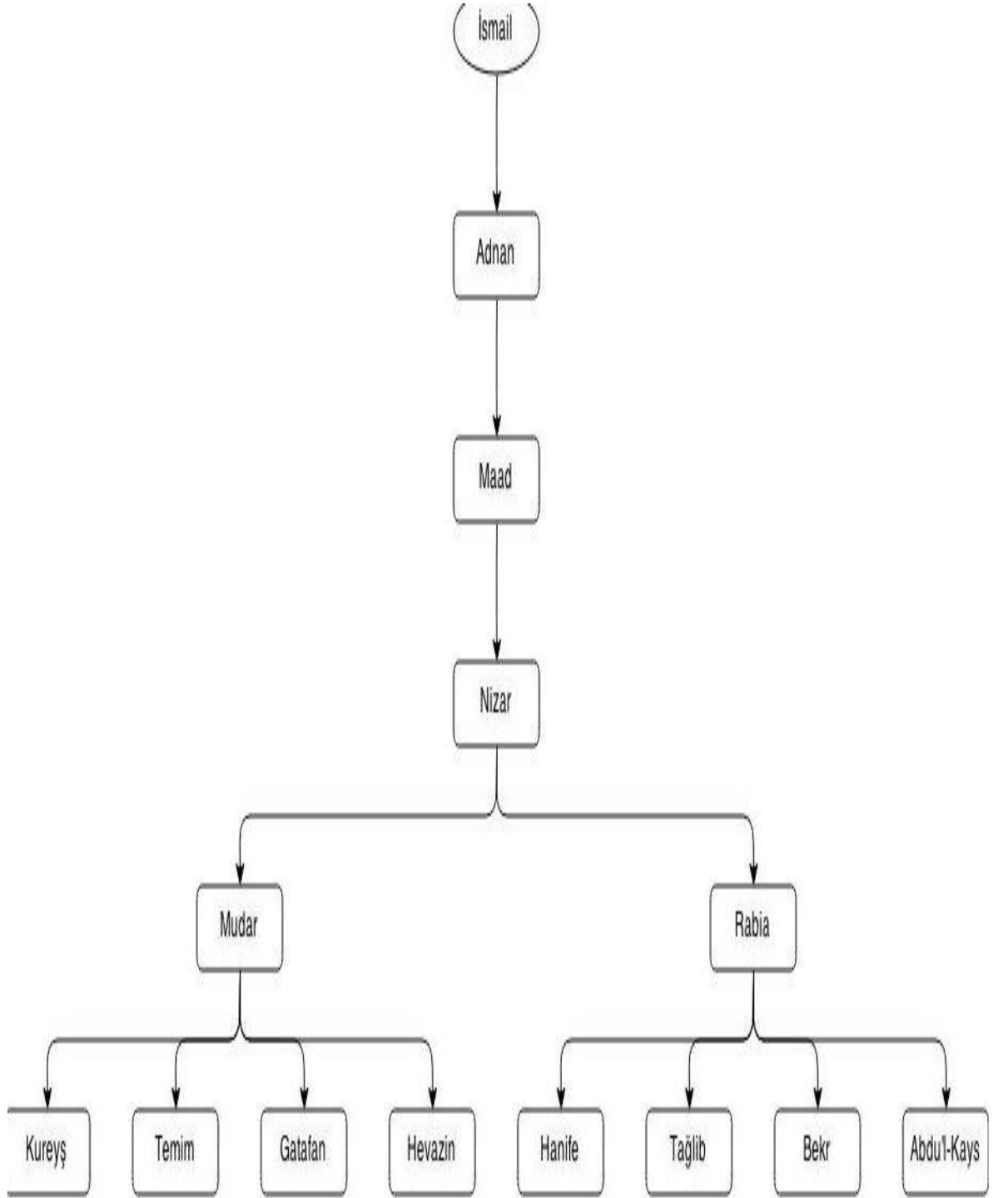
¹⁹ Önkal, Ahmet, "Cürhüm" md., **DİA**, İstanbul 1993, c. 8, s. 138; Cevâd Ali, **a.g.e.**, c.1, s. 294-314.

²⁰ İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail 'İmâdüddin b. Ömer b. Kesîr b. Davud, **Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Azîm**, Müessesu Kurtuba, Kâhire 2000, c. 13, s. 169; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 33-35; Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 1, s. 294-375.

²¹ İbn Haldûn, **Târih**, c.2, s. 36; Mes'ûdî, **a.g.e.**, c.2, s. 47.

²² Hz. İsmail (a.s.)'den itibaren Adnanoğullarının şeceresi Şekil 1'de gösterilmiştir.

²³ Köksal, M. Asım, **Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed Aleyhisselam ve İslamiyet**, İstanbul, Işık Yayınları 2010, bs. 3, c. 1, s. 24; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c.1, s. 89; Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihabüddin Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî, **Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'îl-Mesânî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c. 26, s.164; Kâbi, **a.g.e.**, c.1, s.34; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, **Tefsîrü't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Dâru't-Tûnisîyye, Tunus 1984, c. 2, s. 48-50; Fahreddin er-Râzî, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, **Mefâtihu'l-Gayb**, Dâru'l-Fikr, bs. 1, Beyrut 1981, c. 23, s. 74-75.

Şekil 1 Hz. İsmail (a.s.)’den gelen Adnanoğullarının şeceresi.²⁴

²⁴ Fayda, Mustafa, ‘‘Muhammed’’md., **DİA**, İstanbul 2005, c. 30, s. 408-423.

İslamiyet'in ortaya çıkışı zamanında **Kahtânîler** ve **Adnaniler** Arabistan Yarımadasının yerli halkını teşkil ediyordu. Bunlardan başka Arabistan'ın farklı bölgelerinde yerleşen Yahudiler (Kaynuka oğulları, Nadir oğulları, Kurayza oğulları ve Hayber yahudileri) vardı.²⁵

1.2 İslamdan Önce Araplarda Sosyal Hayat

İslamdan önce Araplarda sosyal hayat, bedevi Araplar ve yerleşik hayat yaşayan Araplar olmak üzere ikiye ayrılmıştı.²⁶

Güney Arapları (Kahtânîler) yerleşik bir hayat yaşayıp tarım, ticaret ve el sanatları ile uğraşıyorlardı.²⁷ Mısır, Habeşistan ve diğer ülkelerle ticaret yapıyor, kervanları, ticaret mallarını doğudan batıya, güneyden kuzeye taşıyarak servet biriktirmeye çalışıyorlardı. Ülkelerini diğer ülkelere bağlayan limanları da vardı. Çeşitli bölgelerde muayyen zamanlarda kurulan panayırılar, Arapların sosyal ve iktisadî hayatlarında önemli rol oynamaktaydı.²⁸

Hicaz bölgesinde ise Taif, Yesrib (Medine) ve Hayber gibi tarıma elverişli yerlerde yaşayanlar tarımla uğraşırken özellikle Mekke'de halk geçimini ticaretle sağlıyordu.²⁹ Diğer bölgelerdeki Adnanilerin tamamı göçebe (bedevi) bir hayat sürmekteydi. Göçebeler geçimlerini hayvancılıkla sağlar, savaşır, baskın yaparak yağma ve talan ederlerdi.³⁰ Çölün su kaynaklarına yakın yerlerine yerleşmişlerdi. Su, otlak ve azık peşinde dolaşırlardı. Otu bitinceye, suyu kuruyuncaya kadar bir suyun etrafında kalırlar sonra başka bir yer ararlardı.³¹

²⁵ Mevlana Şibli, **a.g.e.**, c. I, s.88; Kurtubi, **a.g.e.**, c. 16, s. 311; Kâbi, **a.g.e.**, c.1, s. 172.

²⁶ Şekil 2'de gösterilmiştir.

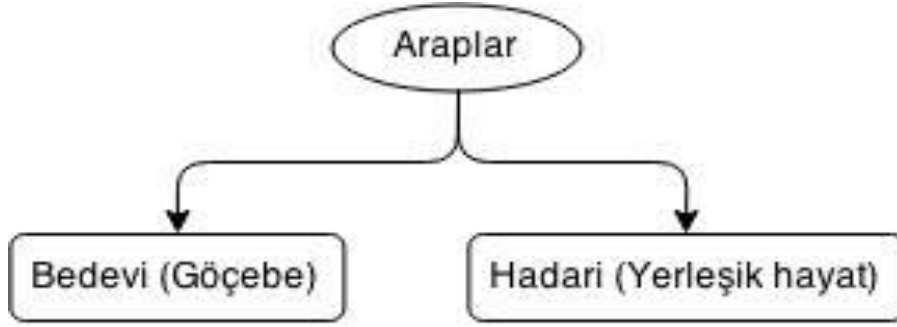
²⁷ Brockelmann, Carl, **Târihu's-Şu'ûbi'l-İslâmiyye**, çev. Nebih Emin Faris-Münîr Ba'lebeki, Dâru'l-İlm lil-Melâyin, bs. 5, Beyrut 1968, s. 15.

²⁸ Şevkî Dayf, **Târihu'l-Edebi'l-Arabî**, el-'Asru'l-Câhilî, Dâru'l-Meâ'rif, bs. 11, Kâhire 1962, c. 1, s. 26; Emin Duveydar, **Suvar min Hayat er-Resul**, Dâru'l-Maârif, bs. 4, y.y. t.y., s. 12; Kâbi, **a.g.e.**, c.1, s. 164-186.

²⁹ Âlûsî, **Bulûğ**, c. 3, s. 385; Duveydar, **a.g.e.**, s. 218-219.

³⁰ İbn Haldun, **Mukaddime**, çev. Zakir Kadiri Ugan, MEB Yayınları, İstanbul 1990, c. 1, s. 302-305; Brockelmann, **Târihu's-Şu'ûb**, s. 17.

³¹ Mâcid, Abdülmün'im, **et-Târihu's-Siyâsî li'd-Devleti'l-Arabiyye**, Mektebetü'l-Encilu el-Misriyye, bs. 8, Kâhire 1905, c. 1, s. 50; Duveydar, **a.g.e.**, s. 12; Çelebi, **a.g.e.**, c. 1, s. 149; İbn Haldûn, **Mukaddime**, c. 1, s. 16-17; Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 30; Yıldız, **a.g.e.**, c. 3, s. 272-276.

Şekil 2 Araplarda Sosyal Hayat.

Bölgenin ticarî merkezi durumunda olan Mekke, Hz. İbrahim (a.s.)’in duasında da ifade edildiği gibi ziraata elverişsiz bir vadiye kurulmuştu.³² Bu durum Mekke halkını ticaretle uğraşmaya mecbur etmiş, dolayısıyla Mekkelilerin bu alanda diğer Araplardan daha fazla gelişmesini sağlamıştır.³³

Çöldeki bedeviler kabileler halinde yaşarlardı. Toplumun temeli aile idi ve kabileler ailelerin birleşiminden meydana gelirdi.³⁴ Kabile fertleri birbirlerini aynı kanın çocukları olarak görürler ve hepsi tek bir kabile reisine itaat ederlerdi. Kabile hayatı atadan kalan örf ve adetler ile düzenlenirdi.³⁵ Asabiyet kabilenin ruhu idi. Asabiyet terim olarak bir kimsenin baba tarafından olan akrabasını yahut yaygın şekliyle kendi kabilesine mensup birini, haksız bütün meselelerde başkalarına karşı korumayı, ona destek olmayı sağlayan kabilevi his ve gayretlerini ifade eder.³⁶ Çünkü çölde bir şahsın tek başına kabile içerisinde birbirlerini korumaksızın yaşamaları mümkün değildir.³⁷ Şehirliler rahata düşkün olup, mal ve canlarını koruma işini hükümdara bırakmışlardır. Bedeviler ise malını, canını kabileleri sayesinde koruyorlardı.³⁸ Bu sebeple bedeviler nesebini korumaya özen gösterirlerdi.³⁹ Kabilecilik nedeniyle yıllarca süren kan davaları yaşanmıştır.⁴⁰ Çölün cazibesiz oluşu sebebiyle bedevinin (Çöl Arabının) en önemli özelliği nesebinin açık saf olması ve başka unsurlarla karışmamış olmasıdır. Çöl, bedevilerin neseplerini ve dillerini

³² Süyûtî, **ed -Dürri'l-Mensur**, c.8, s. 559; Taberî, **Cami'**, c.13, s. 690-696; Kâbi, **a.g.e.**, c.1, s. 164.

³³ Brockelmann, **Târihu's-Şu'ûb**, s. 32.

³⁴ Brockelmann, **Târihu's-Şu'ûb**, s. 17.

³⁵ Özeydî, Abdülkerim, “‘Arap’md., **DİA**, İstanbul 1991, c. 3, s. 321-322

³⁶ Kâbi, **a.g.e.**, c.1, s. 182.

³⁷ Cevâd Ali, **a.g.e.**, c.1, s. 294-466; Çelebi, **a.g.e.**, c. 1, s. 149-153.

³⁸ İbn Haldun, **Mukaddime**, c. 1, s. 314.

³⁹ Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 91; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 3, s. 182.

⁴⁰ Brockelmann, **Târihu's-Şu'ûb**, s. 19.

bozulmaktan korunmuştur.⁴¹ Şehirlerde ise Arap olmayanlarla karışmalar meydana gelmiştir. Bu haliyle çöl doğru ve fasih Arapça'yı öğrenmek isteyenler için çok önemli bir medrese halinde idi.⁴²

Toplum sosyal yapı olarak hürler, mevali (azat edilen köleler) ve kölelerden oluşuyordu. Hürler kendi içerisinde “eşraf” ve “avam” olarak iki sınıfa ayrılmıştı.⁴³ Azat edilen köleler hür insanlarla evlenemezlerdi.⁴⁴

İslam öncesi Araplarda nikâh-ı mut'a, nikâh-ı bedel ve nikâh-ı istibda gibi nikâh çeşitleri bulunur, erkek istediği kadar kadınla evlenebilirdi.⁴⁵ Boşanmalar çok yaygındı ve boşama yetkisi erkekteydi. Sadece bazı kadınlara boşama yetkisi verilirdi.⁴⁶ Boşanan kadının iddet süresi bir yıl idi.⁴⁷ Üvey anneler, babadan kalan miras kabul edilerek babalarının ölümünden sonra oğullarıyla evlendirilirdi. Kız çocuklarını diri diri toprağa gömen kabileler vardı. Kadınlar çocuk doğurduktan sonra aileden sayılırdı.⁴⁸

Okuma yazma oranı çok düşüktü. Bununla birlikte şiir Araplar'ın en sevdiği sanat dalıydı. Panayırılarda şairler yeni şiirlerini okurlar, kabileler de kendilerini tebrik edip, deve keserek ikramda bulunurlardı. Araplar oldukça sade giyinirler, basit bir entari ve kuşak üzerine bir abaye giyerlerdi.⁴⁹ Zenginler entari üzerine giydikleri kaftanlarıyla dolaşırlardı. Başa “‘agel” denilen bir şal örtülür, genel olarak ayakkabı giyilmezdi. Başlıca yiyecekleri: deve eti, süt, kavrulmuş un (sevik) ve hurma idi. Hurma birçok ailenin başlıca gıdasıydı. Arpa unundan yapılan ekmek yufka şeklinde pişirilip yenirdi.⁵⁰

⁴¹ İbn Haldûn, **Tarih**, c. 2, s. 17; İbn Haldun, c. 1, s. 302-316.

⁴² Mâcid, **a.g.e.**, c. 1, s. 50; Çelebi, **a.g.e.**, c. 1, s. 149-153; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 3, s. 434-436.

⁴³ Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 183.

⁴⁴ Duveydar, **a.g.e.**, s. 132-133.

⁴⁵ Duveydar, **a.g.e.**, s. 111; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 3, s. 5; en-Nedvî, Ebû'l-Hasan, **Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti**, Dâru'l-İman, bs. 13, Mısır 1981, c. 1, s. 53-59; eş-Şehrîstânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim **el-Milel ve'n-Nihal**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 2, Beyrut 1992, c. 1, s. 695; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 93-94.

⁴⁶ Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s.184.

⁴⁷ Özaydın, **a.g.e.**, c. 3, s. 321-322; Şehrîstânî, **a.g.e.**, c. 1, s. 693.

⁴⁸ el-Kevserî, Muhammed Zahid, **Mukaddimâtü'l-İmam el-Kevserî**, Dâru's-Süreyya, bs. 1, Dımaşk 1997, s. 37; Duveydar, **a.g.e.**, s. 112; Şehrîstânî, **a.g.e.**, c. 1, s. 689-691.

⁴⁹ Çelebi, **a.g.e.**, c. 1, s. 154; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 3, s. 84.

⁵⁰ Özaydın, **a.g.e.**, c. 3, s. 321-322.

Araplar savaşların hüküm sürdüğü bir coğrafyada yaşadıkları için, zorluklara göğüs germeyi öğrenmişler, cesaret ve salâbet kendilerinden ayrılmaz bir seciye olmuştu.⁵¹

Mürüvvet, güzel konuşmak, ahde vefa, hoşgörü, cömertlik, konukseverlik, kahramanlık, yiğitlik ve özgürlük Arapların çok önem verdikleri kavramlardı.⁵² Araplar cömertlikleriyle şöhret yapmışlardır. Misafire ikram etmeyi sever, etmemeyi ise edepsizlik ve Allah'a itaatsizlik olarak görürlerdi.⁵³

1.3 İslamdan Önce Araplarda Dini Hayat

Araplar, Hz. İbrahim (a.s.)'in dinine mirasçı oldular. Aradan geçen uzun zamandan sonra Araplar'ın gözünü cehalet bürüdü ve aralarına birtakım bozguncular sızarak batıl fikirlerini onlara aşıladılar.⁵⁴ Sonunda Araplar ilahi prensiplerle batıl fikirleri birbirine karıştırdılar. Böylece aralarına şirk ve küfür girmiş oldu. Cahiliye adetleri aralarında yaygınlık kazanarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in peygamberliğine kadar onun etkisi altında kaldılar.⁵⁵

Cahiliye Araplarının din ve inançlarıyla ilgili en kesin bilgileri Kur'an-ı Kerim sunmaktadır. Kur'an'ın yanında Cahiliyye Araplarından günümüze ulaşan kitabelerde ve Eski Arap Şiirinde de bu türden bilgiler bulunmaktadır. Bunların yanında Kur'an tefsirleri, hadis, siyer ve meğazi kitapları ile Mekke ve Medine tarihi gibi özel alanlara dair tarihi eserlerden de bu konuda faydalanılmaktadır. Yine ilk dönemde, özel olarak Cahiliye Araplarının inançları, ibadet şekilleri, putları ve put evleri ile ilgili bilgiler sunan Kitabu'l-Esnam, Edyanu'l-Arab vb. isimli eserler yazılmışsa da bunlardan sadece İbnu'l-Kelbi'nin Kitâbu'l-Esnâm adlı eseri günümüze ulaşabilmiştir.⁵⁶

⁵¹ Âlûsî, **Bulûğ**, c. 1, s. 103-104.

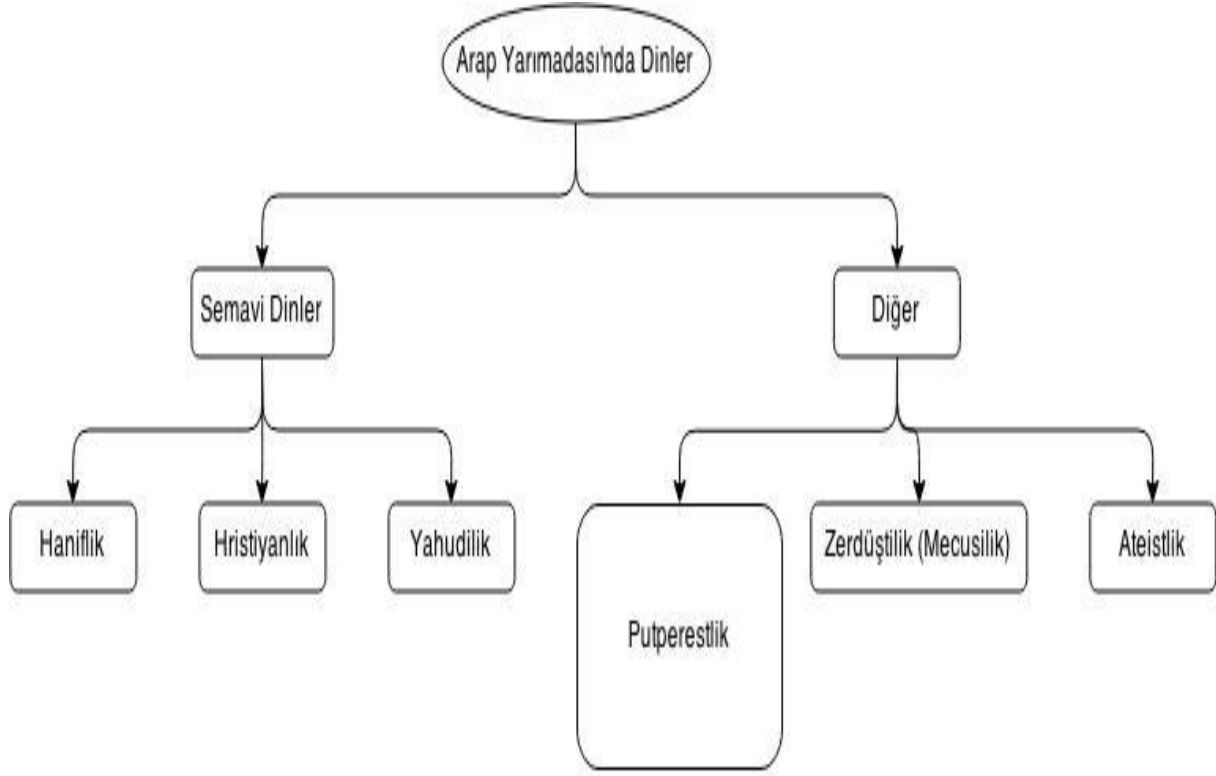
⁵² Ebû Zehrâ, Muhammed, **el-Vahdetü'l- İslâmiyye**, Mektebü'l-Fennî li'n-Neşr, Kâhire 1958, s. 23; Duveydar, **a.g.e.**, s. 112.

⁵³ Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c.1, s. 94; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 1, s. 46.

⁵⁴ Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 89.

⁵⁵ Buti, **a.g.e.**, s. 49.

⁵⁶ Çağrıncı, Mustafa, "Arap" md., (İslâm'dan Önce Araplar'da Din), **DİA**, İstanbul 1991, c. 3, s. 316-321.

Şekil 3 Arap Yarımadasında Dinler.⁵⁷

İslamiyet'ten önce Arap Yarımadasında (Şekil 3)'de izah edildiği gibi birtakım mezhepler ve inanışlar bulunmaktaydı.

Arapların büyük bir kısmı putperesttiler.⁵⁸ Fakat onlar putlara Allah'a yaklaşmak için tapındıklarını söylüyorlardı.⁵⁹ Bunların hali Kur'an-ı Kerim'de:

“ما نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى” *“Biz bu putlara ancak bizi Allah'a yaklaştırmaları için tapınıyoruz.”*⁶⁰ şeklinde belirtilmektedir.

İbnü'l-Kelbî Araplar arasında putperestliği teşvik eden kişinin Amr b. Luhayy b. Kam'a adı ile bilinen Rabia b. Harise olduğunu rivâyet etmektedir.⁶¹ Amr

⁵⁷ Çağrı, a.g.e., s. 316-321.

⁵⁸ Mahmud Şâkir, a.g.e., c. 1, s.89.

⁵⁹ Sâid el-Endelüsî, **Tabakâtü'l-Ümem**, el-Matba'atü'l-Kâtülukiyye, bs. 1, Beyrut 1912, c. 1, s. 44.

⁶⁰ Zümer Suresi (39): 3.

⁶¹ el-Yakubî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Yakub İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, **Târîhu'l-Ya'kubî**, Mektebetü's-Sadık, bs. 1, Beyrut 2010, c. 1, s. 307; İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişam b. Muhammed b. Saib el-Kelbî el-Kufî, **Kitâbü'l-Esnâm**, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, bs. 3, Kâhire 1995, c. 1, s.95-97; es-Sâlihî, Muhammed b.Yusuf b. Ali b. Yusuf eş-Şâmi, **Sübülü'l-Hüdâ ve'r-**

b. Luhayy Ka'be'nin perdedarlığını yapıyordu. Daha sonra ağır bir hastalığa tutularak şifalı sularından faydalanmak için Şam'daki Belka'ya gitti. Yıkanınca şifa buldu ve Belka halkının taştan yontulmuş putlara taptıklarını gördüğünde bunlara bunun sebebini sordu.⁶² Onlar da putların isteklerine cevap verdiklerini, kuraklık zamanı yağmur yağdırdıkları ve harp zamanı zafer bahş ettiklerini söylemişlerdi.⁶³ Bunun üzerine Amr, onlardan aldıkları bir kaç putu Mekke'ye getirerek Ka'be'nin etrafına dikmişti.⁶⁴ Ka'be bütün Arapların ibadet yeri olduğu için Mekke'den ayrılıp yolculuğa çıkan kimseler bağlılıklarını ifade etmek için Harem'den aldıkları taşları yanlarında götürürlerdi. Sonraları bu adet onları sevdiklerine tapıp önceki dinlerini unutmaya sevketmiştir.⁶⁵ İşte böylelikle ataları Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail (a.s.)'in dinini terkedip, Hz. Nuh'un kavminin yaptığı gibi putlara tapmaya başlamışlardır.⁶⁶ Buna rağmen aralarında Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail (a.s.)'in zamanından beri süregelen bazı adetler vardı. Bunları haniflikte olmayan bazı şeyleri bu dine karıştırmakla beraber, Kâ'be'ye saygı göstermek, tavaf etmek, hac ve umre yapmak, Arafat ve Müzdelife'de durmak, kurban kesmek süregelen bazı adetlerdir.⁶⁷

İbn İshak, Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet eder: “Ben Rasulullah'ın (s.a.v.) Eksem b. el-Cevn el-Huzai'ye şöyle dediğini duydum: Ya Eksem! Ben, Amr b.Luhayy b. Kam'a b. Hındif'i cehennemde bağırsaklarını sürükler bir halde gördüm. Şimdiye kadar ne senin ona, ne de onun sana benzediği kadar bir adamı gördüm. Bunun üzerine Eksem: Ya Rasulallah! Onun benzerliğinin bana bir zararı dokunabilir mi? Diye sordu. Hz. Peygamber de: Hayır, sen mü'minsin, o ise kâfir.”⁶⁸

Reşâd fi Sîret-i Hayri'l-İbâd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, c. 2, s. 241; Takkûş, Muhammed Süheyl, **Târîhü'l-Arab** Kable'l-İslâm, Dâru'n-Nefais, Beyrut 2009, bs. 1, s. 247.

⁶² Kâbi, **a.g.e.**, c.1, s. 189; İbnü'l-Kelbî, **a.g.e.**, c. 1, s. 97.

⁶³ Şehrîstânî, **a.g.e.**, s. 648-649; İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Dâru İbn Kesîr, Şam-Beyrut t.y., c. 1, s. 77.

⁶⁴ Mes'ûdî, **a.g.e.**, c. 2, s. 56; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 242; Buti, **a.g.e.**, s. 57.

⁶⁵ İbnü'l-Kelbî, **a.g.e.**, c. 1, s. 97.

⁶⁶ Gâzalî, Muhammed, **Fıkhu's-Sîre**, Dâru'l-Kutubi'l-Hadise, bs. 6, Mısır 1956, c. 1, s. 24-25; İbn Hişâm, **a.g.e.**, s. 76-78; İbn Ebi Zemnin, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsâ el-Mürri el-Kurtubî, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Aziz**, Dâru'l-Faruki'l-Hadise, Kâhire 2002, bs. 1, c. 2, s. 372; Merağî, Ahmet Mustafa, **Tefsîrü'l-Merâğî**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1946, c. 14, s. 160; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 239-240; Duveydar, **a.g.e.**, s. 107.

⁶⁷ İbnü'l-Kelbî, **a.g.e.**, c. 1, s. 97; Buti, **a.g.e.**, s. 56; Yakubî, **a.g.e.**, c. 1, s. 306; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 2, s. 196.

⁶⁸ İbn Hişâm, **a.g.e.**, s. 76; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 241; Buti, **a.g.e.**, s. 57.

Onları, bütün bunlara sevkeden şeylerin en önemlisi cehalet, ümmilik ve etraflarında bulunan çeşitli kabile ve ümmetlerden etkilenmeleridir.⁶⁹ Ne var ki sayıları zamanla azalıyor olsa da Haniflik yolu üzerinde yürüyen ve Araplar'ın bu sapık düşüncelerinden nefret eden insanlar bulunmaktaydı.⁷⁰ İyad kabilesinin büyüğü Kus b. Sâide el-İyadi, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Umeyye b. Ebi's-Salt, Erbab b. Riab, Süveyd b. Amr el-Müstalaki, Ebu Kerb Es'ad el-Himyeri, Veki' b. Seleme el-İyadi, Ümeyr b. Cündeb el-Cüheni, Adi b. Zeyd el-İbadi, Ebu Kays Sırme b. Ebu Enes, Seyf b. Züyezen, Varaka b. Nevfel el-Kureşi, Amir b. Zarb el-Udvani, Abdüttabiha b. Sa'leb, İlaf b. Şihab et-Temimi, Mütelemmis b. Ümeyye el-Kenani, Züheyr b. Ebi Sülma, Halid b. Sinan el-Absi, Abdullah el-Kudai, Abid b. Ebras el-Esedî, Ka'b b. Lüey, Osman b. Hüveyris, Ubeydullah b. Caşş gibi birçok zatlar Hanifliğe inanan insanlar olarak şöhret bulmuşlardı.⁷¹

Putperestliğin dışında yaygın bir din haline gelememiş semavi dinler de Arap Yarımadasında mevcuttu. Bunlardan Yahudilik, Yemen'e göç eden Yahudiler'den etkilenen Yemen hükümdarı Zûnüvâs'ın Yahudiliğe girmesiyle Yemen'de birçok kimse yahudiliği kabul etmiştir.⁷² Ayrıca Filistin'den ayrılıp gelen Yahudiler Irak, Yesrib, Hayber ve Vadi'l-Kura gibi yerlere yerleşmişti. Hristiyanlık ise Suriye, Mısır ve Habeşistan'dan değişik zamanlarda Arap Yarımadasına gelen kimselerle gelmiştir. Kuzeyde Gassani ve Hire devletlerinin Bizans kültürü ile irtibatı Hristiyanlığın bu bölgelere sirayetini kolaylaştırmıştır.⁷³ Fakat Hristiyanlığın kendi içerisinde barındırdığı ve Araplar'ın çözemediği çelişki ve esrarengizliklerle dolu olması Hristiyanlığın, Arap Yarımadasında yaygınlaşmasına mani olmuştur. Yahudilik ise İsrailoğulları'na tanıdığı imtiyazları ve hakları Yahudi olduklarında Araplara vermiyordu. Bu nedenle Yahudilik de Araplar arasında geniş bir çevre bulamamıştır.⁷⁴ Ayrıca Temim kabilesinin Zerdüş mezhebine mensub olduğu bildirilmektedir. Bu

⁶⁹ Buti, **a.g.e.**, s. 49-57.

⁷⁰ Şehrîstânî, **a.g.e.**, s. 685; Duveydar, **a.g.e.**, s. 114-115.

⁷¹ Mes'ûdî, **a.g.e.**, c. 2, s.126; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s.193; Buti, **a.g.e.**, s. 57-58.

⁷² Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 86; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 2, s. 240-241; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 249; et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, **Târihu'l-Ümem vel-Mülük**, Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, bs. 1, Amman 2009, s. 249; el-Ezrakî, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed, **Ahbâru Mekke**, Mektebetü'l-Esedî, bs. 1, Mekke 2003, s. 209; Aka İsmail, Alparslan Ali, Alptekin Coşkun, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, c. 1, s. 180-181.

⁷³ el-Hamevî, Yâkut, **Mu'cemü'l-Buldân**, Dâru Sâdır, Beyrut 1977, c. 5, s. 453.

⁷⁴ Gazâli, **a.g.e.**, c. 1, s. 18; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 59-63; Brockelmann, **Târihu's-Şu'ûb**, s. 23-28.

kabilenin reisi olan Zürâra Temîmî, Kîndilerden birinin kızı ile evlenmiş ve bu hareketinden dolayı kınanmıştı.⁷⁵

1.4 İslamdan Önce Araplarda İktisadi Hayat

Arabistan'ın bölge yapısına göre iktisadi hayatını; tarım, hayvancılık, sanayi ve ticaret oluşturuyordu. Tarım, suyun olduğu yerlerde genelde sahil boyunca yapılmaktaydı.⁷⁶ Hicaz'da hurma, Yemen'de buğday, Asir'de zambak, Taif'de üzüm, Mehra'da reçine üretimi meşhurdur.⁷⁷ Deve ve keçi sütü üreticiliği, iyi cins at yetiştiriciliği, sahillerde balıkçılık, inci ve mercan çıkarılıcığı yapılmaktaydı. Deve ve koyun yünü üretimi çok yaygın idi. Arabistan'da dokumacılık, demircilik, dericilik, terzilik, şarapçılık, kuyumculuk, marangozluk ve itriyatçılık sanayi dallarındandı.⁷⁸

Arabistan'da en önemli gelir kaynağı ise ticaretti. Sami diller arasındaki yakınlık nedeniyle Araplar, Babilliler, Asurlular, Aramiler, Habeşliler, Fenikeliler tercümanlıklarını birbirleriyle anlaşılabilmekteydi.⁷⁹ Mekke tarıma elverişli olmadığı için halkın büyük çoğunluğu ticaret ile uğraşmaktaydı. Ayrıca Mekke'liler Bizans ve kervan yolu üzerinde yaşayan kabilelerle anlaşmalar yaparak ticaret güvenliğini teminat altına almışlardı. Bu teminatı almalarında Kâbe'ye hizmet etmeleri ve Kâbe muhafızı olmaları, hacılara yardım edip hizmet etmeleri ve onları korumaları etkili olmuştur. Bu teminata karşılık onlarda anlaşma yaptıkları kabilelerin mallarını nakliye ücreti almadan panayırlara taşımaktaydılar.⁸⁰ Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği üzere Allah (c.c) Kureyş Suresi'nde şöyle buyurmaktadır:

لِإِيْلَافِ قُرَيْشٍ إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ

مِنْ جُوعٍ وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ

“Kureyş (kabilesi, güvenliği sağlanıp sefere) alıştırıldığı (ve başkalarıyla

⁷⁵ Mevlana Şibli, **a.g.e.**, c. 1, s. 98.

⁷⁶ Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 184.

⁷⁷ İbnü'l-Esîr, Ali b. Muḥammad b. Abdulkerim b. Abd al-Vahid el-Gazari es-Saibâni, **el-Kâmil fi't-Târîh**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1987, c. 1, s. 10; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 177; Özeydın, **a.g.e.**, c. 3, s. 322; Seyyid Emir Ali, **Muhtasar Târîhi'l-Arâb**, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, bs. 1, Beyrut 1973, s. 7.

⁷⁸ Özeydın, **a.g.e.**, c. 3, s.322-324; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 3, s. 395-406.

⁷⁹ Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 1, s.222; Ülkü, **a.g.e.**, c. 1, s. 50.

⁸⁰ Aka vd., **a.g.e.**, s. 140-141; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 184-186.

uzlaştırıldığı) için; Kış(in Yemen) ve yaz(in Şam) seferine (Allah'ın) kendilerini alıştırdığı (ve başkalarıyla uzlaştırdığı) için; Şu Beyt'in (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsinler. O (Rab) ki, onları (Kâbe hürmetine) açlıktan (kurtarıp) doyurmuş, hem de kendilerini korkudan güvene kavuşturmuştur.”⁸¹

Ayette işaret edildiği üzere Ebu Süfyan, Velid b. Muğire gibi birçok Kureyşli, yazın Suriye'ye kışın da Yemen'e yaptıkları bu ticaretlerden bol kazanç elde ediyorlardı.⁸² Ayrıca bu ticaretler, aralarında kaynaşmaya ve fikri gelişmelerine olanak sağlıyordu.⁸³ Arabistan'ın çeşitli yerlerinde kurulan panayırların en meşhurları:⁸⁴ Dûmetü'l-Cendel, Muşakkar, Suhar, Deba, Şıhr, Aden, San'a, Rabiye, Ukaz, Zülmecaz, Mecenne, Netat, Hacer, Ezriat, Busra'dır.⁸⁵ Hz. Peygamber Yemen'deki Hubaşe ile Suhar ve Deba panayırlarına katılmıştır. Panayırların kabileler arası nitelik taşıması Arabistan'ın iktisadi birliğe kavuştuğunu göstermektedir.⁸⁶

⁸¹ Kureyş Suresi (106): 1-4.

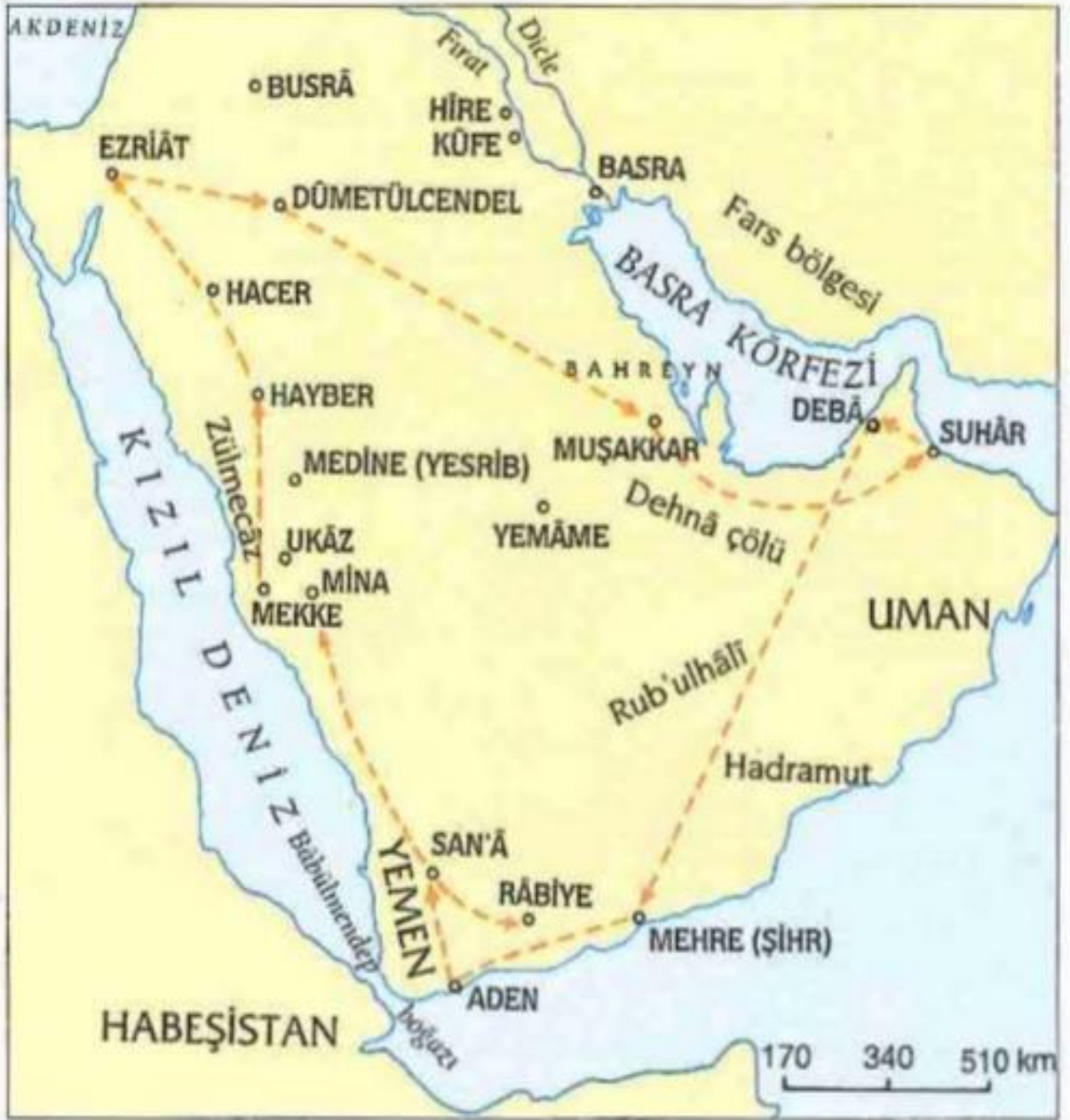
⁸² ez-Zemahşeri, Cârullah Mahmud b.Ömer, **el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil**, Mektebetü'l-Abeykan, bs.1, Riyad 1998, c. 6, s.435-438; el-Beğavi, Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud el-Ferra, **Me'âlimü't-Tenzil**, Dâru Taybe, bs. 4, Riyad 1989, c. 8, s. 545-548.

⁸³ Aka vd., **a.g.e.**, s. 140-141.

⁸⁴ Şekil-4.

⁸⁵ Çetin, Nihad M., **Eski Arap Şiiri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, bs. 1, İstanbul 1973, s. 15; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 1, s. 264-270; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 186; Yakubî, **a.g.e.**, c. 1, s. 325-326; Duveydar, **a.g.e.**, s. 209.

⁸⁶ Özaydın, **a.g.e.**, c. 3, s. 322-324.

Şekil-4 Arabistan'da Kurulan Panayır Yerleri.⁸⁷

1.5 İslamdan Önce Araplarda Kültürel Hayat

İslamdan önce Araplarda yazı sanıldığı gibi aksine daha fazla kullanılıyordu. Çünkü Semavi dinlere inananların ellerinde İbrani ve Süryani dilinde yazılmış eserler, ticari alacak ve vereceklerin yazılı olduğu vesikalar, şahıslar ve kabileler arasında

⁸⁷ Özaydın, a.g.e., c. 3, s. 323.

yapılan antlaşma metinleri, mektuplar, mezar kitabeleri, şiirler vs. o dönemde yazının kültürel hayatın bir parçası olduğunu göstermektedir.⁸⁸ Belli zaman ve mekânlarda kurulan panayırlar aynı zamanda şairlerin ve sanatkârların birbirleriyle yarıştıkları müsabakalardı. Bu anlamda Ukaz panayırı meşhur panayırlardandır. Bu panayırlarda seçilen en iyi şiirler Kâbe'ye asılırdı.⁸⁹

Sanat dalları arasında şiir en önemli ve meşhur sanat dalıydı. İnsanların gözünde en üst mertebede idi. Örneğin şair önemsiz bir şahsı övünce değerini artırır, şerefli birini yerince değerini azaltırdı.⁹⁰ Şiir bu özelliği, etkileyciliği ve insanlar üzerindeki etkisiyle zamanının medyasıydı denilebilir. Nasıl bugün insanlar sanatçılara karşı bir hayranlık besliyor ve onların etrafında toplanıyorlarsa, o gün de insanlar şairlerin etrafında toplanıp onlara hayranlık duyuyorlardı.⁹¹ Kabileden şair çıkınca kabile ahali sevindir, kurban keser ve diğer kabileler kendilerini tebriğe gelirlerdi. Çünkü şair, bir süvarinin kılıç ile müdafasından daha etkili bir şekilde kabilesini diliyle korurdu. Diğer kabileler şiirlerle savaştıkları zaman onlara cevabı yine bu şairler verirdi.⁹²

1.6 Arap Dili

Arapların konuştuğu Arapça, Sami-Hami dil ailesinin Sami koluna mensub, Sami diller (Arapça, İbranice, Aramice, Habeşçe) içerisinde dillerin en zengini ve gelişmişidir.⁹³ Bölgesel farklılıklardan dolayı Arap dili, Kuzey (Hicaz) ve Güney (Yemen) lehçeleri olarak ikiye ayrılıyordu.⁹⁴ Bu iki bölge arasında tarih boyunca mezhep, siyaset, tarih ve dil yönlerinden ayrılan noktalar olmuştur.⁹⁵

Yemen'in doğu ticaretinde köprü görevi görmesi, deniz ticaretinde kavşak noktada bulunması sonucu, Güney dilinin Kuzey diline göre daha çok gelişerek

⁸⁸ Yâzîcî, Tâlib, "Arap" md., **DİA**, İstanbul 1991, c. 3, s. 276-309; Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 138-148.

⁸⁹ Brockelmann, **Târihu's-Şu'ûb**, s. 29; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 91.

⁹⁰ Çelebi, **a.g.e.**, c. 1, s. 154-155.

⁹¹ Heykel, Muhammed Hüseyin, **Hayatü Muhammed**, Dârü'l-Me'arif, bs. 14, Kâhire 2001, s. 74-77.

⁹² Çelebi, **a.g.e.**, c. 1, s. 154-155; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 182.

⁹³ Henrî Abbûdî, **Mu'cemü'l-Hadârâtî's-Sâmiye**, Mektebetü Curus Burs, Lübnan 1991, bs. 2, c. 1, s. 463-464; Brockelmann, Carl, **Târihü'l-Edebî'l-'Arâbî**, çev. Abdulhâlim en-Neccâr, Dârü'l-Me'arif, bs.5, Kâhire 1977, c. 1, s. 41-42.

⁹⁴ Brockelmann, **Târihu's-Şu'ûb**, s. 42-43; Henrî Abbûdî, **a.g.e.**, c. 1, s. 604.

⁹⁵ Mahmud Es'ad, **Arap Dili**, Sad. Zafer Kızıklı, Matba'a-i Hayriye, Dersaadet 1327/1911, c. 1, s. 241-249.

edebiyatta zenginleşmiş, olgun bir yapı kazanmıştır.⁹⁶ Bununla beraber birçok yabancı dili de bünyesine katmıştır. Kuzey dili ise coğrafi konumu itibariyle dışardan fazla etkilenmediği için sadeliğini ve fasihliğini korumuştur. Değişik Arap kabileleri arasında lehçe farklılıkları olmasına rağmen ticaret, hac ve kurulan panayırlar vesileleriyle lehçeler birbirleriyle kaynaşmıştır. Özellikle panayırlarda şairler gelip şiirlerini söyler ve fesâhat alanında birbirleriyle yarışlardı. Bunun için hakemler tayin ederek fesâhat ve belâgatın zirvesine ulaşanları belirlerdiler. Şairler de kullandıkları kelimelerin bütün kabilelerce bilinen sözcükler olmasına dikkat ederlerdi. Böylece Arap dili giderek fesâhat kazanarak tuhaf, garip ve az kullanılan sözcüklerden arınmıştır.⁹⁷ Kureyş lehçesi ise bu lehçelerin içinde fesâhat ve akıcılıkta en üstün duruma ulaşmıştı.⁹⁸ Kur'an-ı Kerim'in Kureyş lehçesi ile indirilmesi bir bakıma Arapça'nın gideceği yönü belirlemiştir. Güney dili ise kıymet ifade etmeyen izler bırakarak bir lehçe olmaktan öteye geçememiştir.⁹⁹

Arapça'nın dil yapısı incelendiğinde insana hayret verecek şekilde kelime zenginliğine sahip olduğu görülür. Diğer Sami dillerdeki kelime azlığı dikkate alındığında bu özelliği daha da dikkat çeker. Bunda Araplar'ın oldukça zeki, ilme önem vermelerine rağmen Arap Yarımadasının doğal koşullarının zekâlarını geliştirecek niteliklere sahip olmadığından, meşguliyet bulmaya çalıştıklarında dillerini zenginleştirmekle uğraşmaları rol oynamaktadır. Arap dilinin zenginliği ve fesâhatinin genişliğinin başlıca sebepleri olarak bunlar sıralanabilir.¹⁰⁰

Arap dilinin yayılması İslam'dan sonra hız kazanmış, yapılan fetihlerle çok farklı coğrafyalara yayılmıştır.¹⁰¹

1.7 Arabistan'a Komşu Büyük Devletler

Son Peygamber'in Arap Yarımadasında zuhur etmesi ve Kur'an'ın Arap Yarımadasında indirilmesinin ilahi hikmetleri ileriki bölümlerde de anlatılacaktır. Ancak bu hikmetleri daha iyi anlayabilmek için Arap'ların özelliklerini ve İslam öncesi mizaçlarını bilmemiz gerekir. Bir önceki bölümde bundan bahsedilmiştir.

⁹⁶ Hitti, **a.g.e.**, s. 38, 67.

⁹⁷ Mahmud Es'ad, **a.g.e.**, c.1, s. 241-249

⁹⁸ Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 133.

⁹⁹ Hitti, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁰⁰ Mahmud Es'ad, **a.g.e.**, c. 1, s. 241-249

¹⁰¹ Henri Abbûdî, **a.g.e.**, c. 1, s. 463- 464.

Ayrıca üzerinde yaşadıkları coğrafi bölgeyi, konumunu ve komşularını göz ardı etmememiz gerekir. Ayrıca o dönemde dünyada söz sahibi olan 2 süper güç olan Bizans ve Sâsânîlerden, bunların arkasından Hint ve Yunan gibi diğer milletlerin mizaçlarını, yaşama biçimlerini ve medeni özelliklerini de düşünmemiz icap eder.¹⁰²

1.7.1 Bizans Devleti

Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde yalnız Suriye'deki Bizans egemenliği altındaki Hristiyan Araplar'la temas olunmuştu.¹⁰³ Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu'nun 395'te Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla ortaya çıktı. Başkenti Roma olan Batı Roma İmparatorluğu 5. yüzyılda Germen kabilelerinin İtalya'yı istila etmesi sonucu yıkıldı. Merkezi Konstantinopolis (bugünkü İstanbul) olan ve Bizans İmparatorluğu da denen Doğu Roma İmparatorluğu ise, bin yılı aşkın süre hüküm sürdü. Bizans'ın ortaya çıkışı, Roma İmparatoru I. Constantinus (Konstantin)'un başkenti, Roma'dan bugünkü İstanbul'a taşınmasıyla da yakından ilişkilidir. Konstantin M.S. 330 yılında İstanbul'u devlet merkezi olarak inşaaya başladı. İdare merkezi olarak da senatonun ve ordunun etkisinden uzak olarak burayı seçti.¹⁰⁴ Hızla yayılmakta olan Hristiyanlığı devlet dini kabul etti.¹⁰⁵ Devlet merkezinin İstanbul seçilmesinin ekonomik ve stratejik birçok nedeni ve faydası vardı. Bizans devleti hudut olarak birçok alanı kapsıyordu. Anadolunun ve Suriye'nin tamamı, Irak'ın kuzey batısı da ülke sınırlarının içinde kalıyordu.¹⁰⁶

Resmi dili başlarda latince idi. Ticaret ve yazı dili olarak ise Yunancanın yeni şekli olan Rumca yaygınlaşmıştı. Rumca konuşanlar halkın yüksek sınıfından sayılıyordu. Rumca resmi dil ilan edildikten sonra bütün ülkeye yayılsa da halk çeşitli dilleri kullanmaya devam etti.

İslam'da hükümdarlık ve halifeliliğin bir şahısta birleşmesi gibi Bizans imparatoru da aynı zamanda kilisenin başıydı.¹⁰⁷

¹⁰² Buti, **a.g.e.**, s. 43- 44.

¹⁰³ Hamidullah, Muhammed, **İslam Peygamberi Hayatı ve Eserleri**, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, bs. 1, İstanbul 2009, s. 31

¹⁰⁴ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 305; Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 2, s. 626.

¹⁰⁵ Yakubî, **a.g.e.**, c. 1, s. 194; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 303.

¹⁰⁶ Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 2, s. 38.

¹⁰⁷ Selen, H. Sadi, **Bizans Devleti**, Ankara Üniversitesi Yayınları 1955, c. 10, sayı: 3.

Bizans, Doğu'da Sasânî devleti ile ve Batı'da barbarlar ve Slavlar ile mücadele içindeydi. Bu mücadeleler ile birlikte iç karşılıklar neticesinde Bizans zayıf duruma düşmüştü. Tarihçilerin beyanına göre 635.000 civarında olan Bizans ordusunun mevcudu 150.000 lere gerilemişti.¹⁰⁸

Din adamları dini alet ederek maddî çıkar ve makam elde etme gayreti içinde idiler. Hıristiyanlık safi ve asli hüviyetinden uzaklaştırılmıştı.¹⁰⁹ Kölelik uygulaması yaygındı. Kadının toplum içinde hiçbir değeri yoktu. Toplum içinde insanların hür olsalar bile can ve mal güvenlikleri yoktu. Aşırı vergiler halkta huzursuzluk oluşturmaktaydı.¹¹⁰ O dönemde dünyanın her yöresinde savaşlar, ayrımcılık ve dengesiz gelir dağılımından kaynaklı sefalet hüküm sürmekteydi. Sömürgecilik ruhu hâkimdi.¹¹¹ Yunanlar ise hiçbir sonuca ulaştırmayan felsefî tartışmaların, münakaşaların ve hurafelerin içinde boğulmaktaydı. İnsanlık İslam'ın adaletine ve huzuruna her bakımdan muhtaç durumdaydı.¹¹²

1.7.2 Sâsânî Devleti

Sâsânîler 226-651 yılları arasında hüküm süren bir İran hanedanıdır.¹¹³ Roma ile ciddi mücadelelere girişti. Hükümdar I. Şâpûr zamanında, Antakya'yı yağmaladı ve Roma İmparatoru Valerianus'u Edessa (Urfa) savaşından sonra esir aldı. Daha sonra Herakleios'un 627 yılı sonunda Nineva'da (Ninova) Sâsânîler'in ana ordusunu kesin bir yenilgiye uğratmasıyla asırlardır devam eden Bizans-Sâsânî mücadelesi Bizans'ın üstünlüğüyle sonuçlanmış oldu.¹¹⁴

İslâmiyetin yayılmaya başladığı dönemde Sâsânî imparatorluğunun sınırları Fırat'tan bugün Pakistan sınırları içinde bulunan İndus Irmağı'na kadar uzanmakta idi. Sâsânîler'in Güney Arabistan'daki hâkimiyeti İslam fetihlerine kadar devam etti.

¹⁰⁸ Nedvî, Süleyman, **Asrı Saâdet Peygamberimizin Tebligat ve Tâlimatı**, çev. Ali Genceli, İstanbul, Sinan Matbaası 1967, c. 1, s. 264.

¹⁰⁹ Buti, **a.g.e.**, s. 39.

¹¹⁰ Canan, Mehmet Zeki, **İslâm Tarihi**, Yelken Matbaası, İstanbul 1977, c. 1, s. 99-101; Ülkü, **a.g.e.**, c. 1, s. 67.

¹¹¹ Buti, **a.g.e.**, s. 45.

¹¹² Nedvî, **a.g.e.**, c. 1, s. 29.

¹¹³ Naskali, Esko, "İran" md., **DİA**, İstanbul 2009, c. 36, s. 174-176.

¹¹⁴ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 293; Henrî Abbûdî, **a.g.e.**, c. 1, s. 641.

Herakleios Ocak 628'de II. Hüsrev'in sığındığı Destgird'e girdi. Hüsrev aynı yıl başşehirde meydana gelen ayaklanmada öldürüldü. II. Hüsrev'in ölümü uzun savaşlarla zayıf düşen ülkede kargaşa çıkardı ve on dört yıl içerisinde on iki hükümdar (ikisi Hüsrev'in kızı) tahta geçti.¹¹⁵ Aynı yıl ilk Arap akınları başladı. İslam orduları Kadisiye ve Nihavend savaşlarında Sâsânîler'i yenilgiye uğratarak son hükümdarları III. Yazdicerd'i doğuya doğru çekilmeye ve topraklarını peyderpey teslim etmeye mecbur bıraktılar.¹¹⁶

Sâsânî toplumu dört sınıfa ayrılırdı: Rahipler, askerler, kâtipler ve halk. Her sınıfın bürokratik bir yapısı vardı, her sınıfın temsilcisi o sınıfı divanda temsil ederdi. "Mûbed-i Mûbedân" (mubez-i mubezan) denilen başrahip çok güçlüydü ve hükümdarlar taçlarını onun elinden giyerlerdi.

Ülkede M.Ö. 660- 583 yılları arasında yaşamış bulunan Zerdüş tarafından kurulan Zerdüş dini benimsenmiş durumdaydı. Bu din kurucusu Zerdüş (M.Ö. 628-551)'e nisbetle Zerdüştilik ve eski İran dinlerin karışımından oluşturulmuş bir dindir.¹¹⁷ Bu dönemde Mecusî din adamları önemli bir siyasî nüfuza ulaşmışlardır.¹¹⁸

Sâsânî İmparatorluğu'nda yahudiler ve hristiyanlar da yaşamaktaydı. Özellikle Hristiyanlığın Bizans'ın resmi dini olmasından sonra Bizans İmparatorluğu'na sempati göstermekle suçlanan hristiyanlar dışlanıyor ve kötü muamele görüyorlardı. Aynı şekilde yahudiler de zaman zaman baskılara maruz kalıyorlardı. Sâsânî hâkimiyetindeki hristiyanlar çoğunlukla Nestûrî idi. Nestûrîliğin 431 'deki Efes Konsili'nde sapkın mezhep ilan edilmesinin ardından bu hristiyanların kilise ile bağlarını kesmeleri Sâsânî İmparatorluğu'ndaki konumlarının düzelmesine yol açtı.¹¹⁹

Erkekler arasında çok evlilik yaygın olarak görülmekteydi.

Daha sonra kurulan müslüman devletlerin, özellikle de Abbasiler'in devlet teşkilatında ve vergi sisteminde Sâsânîler'in etkisi göz ardı edilemez.

¹¹⁵ Yakubî, **a.g.e.**, c. 1, s. 217-218; Mes'ûdî, **a.g.e.**, c. 2, s. 281.

¹¹⁶ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 388; Ülkü, **a.g.e.**, c. 1, s. 412-414.

¹¹⁷ Kevserî, **a.g.e.**, s. 38.

¹¹⁸ Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 239; Sarıçam, İbrahim-Erşahin, Seyfettin, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2013, s. 9-10.

¹¹⁹ Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 2, s. 629.

Sâsânîler'in hakkında genel bilgi verip tarihinden bahsettikten sonra sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Sâsânî Devleti'nde (İran'da) birbiriyle çarpışan dini felsefi şüpheler çokça bulunuyordu. Yönetimin Zerdüştlüğü desteklemesiyle Zerdüştlük toplumda yaygın bir inanç sistemi olarak kabul görmüştü. Kişinin anasıyla, kızıyla veya bacısıyla evlenmeyi üstün tutması Zerdüştlüğün temel felsefelerindendi. Hatta miladi 5. Asrın ortalarında hüküm süren II. Yazdücerc kendi kızıyla evlenmişti.¹²⁰

Mazdekçilik adı verilen bir düşünce de yaygındı.¹²¹ Bu inanç sistemine göre insanların ateşte, suda, otta, bütün mallarda ve kadınlarda da ortak olduklarını savunuyorlardı.¹²² Tüm malları ve kadınları kendilerine helal kabul etmekteydiler.¹²³

1.7.3 Hindistan

Hind tarihçileri, İslamiyet'in doğuşuna yakın Hindistan'ın dini, ahlaki ve sosyal bakımından en geri devirlerinden birinin yaşadığını bildirmektedirler.¹²⁴ Hindistan da komşularıyla birlikte ahlaki ve içtimai çöküntü içerisindeydi.¹²⁵

İslâm medeniyetinin doğduğu yıllarda Hindistan'da krallıklar hüküm sürmekteydi. Ülkede yaygın olarak kabul edilen Brahmanizm inancı şekil değiştirerek Hinduizm'e bu dönemde dönüşmüştür.¹²⁶ Hindistan'da insanlar putlara tapmaktaydılar. Toplumda insanlar arasında sosyal tabakalaşmalar oluşturulmuş durumda idi. Bu gruplar şu şekilde sıralanmakta idi: 1. Brahmanlar (din adamları), 2. Kşatriyalar asiller ve askerler, 3. Vaisyalar (çiftçiler, sanatkârlar ve tüccarlar), 4. Sudralar (işçiler) ve paryalar (köleler).¹²⁷ Bu gruplaşmalar toplum içinde kırılmaları ve tabakalar arasında duvarlar oluşmasına sebep olmuştu.¹²⁸ Toplumda kadınlara değer verilmezdi. Toplumda tenasüh inancı yaygın idi. Bu anlayışa göre de ruh bir cisimden diğer bir cisme geçerek tedrici olarak tekâmüle ulaşır. Bu anlayışın

¹²⁰ Buti, **a.g.e.**, s. 44.

¹²¹ Kevserî, **a.g.e.**, s. 38; Ülkü, **a.g.e.**, c. 1, s. 68.

¹²² Nedvî, **a.g.e.**, c. 1, s. 40-42.

¹²³ Buti, **a.g.e.**, s. 44-45; İbnü'n-Nedîm Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya'kub İshâk, **Kitâbü'l-Fihrist**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1997, c. 9, s. 406; es-Sultânî, Abdullatif b. Ali, **el-Mezdekiyyeh hiye Aslü'l-İştirakiyye**, Dârü'l-Beyda, bs. 1, Cezayir 1974, c. 1, s. 11-14.

¹²⁴ Buti, **a.g.e.**, s. 45.

¹²⁵ Şehrîstânî, **a.g.e.**, s. 705.

¹²⁶ Nedvî, **a.g.e.**, c. 1, s. 46-48.

¹²⁷ Sarıçam, **a.g.e.**, c. 1, s. 13-14.

¹²⁸ Nedvî, **a.g.e.**, c. 1, s. 51-52.

temelinde var eden bir yaratıcının varlığını inkâr söz konusudur.¹²⁹ Kadınlar ikinci sınıf insan muamelesi görürler hatta alınıp satılırlardı. Soyluların ve din adamlarının kusur ve kabahatleri örtülür aşağı tabakadan kişilerin işlediği suçlara ise en ağır cezalar reva görülürdü. Utanç verici fiiller açıkça işlenmekteydi.¹³⁰

1.7.4 Habeşistan

İslâmiyetin yayılmaya başladığı dönemde Habeşistanda Hristiyan dinine mensub Necaşi bulunmaktaydı. Habeşistan'ın Bizans İmparatorluğu ile ittifakı vardı.¹³¹ M. 525 yılında Yemen'i işgal eden Habeşliler Himyeri devletinin yok olmasını sağladılar.¹³² İslam'ın yayılma sürecinde zorluklarla karşılaşan Müslümanların Habeşistan'a göç ederek Habeş Kralı Necaşi'ye sığınmış olmaları ve ondan himaye görmüş olmaları, İslâm tarihinde önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır.¹³³

Sonuç olarak o gün için insanlar yeni bir dinin tebliğine muhtaç durumda idiler. Sınıf farklılıkları, zulüm ve ahlaksızlıklar altında inim inim inleyen insanlar bir kurtarıcının kendilerine uzatacağı eli dört gözle beklemekte idiler. Rasulullah (s.a.v.) böyle bir dönemde üç kıtanın kesiştiği coğrafyaya ilahî emirleri tebliğ etme vazifesi ile gönderildi.¹³⁴

¹²⁹ Hamidullah, Muhammed, **İslâmPeygamberi**, çev. Salih Tuğ, İmaj, Ankara 2003, s. 12-13.

¹³⁰ Nedvî, Süleyman, **Asrı Saâdet**, c. 1, s. 273-277.

¹³¹ Nedvî, **a.g.e.**, c. 1, s. 37.

¹³² Sâlihî, **a.g.e.**, c. 1, s. 249; Âlusi, **a.g.e.**, s. 233; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 87.

¹³³ Canan, **a.g.e.**, s. 104-105; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 596.

¹³⁴ Nedvî, **a.g.e.**, c. 1, s. 77-79.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'İN ARAP YARIMADASINDA NÂZİL OLMASININ SEBEPLERİ

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelen Kur'an-ı Kerim'e ilk defa muhatap olup, İslam'ı ilk kabul eden, İslam'ın sancağını, inanç sistemini taşıyan ve İslam davetini başkalarından önce benimseyen millet Araplardır. Bu nedenle İslam öncesi Arapların hayatını, yaşayışlarını, dinlerini, düşünce yapılarını ve mizaçlarını bilmemiz gerekir. Yaşadıkları coğrafi bölgeyi ve konumunu tanımamız ve göz önünde bulundurmanız gerekir.

Birinci bölümde İslamdan önce Arap kavim ve kabileleri, İslamdan önce Araplarda sosyal, dini, iktisadi ve kültürel hayat, Arabistan'a komşu büyük devletler ve Arap dili gibi konular anlatılmıştır.

Bu bölümde ise İslamdan önce Arap Yarımadası, Kur'ân-ı Kerîm'in Arap Yarımadasında nâzil olmasının coğrafi, siyasi ve sosyolojik sebepleri ve hikmetleri araştırılmıştır.

2.1 İslamdan Önce Arap Yarımadası

İslam'dan önce Arabistan'ın Hicaz ve Yemen bölgelerinde önemli şehirler mevcuttu. Hicaz bölgesinde bulunan üç önemli şehir, Mekke, Yesrib (Medine) ve Tâif'ti.¹³⁵ Bunun yanında çöllerde sürdürülen ve göçebe hayat esasına dayalı bedevilik de yaygındı.

İslam'dan önce Araplar kabileler halinde yaşıyorlardı. Mekke'de Kureyş Kabîlesi, Tâifte Sakîf Kabîlesi, Yesrib (Medine)'de Evs ve Hazreç adlı Arap kabîleleri ile Kaynukaoğulları, Nadîroğulları ve Kurayzaoğulları olmak üzere üç yahûdi kabîlesi bulunuyordu. Diğer kabîleler genellikle göçebe idiler.¹³⁶

Arap Yarımadası, diğer komşu devletlerin içinde bulunduğu ferdi ve içtimai çöküntüyü artıracak faktörlerden uzak idi. Bizans'ın sömürücülüğü, Yunan'ın felsefe bolluğu yoktu.¹³⁷

Araplar'ın mizaçları, temiz insan fitratına uygundu. Ancak cahillik ve sapkınlıklarına hâkim olamıyorlar, iffet ve şereflerini korumak maksadıyla kız çocuklarını öldürüyorlar, cömert görünmek için mallarını telef ediyorlar, intikam ve yiğitlik maksadıyla savaşlarda her tarafı yakıp yıkıyorlardı.¹³⁸

وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ “Doğrusu siz bundan önce sapıklardan idiniz.”¹³⁹

İşte Allah (c.c) cahiliye dönemindeki birtakım insanları ayette geçtiği gibi sapıklıkla vasıflandırdığı vakit bu durumu ve davranışları kastetmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de ismi geçen ve geçmeyen peygamberlerin hemen hemen hepsi coğrafi tabiriyle Akdeniz Havzası (Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail, Mısır), Mezopotamya (Irak, Ürdün, İran'ın bir kısmı) ve Arap Yarımadasında çıkmış ve tebliğ vazifelerini burada yürütmüşlerdir.

¹³⁵ Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 20.

¹³⁶ Corcî Zeydân, **el-Arab Kable'l-İslâm**, Matba'atü'l-Hilâl, Mısır 1922, bs. 1, c. 1, s. 244-251; Duveydar, **a.g.e.**, s. 219.

¹³⁷ Ebû Zehrâ, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa, **Hâtemü'n-Nebiyîn**, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire 2004, c. 1, s. 85.

¹³⁸ Buti, **a.g.e.**, s. 40-46.

¹³⁹ Bakara Suresi (2): 198.

Esas itibariyle bu meseledeki gerçek sebep "kader-i İlâhînin bir remzidir." Yâni, Cenab-ı Hak'ın takdir ve iradesi peygamberlerin Şarkta gönderilmesini icap ettirmiş, gerektirmiştir. Peygamberleri, kendi emirlerini ulaştırmak maksadıyla Cenab-ı Hak gönderdiği gibi, hangi memlekete, hangi insanı peygamber olarak göndermeyi de yine O istemiştir. Bunda kulların bir tesir ve etkisi yoktur.¹⁴⁰

Meselenin hikmet cihetine gelince bu hususun birçok hikmeti olmakla birlikte İbnu Haldun Mukaddime adlı eserinde nubuvvetin bu bölgelerde gelmesini açıklarken; yerküreyi güneyden kuzeye doğru, paralel olarak yedi iklim bölgesine ayırıyor. Buna göre güney uçtaki birinci bölge ile kuzey uçtaki yedinci bölge, iklim ve coğrafya koşulları bakımından birbirinin zıt kutuplarıdır. Güneyden kuzeye doğru çıktıkça, sıcak iklimden soğuk iklime doğru bir geçiş söz konusudur. En ortadaki dördüncü bölge ise, insan yaşamına en elverişli, en mutedil bölgedir. Hatta İbnu Haldun, dördüncü iklim bölgesinin bir altı ile bir üstünü de orta iklim bölgesine dâhil etmektedir.¹⁴¹

İbn Haldun'unun ayrıntılı olarak yerküre üzerindeki iklim bölgeleri üzerinde durması boşuna değildir. Bu bilgi ve tasniflerle o, uygarlık biliminin (ilm-i umran) temellerini atmaktadır. Bir başka deyişle çevre koşulları, onun geliştirmeye çalıştığı sosyoloji, tarih felsefesi, antropoloji ve buna benzer daha birçok bilim dalının altyapısını oluşturmaktadır. Ona göre çevresel koşulları ve olanakları tanımak, insanlık toplumunu ve bu toplumlarda meydana gelen gelişmeleri ve değişimleri de tanımak anlamına gelmektedir.

Orta iklim, insanlığın gelişimine en uygun bir bölgedir. "Bundan dolayıdır ki, ilimler, sanatlar, binalar, giyecekler, yiyecekler, meyveler, hatta hayvanlar ve canlılar, ortadaki bahis konusu üç iklimde oluşan her şey, itidal (ve kemal) hususiyetine sahiptir."¹⁴² Uygarlığın sadece maddi öğelerinin değil, aynı zamanda manevi öğelerinin de bu bölgede en mükemmel bir şekilde geliştiğini bildiren İbn Haldun, "Beden, renk, ahlak ve din bakımından mutedil insanlar burada yaşarlar. Hatta nübüvvet (müessesesi bile) ekseriya burada mevcut olmuştur."¹⁴³ Daha güney

¹⁴⁰ Nursi, Said, **Mesnevî-i Nuriye**, Envar Neşriyat, İstanbul 1999, s. 91

¹⁴¹ İbn Haldun, **Mukaddime**, c. 1, s. 259.

¹⁴² İbn Haldun, **Mukaddime**, c. 1, s. 259.

¹⁴³ İbn Haldun, **Mukaddime**, c. 1, s. 259.

ve kuzey bölgelerde peygamber geldiğine dair herhangi bir habere vakıf olmadığımızı belirten İbnu Haldun, dinî gelişim ve yayılma sürecini de çevreyle bağlantılı olarak ele alması oldukça ilginç bir yaklaşımdır.

Yüce Allah eğer İran, Bizans, Yunan veya Hind diyarlarından bir bölgeyi İslam'ın doğuş yeri olarak seçmeyi arzu etseydi elbette ki İslam davetinin başarıya ulaşması için Arap Yarımadasında hazırladığı sebep ve şartları o bölgelerde de hazırlardı. Çünkü tüm sebep ve şartların yaratıcısı Allah (c.c.) olduğuna göre, bu iş ona hiç de zor gelmezdi. Fakat bu seçimdeki hikmet, en doğrusunu Allah bilir ki Hz. Muhammed (s.a.v.) nübüvvetinde insanlar şüpheye düşmesin; davet ettiği dinin doğruluğunda kimse şüphe etmesin diye Hz. Peygamber (s.a.v.)'in okuma-yazma bilmeyen bir ümmi olarak gönderilmesidir. Hz. Peygamber'in gönderildiği bölgenin ve toplumun komşu milletlere nisbetle ümmi bir toplum olması bu ilahi hikmetin bir tamamlayıcısıdır. Hz. Peygamber'in ümmi olarak gönderilmesi kalplerde meydana gelebilecek birtakım şüpheleri de ortadan kaldırmıştır. Arabistan'ın coğrafi konumu Araplar'ın komşu devletlerin medeniyetlerinden ve felsefelerinden etkilenmemelerinde etkili olmuştur.¹⁴⁴ Yine Hz. Peygamber Bizans, Yunan, İran gibi bölgelerde gönderilseydi, eşsiz ve mükemmel İslam davasını felsefî fikir ve medeniyet tecrübesi olduğu iddiasıyla kalplerde şüphe oluşabilirdi.¹⁴⁵

Allah (c.c) Kur'an'ını Arabistan'da, Arapça olarak ümmi bir Arap Peygamber diliyle göndermeyi murad edip gerekli şartları ve zeminleri kalplerde şüphe tohumları filizlenmeyecek şekilde oluşturmuştur.

2.2 Coğrafi Sebepler

İslâm dininin beşiği ve İslâm devletlerinin menbaı olan Arap Yarımadası (Arabistan), Asya'nın güneyindeki üç büyük yarımadaının en batıda olanıdır.¹⁴⁶ Arabistan, eski dünyayı meydana getiren ve insanlığın büyük bir bölümünü barındıran Avrupa, Asya ve Afrika gibi dünyanın büyük kara parçalarının birbirine en çok

¹⁴⁴ Nurettin İtr, 'Ulumü'l Kur'âni'l-Kerîm, Matbaatü's-Sâbah, bs. 1, Şam 1996, s. 219.

¹⁴⁵ Buti, a.g.e., s. 48.

¹⁴⁶ Büyükcoşkun, Kudret, "Arabistan" md., DİA, İstanbul 1991, c. 3, s. 248-249.

yaklaştığı, dünya kara ve deniz ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunmaktadır¹⁴⁷ (bugün hava yollarının da kesiştiği bir noktada olduğunu söyleyebiliriz). Güneybatı Asya'nın güney kısmında yer alan ve 3.000.000 km²'lik geniş bir alanı kapsayan Arap Yarımadası, bu özelliği ile yeryüzünde benzeri bulunmayan bir konuma sahiptir.¹⁴⁸ Kur'an'ın nâzil olduğu dönemde bu bölge, yani Arabistan, Bizans ve İran İmparatorlukları, Mısır ve Habeşistan gibi komşu coğrafyalarda yer alan siyasî güçlerin iktisadî ve siyasî menfaatlerini doğrudan ilgilendiren bir konumdaydı ve bu siyasî güçlerin aksiyon ve reaksiyonlarının toplandığı bir merkezde bulunuyordu.¹⁴⁹

Komşu devletlerin ticarî faaliyetlerinin yoğun olduğu bir noktada bulunan Yemen, Hindistan ve Güney Afrika'ya kadar uzanan ticaret yollarını birbirine bağlamaktaydı.¹⁵⁰ Hicaz bölgesi de kuzey ve güney ticaret yolları üzerinde bulunuyordu.¹⁵¹ Dolayısıyla bu bölgede yaşayan Araplar ticaretle uğraşıyorlardı. Mekkeli tüccarlar, kuzeyde Suriye'ye, güneyde Yemen'e kadar giden deve kervanlarını kontrolleri altında tutuyorlardı.¹⁵² Bu nedenle Arap toplumu, bu kıtalarda yaşayan insanları ve bunların yaşayışlarını tanıma imkânına sahipti. Şüphe yok ki böyle bir coğrafyada ortaya çıkan bir dinin komşu kıtalara hızla yayılma şansı vardı; öyle de oldu.

Hız. Peygamberin Hicaz'da doğması ve risaletin orada gelmesi, vahyin Arapça olmasının gerekliliğini de beraberinde getirdi. İslam'ın bütün zaman ve mekâna hitap etme ve gönderilme vasfı, onun düsturu olan Kur'an dilinin tüm zaman ve mekâna hitap eden bir dil olmasını gerekli kıldı.¹⁵³

¹⁴⁷ Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 11-12.

¹⁴⁸ Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 17.

¹⁴⁹ Butî, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁵⁰ W.Montgomery Watt, **Modern Dünyada İslam Vahyi**, çev. Mehmet S. Aydın, Hülbe Yayınları, Ankara 1982, s. 42.

¹⁵¹ Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 20.

¹⁵² İhsan Hakkı, **Resulü's-Selam Muhammed**, eş-Şeriketü'l-Müttehide li'n-Neşr, bs. 1, Ürdün 1988, c. 1, s. 59.

¹⁵³ Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 1, s. 240.

2.3 Siyasi ve Sosyolojik Sebepler

Tarihçiler, Arapların şu üç ana özelliğini önemle vurgulamışlardır:

- Arapların tümü ortak bir ırktan, Sâmi ırkından gelmişlerdir. Sâmi ırkları Hz. Nuh'un oğlu olarak Tevrat'ta adı geçen Sâmi b. Nûh'un ismine nispet edilen kavimler topluluğudur.
- Tümünün ortak bir dili vardır; o da Arapçadır.
- Hemen hemen tamamı tek bir dine mensuptur; putperesttirler.

Anlatılan bu birleştirici özelliklerine rağmen İslâm'dan önce Arap toplumunda devlet sistemi değil, kabile hayatı hâkimdi.¹⁵⁴

Güneyde Yemende kurulmuş olan Himyerî devleti 525 yılında Habeş işgaline uğramış ve bu işgal yarım yüzyıl devam etmiştir.¹⁵⁵ Habeşli kumandan Ebrehe komutasındaki Meşhur fil ordusu bu dönemde (570 yılında) Ka'beyi yıkmak için Mekke'ye kadar gelmiş ve bir mu'cize gerçekleşerek Ka'beyi yıkmaya imkânı bulamadan ordusuyla birlikte helâk olmuştur.¹⁵⁶ Bu olay Kur'an-ı Kerîmde Fil suresinde şöyle anlatılmaktadır:

الَّذِينَ كَفَرُوا فَعَلْ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ * أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ * وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا
أَبَابِيلَ * تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ * فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

"Rabbin fil sahiplerine neler etti, görmedin mi? Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı? Onların üstüne ehabil kuşlarını gönderdi, O kuşlar, onların üzerlerine

¹⁵⁴ el-Mübarek Furi, Safiyurrahman, **er-Rahiku'l-Mahtûm**, Vizâretü'l-Evkaf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar 2007, s. 23-32; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 239; Duveydar, **a.g.e.**, s. 107; Kevserî, **a.g.e.**, s. 37; Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 1, s. 223-224; Henrî Abbûdî, **a.g.e.**, c. 1, s. 463-464; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 1, s. 11.

¹⁵⁵ Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 3, s. 524; Brockelmann, **Târihu'ş-Şu'ûb**, s. 16; Seyyid Emir, **a.g.e.**, s. 8; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 87; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 1, s. 249.

¹⁵⁶ Seyyid Emir, **a.g.e.**, s. 12; Mes'ûdî, **a.g.e.**, c. 2, s. 128; İbn Haldun, **Târih**, c. 2, s. 72; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 342-345; İbn Âdil, Abu Hafs Ömer b. Ali, **el-Lübab fi 'Ulumi'l-Kitâb**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1998, c. 20, s. 497-498; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 228; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 87; Râzî, **a.g.e.**, c. 32, s. 96-102; Süyûtî, **ed -Dürri'l-Mensur**, c. 15, s. 653-668; Taberî, **Târih**, s. 255.

pişkin tuğladan yapılmış taşlar atıyordu, Böylece Allah onları (yenilip çiğnenmiş ekine) çevirdi."¹⁵⁷

Yemen bundan sonra da Sâsanîler tarafından işgal edilmiş, bu işgal 629'da gerçekleşen İslâm futûhatına kadar devam etmiştir. Kur'ân'ın inişi sırasında burası işgal altında bulunuyordu.¹⁵⁸

III. Yüzyılın sonlarında Kuzey Arabistan ve Suriye'de ortaya çıkmış olan Gassânî devleti, Bizans'ın güdümünde Sâsânîlere karşı mücadele veren bir devlet idi.¹⁵⁹

Son Gassânî hükümdârı Cebele b. Eyham, Bizans ordusunun safında Yermük'te halîfe Hz. Ömer'in ordusuna karşı savaştı. Bu savaşta Hâlid b. Velîd komutasındaki İslâm ordusu, üstün Bizans ordularını büyük bir bozguna uğrattı (635). Bu zafer sonunda bütün Suriye bölgesi, Müslümanların eline geçti ve Gassânî Hânedânı son buldu.¹⁶⁰

Yine III. Yüzyılın ortalarında Irak'ta Necef Gölü kıyısında kurulmuş olan Hire krallığı da Sâsânîlerin öncü karakolu durumunda idi. Bizans'a karşı uzun müddet varlığını koruyabilmiş, 633 yılında Hz. Ebu Bekir zamanında Halid b. Velîd tarafından ortadan kaldırılmıştır.¹⁶¹

Yarımadanın geniş bir kısmında ise kabile hayatı hâkimdi.¹⁶² Yasama, yürütme ve yargı teşkilatı yoktu. Aynı kabilenin fertleri arasında birlik ve beraberlik ruhu geçerli olmakla birlikte farklı kabileler arasında mutlak bir ayrılık vardı; bu durum kabileler arasında rekabet, düşmanlık ve savaşlara sebep oluyordu.

¹⁵⁷ Fil Suresi (105): 1-5; İbn Âşûr, **a.g.e.**, c. 2, s. 551.

¹⁵⁸ Âlûsî, **Bulûğ**, c. 1, s. 251-261; Seyyid Emir, **a.g.e.**, s. 8; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 14, s. 455-462; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 348; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 66-68.

¹⁵⁹ Çelebi, **a.g.e.**, c. 1, s. 109.

¹⁶⁰ Cevâd Ali, **a.g.e.**, c. 2, s. 630.

¹⁶¹ Yıldız, **a.g.e.**, c. 3, s. 252-254; Ülkü, **a.g.e.**, c. 1, s. 381-382.

¹⁶² Kabile **ahrâr**, **mevâlî** ve **erikka** denilen üç grup insandan meydana geliyordu.

Ahrâr(hürler):Kabilenin öz çocukları olup birbirlerine kan ve soy bağı ile bağlı idiler. Tüm hak ve sorumluluklara sahip bulunuyorlardı.

Mevalî: Bunlar anlaşma yoluyla kabileye dışardan katılan Araplarla azatlı kölelerden oluşuyordu. Birinci tabakadakilerle eşit olmamakla birlikte bunların da kabilede bazı hak ve sorumlulukları vardı.

Erikka(köleler):Bunlar satın alınan veya savaşta esir edilen kölelerdi. Bunların insanî hakları ellerinden alınmış ve kendilerine insanlıklarını zedeleyici ağır görevler verilmişti.

Cahiliye devrinde yarımada'nın verimli bölgelerini almak, su kaynaklarına ulaşmak, liderliği ele geçirmek ve daha başka sebeplerle Arap kabileleri arasında, birbirlerinin kanını akıttıkları çok sayıda savaş cereyan etmiştir. Muayyen dönemlerde kabileler arasında meydana gelen bu savaşlara “Eyyâmu'l-Arab” adı verilmektedir.¹⁶³ İslâm'ın zuhuruna yakın bir dönemde Bekr ve Tağlib kabileleri arasında meydana gelen Besûs savaşı (Harbu'l-Besûs); Medinede Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki savaşlar ve daha birçok kabile arasında sürüp giden mücadele uzun süre devam etmiştir.¹⁶⁴ Mekke'de Hz. Peygamber'in de 20 yaşında genç bir delikanlı olarak katılmış olduğu Kureyş-Kinane ile Havazin kabileleri arasında cereyan etmiş olan Ficâr savaşı (584) İslâm öncesi savaşlardan olup önemli sonuçlar doğurmuştur.¹⁶⁵

Haram aylarda yapıldığından dolayı “Harbu'l-ficâr” adını alan bu kabile savaşı için geleneksel kahramanlık destanı yazılmamış, ancak Harbu'l-ficâr, Arap halkını bu savaşların faydasız olduğuna inandırmıştır.¹⁶⁶ Nitekim bu savaş sonunda bütün bölgelerden, kan akıtmanın durdurulmasını ve mazlumun yanında olmayı isteyen sesler yükselmiştir.¹⁶⁷ Yükselen bu sesler, kabile hâkimiyetini reddedecek ve İslâm'ın sancağı altında bütün Arapları birleştirecek bir çağrıyı gerçekleştirecek ve Hz. Peygamber'i karşılamak için ortamı hazırlayacaktır.¹⁶⁸

¹⁶³ Kapar, Mehmet Ali, “Eyyâmü'l-Arab” md., **DİA**, İstanbul 1995, c. 12, s. 15-16; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 94; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 391.

¹⁶⁴ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 410; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 234; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 95; Corci Zeydan, **a.g.e.**, s. 251.

¹⁶⁵ İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammad b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, **Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr**, Mektebetü'l-Hancı, Kâhire 2002, c. 1, s. 106; Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Ali Muhammed el-Bicavî, **Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye**, Matbaatu İsa Bâbi'l-Halebî, bs. 1, Mısır 1942, c. 1, s. 322; el-Hûdâri, Muhammed, **Nuru'l-Yakin fi Sîreti Hayri'l-Murselin**, Dâr Menahili'l-İrfan, Dâru'l-İmami'l-Gazâlî, bs. 6, Dimaşk 2007, s. 18; İbn Abdirabbih el-Endelusî, Ahmed b. Muhammed, **el-İkdü'l-Ferîd**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1983, c. 6, s. 103; el-Ya'murî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Ahmed, **Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Megazî ve's-Semâ'il ve's-Siyer**, Dârü İbn-i Kesîr, Şam 2008, c. 1, s. 113; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 205; Yakubî, **a.g.e.**, c. 1, s. 337; ez-Zehbî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, **Târihü'l-İslâm**, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, bs. 2, Beyrut 1990, c. 2, s. 61; Ebu Ubeyde Ma'mer b. Musenna, **Eyyâmü'l-Arab Kable'l-İslâm**, Alemu'l-Kütüb, bs. 1, Beyrut 2003, s. 150; Duveydar, **a.g.e.**, s. 82; İbn Haldun, **Târih**, c. 2, s. 76.

¹⁶⁶ Gazâlî, **a.g.e.**, c. 1, s. 74; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 158; Corci Zeydan, **a.g.e.**, s. 241; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 206; Yakubî, **a.g.e.**, c. 1, s. 337; Algül, Hüseyin, “Ficâr” md., **DİA**, İstanbul 1996, c. 13, s. 52.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. 1, s. 107; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, c. 1, s. 570; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 1, s. 235.

¹⁶⁸ el-Albâni, Muhammed Nasiruddin, **Sâhîhu's-Siyerine-Nebeviyye**, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, bs. 1, Amman 2000, s. 36; el-Hûdâri, **a.g.e.**, s. 20; İ. R. el-Farûkî ve L. L. el-Farûkî, **İslâm Kültür Atlası**, çev. Okan Kibaroglu ve Zerrin Kibaroglu, İstanbul 1999, s. 83.

Arap Yarımadasında halk genel olarak göçebeler (bedevîler) ve yerleşikler (hadarîler) olarak ikiye ayrılıyordu. Göçebeler geçimlerini hayvancılıkla sağlar, savaşır, baskın yaparak yağma ve talan ederlerdi.¹⁶⁹

Yerleşikler ise ticaret ve ziraatla uğraşırlardı. Yemenliler, Mısır, Habeşistan ve diğer ülkelerle ticaret yapıyor, kervanları, ticaret mallarını doğudan batıya, güneyden kuzeye taşıyarak servet biriktirmeye çalışıyorlardı. Ülkelerini diğer ülkelere bağlayan limanları da vardı.¹⁷⁰

Hicaz bölgesinde ise Taif, Yesrib (Medine) ve Hayber gibi tarıma elverişli yerlerde yaşayanlar tarımla uğraşırken diğer bölgelerde özellikle Mekke'de halk geçimini ticaretle sağlıyordu.

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ
فَاَجْعَلْ أَفْتِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ

«Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden onlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler.»¹⁷¹

Bölgenin ticarî ve malî merkezi durumunda olan Mekke, Hz. İbrahim (a.s.)'in yukarıda zikrettiğimiz ayetteki duasında da ifade edildiği gibi ziraata elverişsiz bir vadide kurulmuştu. Bu durum Mekke halkını ticaretle uğraşmaya mecbur etmiş, dolayısıyla Mekkelilerin bu alanda diğer Araplardan daha fazla gelişmesini sağlamıştır.¹⁷²

İslâmiyet'in doğuşundan önce Kureyş kabilesi Mekke yönetimini ele geçirerek önemli bir tüccar topluluğu oluşturmuştu. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dördüncü göbekten dedesi Kusay b. Kilâb'ın torunları (Muttalib, Hâşim, Nevfel ve

¹⁶⁹ Mahmud Şâkir, a.g.e., c. 1, s. 90.

¹⁷⁰ Kâbi, a.g.e., c. 1, s. 163-166; Duveydar, a.g.e., s. 15.

¹⁷¹ İbrahim suresi (14): 37.

¹⁷² Kâbi, a.g.e., c. 1, s. 165; Râzî, a.g.e., c. 19, s. 138.

Abd Şems) Suriye, Habeşistan, Irak ve Yemen'e ticaret kervanları gönderiyorlardı.¹⁷³ Kureyş sûresi onların yazın Sûriye ve Şam bölgesine, kışın da Yemen ve güneydeki ticaret merkezlerine ticarî seyahatlar yaparak açlıktan kurtulduklarını şöyle ifade eder:

لِإِبْلَافِ قُرَيْشٍ⁽¹⁾ إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ⁽²⁾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ⁽³⁾ الَّذِي

أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ⁽⁴⁾

“Kureyş (kabileleri, güvenliği sağlanıp sefere) alıştırıldığı (ve başkalarıyla uzlaştırıldığı) için; Kış(ın Yemen) ve yaz(ın Şam) seferine (Allah'ın) kendilerini alıştırdığı (ve başkalarıyla uzlaştırdığı) için; Şu Beyt'in (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsinler. O (Rab) ki, onları (Kâbe hürmetine) açlıktan (kurtarıp) doyurmuş, hem de kendilerini korkudan güvene kavuşturmuştur.”¹⁷⁴

Çeşitli bölgelerde muayyen zamanlarda kurulan panayırılar ise Arapların sosyal ve iktisadî hayatlarında önemli rol oynamıştır.

Yukarıda anlatılan faaliyetler, müreffeh bir hayat tarzından uzakta, çölde yaşayan Arap toplumuna, tehlikeli işlere atılma ve değerlerin müdafaasında sabırla direnme, cesaret gibi vasıflar kazandırmış bulunuyordu. Bu sayede Araplar asırlar boyunca dillerinin safiyetini korudukları gibi belirtilen niteliklerini ve enerjilerini muhafaza etmişlerdir.¹⁷⁵

Kabileler arasında uzun süre devam etmiş olan iç savaşlar, onlara cesaret, atılganlık, kahramanlık ve benzeri meziyetler kazandırmıştı. Kazanmış oldukları bu özellikler onlara, olaylar karşısında direnme, sabretme ve mücadele ruhu sağlamış, böylece İslâm'ın ortaya çıktığı dönemde onu yok etmeye çalışan düşmanlarına karşı müminler, cihad etme, direnme, İslâmı savunma ve yayma kabiliyetini göstermişlerdir.¹⁷⁶

¹⁷³ Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 88; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 1, s. 317; İbn Âşûr, **a.g.e.**, c. 2, s. 554-561; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 3, s. 386.

¹⁷⁴ Kureyş suresi(106): 1-4.

¹⁷⁵ İbn Haldun, **Mukaddime**, c. 1, s. 314-315; Taberî, **Cami'**, c. 13, s. 648-655; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 1, s. 318.

¹⁷⁶ Ebû Zehrâ, **el-Vahdetü**, s. 22-32.

Göçebelere çöl hayatı, yerleşiklere ise ticaret hayatı hareket kabiliyeti kazandırmış ve uzun süreli seyahatlere katlanma gibi hususiyetlere sahip olmuşlardı. Bu sayede Araplar ticaret yaptıkları ülke halklarının örf ve âdetlerini, hususiyetlerini, kanunlarını öğrenmişlerdi. Dolayısıyla İslâm'ı buralara ulaştırmak için gereken tecrübeye ve hareket kabiliyetine sahip bulunuyorlardı.¹⁷⁷

Arapların siyasi olarak herhangi bir devlet sistemine sahip olmamaları ve kabile hayatı yaşamaları, onlara İslâm nizamı gibi güçlü bir sisteme ihtiyaçlarının bulunduğunu hissettiriyordu. Nitekim Roma devlet sistemi içerisinde gelişmiş olan Hristiyanlık IV. Yüzyılın başlarına kadar üç asır, yer altı hareketi olarak devam etmiş, ancak Roma İmparatoru Kostantin'in 313 yılında yayımladığı Milan fermanıyla Hristiyanlar hürriyetlerine kavuşmuşlardır.¹⁷⁸ Yaşadıkları bu durum, İslâm'ı kabul etmelerini ve onu yaymalarını kolaylaştırmıştır. Son Peygamberin de bu bölgede görevlendirilmesinin diğer bir nedeni de Arapların diğer toplumlarla karşılaştırıldıklarında, bütünüyle bozulmamış olması olabilir. Örneğin Romalılar o dönemlerde liderlerine taparcasına itaat ediyorlar onlara zillet gösterip benliklerini ayaklar altına alıyorlardı ve ırkçılık yaygınlaşmıştı.¹⁷⁹

Kabile sistemi içerisinde ortaya çıkmış olan Hz. Peygamber ise kabilesi tarafından korunmuştur. Onu korumak için amcası Ebû Talib, Haşim ve Muttalib oğullarını toplayıp yardımlarını istemiş, kendisi ve diğer yakınları, akrabalık bağıyla onu düşmanlarına karşı yıllarca korumuşlardır.¹⁸⁰ Böylece İslâm dini, Kureyş kabilesinin şiddetli mukavemetine ve Müslümanlara uyguladıkları baskılara, hatta savaflara rağmen 23 sene zarfında tüm Arabistan'da daha kolay ve daha hızlı yayılma imkânı bulmuştur.

Öte yandan, İslâm'dan önce Arap toplumu tevhit inancından tamamen uzaklaşmış, putperest bir toplum haline gelmişti. Ahlâk tefessüh etmiş, oğullar babalarının ölümünden sonra onların eşleriyle yani üvey anneleriyle ve kız

¹⁷⁷ İbn Haldun, **Mukaddime**, c. 1, s. 302-316.

¹⁷⁸ Demirci, Kürşat, "Hristiyanlık" md., **DİA**, İstanbul 1998, c. 17, s. 328-340.

¹⁷⁹ Candan, **a.g.m.**, s. 40.

¹⁸⁰ Duveydar, **a.g.e.**, s. 151; ez-Zehabî, **Târih**, c. 2, s. 162; el-Buti, **a.g.e.**, s. 133-134; Watt, **H.z. Muhammed Mekke'de**, trc. M. Rami Ayas-Azmi Yüksel, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968, s. 15.

kardeşleriyle evlenecek kadar ahlâken bozulmuşlardı.¹⁸¹ Kız çocuklarını diri diri toprağa gömen kabileler vardı.¹⁸² Erkeğin hâkim olduğu ailede sosyal itibarı bulunmayan kadın, ancak çocuk doğurduktan sonra aileden sayılıyor, fakat miras haklarından tamamen mahrum bulunuyordu; hatta kendisi mal gibi başkalarına miras olarak kalıyordu.¹⁸³

İşte Arap toplumu, insan haklarından bu derece yoksundu. Hiçbir hukukî sisteme sahip değildi ve İslâm'ın kabulü için lazım olan şartlar hazırды. Arap toplumunun geneli Nasr sûresinde belirtildiği gibi fevc fevc İslâm'a girmiş ve onu tüm dünyaya yaymaya çalışmışlardır.¹⁸⁴ Nitekim başlangıçta İslâm'a karşı direnmiş olan Kureyş kabilesi mensuplarını daha sonra İslâm uğrunda komutan olarak ön saflarda cihad ettiklerini ve bu uğurda seve seve canlarını verip şehit olduklarını görmekteyiz.¹⁸⁵ İslâm'ın en büyük düşmanı Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin İslâm uğrunda şehit olduğu bilinen bir gerçektir.¹⁸⁶

¹⁸¹ Mevlana Şibli, **a.g.e.**, c. 1, s. 150.

¹⁸² Bu durum Nahl suresinde şöyle ifade edilmektedir:

(وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ
*يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُنسِئُكَ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ)

"Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir!, Kendisine verilen kötü müjde yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar! " Nahl suresi (16): 58-59.

¹⁸³ Yıldız, **a.g.e.**, c. 3, s. 254-255; Mevlana Şibli, **a.g.e.**, c. 1, s. 150; Duveydar, **a.g.e.**, s. 111; Se'âlibî, **a.g.e.**, s. 428.

¹⁸⁴ Zehebî, **a.g.e.**, c. 2, s. 162; el-Kâsımî, Cemâleddin, **Mehâsinü't-Te'vîl**, Dâru'l-İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, Kâhire, 1957, bs. 1, c. 17, s. 6286.

¹⁸⁵ Buti, **a.g.e.**, s. 134.

¹⁸⁶ el-Bâşâ, Abdurrahman Ra'fet, **Suvar min Hayati's-Sahâbe**, Dâru'l-Edebi'l-İslâmî Mısır, bs. 10, Mısır 2010, c. 1, s. 123-124; İbn Asım, Ebu Muhammed Ahmed el-Kûfi, **Kitâbu'l-Futûh**, Dârû'd-Duâ, bs. 1, Beyrut 1991, c. 1, s. 57-68.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'İN ARAPÇA NÂZİL OLMASININ SEBEPLERİ

Bir ilahi kitap aynı anda bütün milletlerin dilinde gönderilemeyeceğine ve peygamber aynı anda bütün milletlerden çıkamayacağına göre bir dilin ve kavmin seçilmesi aklen zaruridir. Peygamberimizin Araplar içinden gönderilmesinin ve Kur'an'ın Arapça olmasının milliyetçilikle ilgisi yoktur. Çünkü İslam menfi milliyetçiliği yani ırkçılığı yasaklar.

اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ *"Hak Teâla, risaletini kime vereceğini daha iyi*

bilir."¹⁸⁷ ayeti ile Kur'anın Arapça olmasını ve Hz. Peygamberin Arap milletinden çıkmasını takdir eden Allah'tır.¹⁸⁸ Elbette ki Allah'ın iradesi sorgulanamaz; Allah (c.c) ise hâkimdir, yaptıklarında ve takdir ettiklerinde birçok hikmet gizlidir. Kur'anın, edebiyat, fesâhat ve belâgat lisanı olan Arap diliyle gönderilmesinin birçok hikmetleri vardır.¹⁸⁹ Bu hikmetlerin en önemlilerini bu bölüm içinde sıralamaya çalışacağız.

3.1. Kur'an-ı Kerim'in Arapça Olarak İndirilmesine İşaret Eden Ayetler ve Hadisler

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ

يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

¹⁸⁷ En'am Suresi (6): 124.

¹⁸⁸ el-Hâzin, Alâu'd-din, Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Tefsîru'l-Hâzin Lübâbü't-Tevîl fî Meâni't-Tenzîl*, Dâru'l-Küttübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 2004, c. 2, s. 154; Taberî, *Cami'*, c. 9, s. 540.

¹⁸⁹ Buti, *a.g.e.*, s. 50.

"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."¹⁹⁰

Allah Teâla bu ayette her peygamberi ancak kendi kavminin dilinde gönderdiğini beyan etmektedir.¹⁹¹ Allah'ın âdeti böyledir. Öteden beri her Peygamber, gönderildiği ümmetin ve özellikle içlerinde oturduğu topluluğun dili ile gönderilmiştir ki onlara açıklasın.¹⁹² Tebliğine emredilmiş olduğu şeyleri kavmine anlatsın, anlattırsın. Bilenin bilmeyene, hazır bulunanın bulunmayana anlayacağı bir dil ile açıklaması ve tebliğ etmesinin bir vazife olduğunu anlatsın.¹⁹³ Çünkü bir peygamberin peygamberliği gerek kavmine ait olsun ve gerek daha başkalarını da kapsasın ve bu kapsamlılık gerek Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinde olduğu gibi bütün insanlara ve hatta insan ve cinlere kadar genel olsun ve gerekse birkaç topluma ait bulunsun mutlaka o peygamber, öncelikle kavmini davet edecek ve ilk işi onlara peygamberliğini anlatmak olacaktır. Bu ise onların en iyi, en kolay anlayabilecekleri kendi dilleri, kendi lehçeleri ile açıklamaya bağlıdır. *«Önce en yakın akrabana uyar...»*¹⁹⁴ âyeti gereğince en yakından başlayarak peygamber, kavmine bu açıklamayı yapar, Allah'ın emirlerini açıklar ve ilan eder.¹⁹⁵

Peygamber (s.a.v.) sadece Araplara gönderilmedi, bütün insanlığa gönderildi.¹⁹⁶

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Başka bir âyet-i kerimede ise: (Ey Muhammed!) “De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim.”¹⁹⁷ buyurulmaktadır.

¹⁹⁰ İbrahim Suresi (14): 4

¹⁹¹ Zemahşeri, **a.g.e.**, c. 3, s. 362.

¹⁹² Taberî, **Cami'**, c. 16, s. 9267.

¹⁹³ es-Semerkindî, Ebü'l-Leys Alâeddin Ali b. Yahyâ, **Bahrü'l-'Ulûm**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1993, c. 2, s. 200.

¹⁹⁴ Şuârâ Suresi (26): 214.

¹⁹⁵ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili Tefsiri**, Feza Gazetecilik, İstanbul 1992, c. 13, s. 168-170.

¹⁹⁶ Zemahşerî, **a.g.e.**, c. 1, s. 2.

Müfessirler bu ayetin tefsirinde şu mananın takdir edildiğini söylerler: "Senden önceki her peygamberi kendi kavminin lisanıyla onlara gönderdik.¹⁹⁸ Ve seni de bütün insanlığa senin kavminin diliyle gönderdik." Yeryüzünde yaşayan insanların birbirinden farklı birçok dilleri vardır. Kur'an'ın da bu dillerin hepsi ile indirilmesine hacet yoktur. Kur'anın bir dil ile indirilip diğer dillere tercüme edilmesi bu ihtiyacı giderir.¹⁹⁹ Diller içerisinde Kur'an'ın indirileceği en uygun olan dil Peygamberin ve kavminin dilidir. Çünkü onlar ona en yakın olanlardır. Ne zaman onlar Allah'ın emirlerini anlayıp idrak ettiklerinde o vahyi yayıp diğer dillere tercüme etmişlerdir.²⁰⁰

"Dil" her ne kadar çoğul olan "kavim" kelimesine izafe edilmiş ise de tekil olarak gelmesi, maksadın konuşulan dil olduğundan dolayıdır. O halde bu kelime (lügat) cins isim olup azlık için de kullanılır, çokluk için de kullanılır.²⁰¹

Peygamber (s.a.v.)'in getirdikleri kendisine anlayıp kavrayacağı bir şekilde tercüme edilen herkes için bağlayıcı delil ortaya konulmuş olur.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

"Biz seni ancak bütün insanlar için müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik."²⁰²

İslam'ın günümüze kadar bize sahih yollarla ulaşması Peygamber (s.a.v.)'in yetiştirdiği sahabesi aracılığıyla olmuştur. Allah'u Teâla'nın sahabeye kendi içlerinden kendi dilleriyle konuşan bir peygamber göndermesi Allah'ın büyük bir

¹⁹⁷ Araf Suresi (7): 158.

¹⁹⁸ Âlûsî, **Ruhu'l Me'anî**, c. 9, s. 82.

¹⁹⁹ Ebû Hayyân, Esîruddîn Ebu Abdillâh Muhammed b. Yusuf el Endülüsî, **Tefsirü'l-Bahri'l-Muhîd**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993, c. 5, s. 394; Beğavi, **a.g.e.**, c. 4, s. 1575.

²⁰⁰ en-Nesefî, Ebul-Berekât Abdullah İbn Ahmed, **Medarikü't Tenzi'l- ve Hakaiku't-Te'vil**, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, bs. 1, Beyrut 1998, c. 1, s. 255; Hâzin, **a.g.e.**, c. 3, s. 28-29; Zemahşeri, **a.g.e.**, c. 3, s. 362-363.

²⁰¹ Kurtubi, **a.g.e.**, c. 9, s. 297.

²⁰² Sebe Suresi (34): 28.

lütfudur.²⁰³ İmam Ahmed'in Müsned'inde Ebu Zerr (radıyallahu anhu)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte:

Peygamberimiz (s.a.v.): "Allah'u Teâla her peygamberi ancak kendi kavminin diliyle gönderdi." buyurmuştur.²⁰⁴

Müşrikler Kur'andan önce semavi kitapların İbranice veya Süryanice indirilmiş olduğunu işitiyorlardı.²⁰⁵ Bu sebeple bazı kimseler Kur'an-ı Kerim'in de Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Arapça olarak değil de bu dillerden birisiyle indirilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Bu yanlış anlayışı düzeltmek için Allah (c.c) Peygamber'i hangi kavimden ise onlara Allah'ın mesajını daha iyi açıklayabilmesi, Peygamberin Rablerinin izni ile insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarabilmesi, Peygamber göndermenin gayesinin gerçekleşmiş olması için kitabını o kavmin diliyle göndermiştir.²⁰⁶

Bir Peygamber kendi kavminin lisanı ile değil de başka milletlerin lisanı ile kavmine tebliğde bulursa, onlar bunu anlamayıp kendisini tasdik etmezlerdi. Onun için Yüce Rasul'ün de kendi kavmine kendi dilleri ile değil de başka milletlerin lisanıyla tebliğde bulunması uygun olmazdı. Çünkü Peygamber önce kendi kavmini imana davet etmekle görevlidir. Onlara kendi lisanlarıyla hitap etmesi dinin kabulüne ve yayılmasına bir vesiledir. Kavimlerinin de bunları kabul etmemeye dair herhangi bir mazaretleri kalmamış olur.²⁰⁷

Kur'anı tebliğ etmekle görevli Hz. Peygamber ve onun kavmi Arap olduğu için Kur'an-ı Kerim de bu hikmete binaen Arapça olarak gönderilmiştir. Fakat bu da Kur'anın sadece Araplara indirilen bir kitap olduğunu göstermez.²⁰⁸ Nitekim Kur'anın evrensel ve bütün insanlığa hitap ettiğini ifade eden birçok ayetler ve hadisler

²⁰³ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 4, s. 2516; es-Sâ'dî, Abdurrahman b. Nâsır, **Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kelâmi'l-Mennân**, Müessesü'r- Risâle, bs. 1, Beyrut 2000, c. 1, s. 891.

²⁰⁴ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 4, s. 2516.

²⁰⁵ es-Sâbuni, Muhammed Ali, **MuhtesarTefsir İbn Kesîr**, Dâru'l-Kalemi'l-Arabi, bs. 7, Halep 1981, c. 2, s. 290.

²⁰⁶ es-Sâbuni, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefasir**, Halep, Dâru'l-Kalemi'l-Arabi, bs. 1, 1994, c. 2, s. 90-91; Mevdudî, Seyyid Ebu'l A'lâ El-Mevdudî, **Tefhimu'l-Kur'ân**, (çev. Ali Ünal- Muhammed Han Kayani-Yusuf Karaca-İsmail Bosnalı-Hamdi Aktaş-Nazife Şişman), İnsan Yayınları, İstanbul 1999, İbrahim Suresi (14): 4-5.

²⁰⁷ Bilmen, Ömer Nasûhî, **Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, c. IV, s. 1670; Taberî, **Cami'**, c. 5, s. 98-99.

²⁰⁸ Karaman, Hayrettin, Çağrıci, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş Sadrettin, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007, c. 3, s. 277.

mevcuttur.²⁰⁹ Bunlara Bakara 2/185; Âl-i İmrân 3/138; Sebe' 34/28 şu ayetler örnek olarak verilebilir.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ ۚ هَمَّنْ شَهَدَ
مِنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ
بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمُ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir.”²¹⁰

هَذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

“Bu (Kur'an), insanlar için bir açıklama, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet ve bir öğüttür.”²¹¹

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.”²¹²

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

"Bana, benden önce hiçbir kimseye verilmeyen beş özellik verilmiştir. Ben, bir aylık mesafeden, düşmanımın kalbine korku salınmasıyla yardım olundum. Yeryüzü bana Mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden kime namaz vakti kavuşursa onu kılınsın. Ganimetler bana helal kılındı. Benden önce hiçbir kimseye helal

²⁰⁹ Ebû Zehrâ, Muhammed, **Zehratü't-Tefâsîr**, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Mısır 2011, c. 1, s. 3985-3988.

²¹⁰ Bakara Suresi (2): 185.

²¹¹ Âl-i İmrân Suresi (3): 138.

²¹² Sebe Suresi (34): 28.

kılınmamıştı. Bana, şefaata etme verildi. *Önceki Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderiliyordu ben ise bütün insanlığa Peygamber olarak gönderildim.*"²¹³

Yine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Nefsim elinde olana yemin ederim kî; bu ümmetten (ümme-i davetten) yahudi olsun, hristiyan olsun kim benim peygamberliğimi işitip de sonra benimle gönderilene iman etmeyecek olursa, muhakkak cehennemliklerden olur."²¹⁴

Bu ayetler ve hadislerden de anlaşıldığı gibi, Kur'an bütün insanlığı kapsayan ve gelmiş geçmiş tüm peygamberlerin getirdiği mesajlarda somutlaşan tüm beşeriyete ve cinlere gönderilen Allah'ın evrensel bir lütfu ve nimetidir.²¹⁵

الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ (1) إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

*"Elif, Lâm Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir. Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik."*²¹⁶

Kur'an-ı Azîmüşşân "hüda", "nur", "furkan" isimleriyle anılan bir hikmetli kitap, bir tafsilatlı kitap olduğu gibi, aynı zamanda yukarıda ayette zikredildiği gibi, her yönüyle bir "mübin" kitaptır.

Mübin; kelimesi ismi faildir. Lazım ve müteaddi olarak her ikisi için de kullanılır.²¹⁷ Lazım anlamıyla "mübin" kendi özünde açık, seçik ve aydınlıktır.²¹⁸ Yani haddi zatında kendisinin ne olduğu açık ve belli, kendisinin ne olduğunu tanıtmaya kendisi yeterli olan demektir. Müteaddi (geçişli) fiil olarak anlamı ise beyan edici, açıklayıcı, açığa çıkarıcı, ayırt edici demek olur.²¹⁹ Bir de dili ve ifadesi gayet güzel, muradını ve maksadını gereğine göre dilediği gibi anlatır, fasih ve belîğ

²¹³ ez-Zebîdî, Şihabuddin Ahmed b. Ahmed, **Muhtasar Sahih Buhari**, Dâru's-Sabah, bs. 3, Şam 1988, hadis. 217, s. 71; Âlûsî, **Bulûğ**, c. 2, s. 286; İbn Âdil, **a.g.e.**, c. 16, s. 65.

²¹⁴ Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyri, **el-Câmi'u's-Sahîh**, Sahîhu Müslim, Kitâbü'l-Îmân, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2014, c. 1, s. 43.

²¹⁵ Sâ'dî, **a.g.e.**, c. 1, s. 891.

²¹⁶ Yusuf Suresi (12): 1-2.

²¹⁷ Âlûsî, **Rûhu'l-Me'âni**, c. 10, s. 3918.

²¹⁸ Beğavî, **a.g.e.**, c. 4, s. 1440.

²¹⁹ Süyûtî, **ed -Dürri'l-Mensur**, c. 8, s. 177.

mânâsına gelir.²²⁰ Bütün Arap edebiyatçılarını, şairlerini ve belâgatçılarını, hatta bütün insanları ve cinleri i'caziyla aciz bırakmış, Allah tarafından mucize olarak nazil olmuş bir kitaptır. Bundan dolayı hak ve Haktan olduğunu, kendisinden başka hiçbir delile ihtiyaç bırakmayacak şekilde, bizzat kendi varlığıyla isbat etmiş olan bir kitaptır.²²¹

Ahkâm ve şeriat kuralları, mülk ve melekute ait gizlilikler, gaybe ait haberler, kıssalar ve mev'izalar gibi, dinin usul ve mearifini açıklayan, beyan eden bir kitaptır. Hakkı batıldan, hayrı şerden, doğruyu eğriden, güzeli çirkinden ayırt eden bir kitaptır.²²²

Dilin ifade güzelliği, beyan gücü bakımından da gayet parlak bir kitaptır ki, bunun da üç sebebi vardır:

a. Dilinin Arapça olmasıdır. Arapça ise hece harflerindeki güzellik ve sağlamlık, kelimelerindeki uyum ve ahenk, anlamlarındaki genişlik, iştikaklarındaki asalet ve çeşitlilik ve daha başka özellikleri ile i'caz içinde vuzuha hizmet eden ince ayrıntıları, edatlarındaki insicam kabiliyeti, pek çok faydalı bağlantıları ve bilhassa terkip ve irabındaki incelik va parıltılı yönleri bakımından ifade-i meram etmeye yarayan diller içinde en kuvvetli ve sağlam bir beyan aracı olarak dikkat çeker.²²³

b. Kur'ân bu dilin, en açık, en güzel, en seçkin lehçesi olan Kureyş lehçesi üzerine nazil olmuştur.²²⁴

c. Kur'ân'ın nazmı, Arap diline öyle yüksek bir insicam, salabet ve halavet ihsan etmiş, öyle güzel bir beyan ve ifade üslubu kazandırmış ki, onun Allah kelâmı olmasından kaynaklanan bu bedi'î üslup ve fitrî beyan, Arap şair ve belagatçıları bir benzerini getirmekten aciz bırakma konusunda başlı başına rol oynamıştır. İşte

²²⁰ Şeyhzâde, Muhyiddin Mehmed Kocevi b. Muslihiddin Mustafa, **Hâşiyetu Muhyiddin Şeyhzâde âlâ Tefsiri'l-Kadı el-Beydâvi**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, bs. 1, c. 5, s. 4-5; Se'âlibî, **a.g.e.**, s. 310.

²²¹ Taberî, **Cami'**, c. 13, s. 5-6.

²²² Reşid Rıza, Muhammed, **Tefsiru'l-Menâr**, (Tefsiru'l-Kur'âni'l-Kerîm), Dâru'l-Menâr, Kâhire 1947, bs. 2, c. 12, s. 251-252; Hâzin, **a.g.e.**, c. 2, s. 510; Râzî, **a.g.e.**, c. 18, s. 85.

²²³ Elmalılı, **a.g.e.**, c. 12, s. 29.

²²⁴ Süyûtî, **ed -Dürri'l-Mensur**, c.8, s. 178; Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 133; er-Râfî, Mustafa Sadık, **Târîhu'l-Adâb'il-Arab**, Mektebetü'l-İman, Mısır 1997, c. 1, s. 79.

Kur'ân, beyan ve ifadesinde böyle çok yönlü bir kuvvet, katmerli bir güç, seçkin bir güzellik bulunması açısından da bir mübin kitaptır.²²⁵

Arapça fasih, açık ifadeli ve manayı en güzel şekilde ifade eden bir dildir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim, dillerin en büyüğü ve geniş fasih ve açık ifadeli olan Arapça ile indirilmiştir. Kur'an-ı Kerim, tebliğ ile mükellef olan Peygamberin kavminin diliyle gönderildi ki ondaki ayetlerin inceliklerini iyice düşünüp tefekkür edip ibret alsınlar.²²⁶

“Doğrusu Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.” Akıl erdiresiniz ifadesi, akıl ile ilmi özdeşleştirmiştir. Bu, cahilin aklının eksik olduğu anlamına gelir.²²⁷

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءَ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَٰئِكَ يُنَادُونَ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ

“Biz bu Kuran'ı yabancı bir dil ile ortaya koysaydık: Ayetleri uzun açıklanmalı değil miydi? Araba yabancı bir dille söylenir mi? derlerdi. De ki: Bu, inananlara doğruluk rehberi ve gönüllerine şifadır. İnanmayanların kulaklarında ağırlık vardır ve onlara kapalıdır; sanki bunlara uzak bir mesafeden sesleniliyor da anlamıyorlar.”²²⁸

Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatabı Arap toplumu olduğundan Arap dili ile indirilmesi gayet doğaldır. Eğer başka bir dilde indirilmiş olsaydı, ayette belirtildiği üzere “Araba yabancı bir dille söylenir mi?” itirazında bulunanlar haklı görülecekti.²²⁹ Bu ayette Kur'an'ın Arap olmayan toplumlar için Arap dilini anlayamayacakları için bu dilin kendi dillerine çeviri ve tefsir yapılması gerekliliğine işaret vardır. Ancak bu çeviriler ve tefsirler Kur'an'ın anlam ve manasını yansıtmaması bakımından değerli olmakla birlikte Kur'an olarak isimlendirilemez.²³⁰ Kur'an Meali

²²⁵ Elmalılı, a.g.e., c. 12, s. 30.

²²⁶ Bilmen, a.g.e., c. 3, s. 1536; İbn Kesîr, a.g.e., c. 4, s. 2386.

²²⁷ İbn Âşûr, a.g.e., c. 2, s. 201-202.

²²⁸ Fussilet Suresi (41): 44.

²²⁹ es-Suddi, Ebû Muhammed İsmail b. Abdurrahman el-Kebir, **Tefsiru's-Suddi el-Kebir**, Dâru'l-Vefa Mısır 1993, bs. 1, c. 1, s. 429; Zemahşeri, a.g.e., c. 5, s. 385.

²³⁰ Karaman vd., a.g.e., s. 617-618.

ya da tefsiri olarak isimlendirilir. Çünkü çeviri, çevirenin yetenekleri ölçüsünde ondan anlayabildiği ve kendi kelimeleriyle yazabildiği kadarıyladır.²³¹

Sonuç olarak Kur'an, ahkâmının anlaşılıp uygulanması amacıyla indirilmiştir. Arapça'yı bilenler orjinal metninden, bilmeyenler ise çeviri ve tefsirlerinden yararlanarak onun beyanı hakkında bilgi edinirler.²³²

وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ * قُرْآنًا عَرَبِيًّا

غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

*“Muhakkak ki biz, düşünüp ders alsınlar diye insanlar için bu Kur'an'da her türlü örneği ortaya koyduk. O, insanlar Allah'a karşı gelmekten korunsunlar diye Arap diliyle indirdiğimiz çelişkisiz (içinde tezat, ihtilaf, karışıklık, şüphe ve eksiklik olmayan çelişkisiz) Kur'an'dır.”*²³³

İlâhî kelâmdaki çelişkisiz bilgilerin, yüce gerçeklerin insanlığa tanıtılmasına öncülük edenler de yine Araplar olacağı için doğal olarak Kur'an'ın dilinin de Arapça olması gerekiyordu.²³⁴

Gerek burada, gerekse başka âyetlerde Kur'an'ın Arap diliyle indirildiği bildirilmektedir.²³⁵ Kur'an yalnız Araplar'ın kutsal kitabı olmadığından Arapça bilmeyenlerin de onu anlayabilmeleri ve böylece İslâm'ı birinci kaynağından öğrenme imkânını elde etmeleri için Kur'an'ın başka dillere çevrilmesi zorunludur;²³⁶ nitekim günümüzde bütün dünya dillerine çeviriler yapılmış ve yapılmaktadır. Ancak şu tarihsel gerçeği de unutmamak gerekir ki son ilâhî vahiyde Allah'ın kelâm sıfatı Arapça olarak tecelli etmiştir ve Kur'an'ın orijinal metni bu dildeki metindir. Eğer şartlar gereği Allah onun başka bir milletin diliyle inmesini murat etseydi orijinal

²³¹ Toptaş, Mahmut, Kur'ân-ı Kerim **Şifa Tefsiri**, Cantaş Yayınları, İstanbul, c. 7, s. 29-33.

²³² Kurtubi, **a.g.e.**, c. 9, s. 184-185.

²³³ Zümer Suresi (39): 27-28; el-Kelbî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzzi, **et-Teshil li-'Ulûmi't-Tenzil**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1995, c. 2, s. 268; el-Mâverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, **en-Nüket ve'l-Uyûn-Tefsîru'l-Mâverdi**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, c. 5, s. 124.

²³⁴ İbn Âdil, **a.g.e.**, c. 16, s. 506-507.

²³⁵ Râzî, **a.g.e.**, c. 26, s. 275.

²³⁶ ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, **et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn**, Mektebetu Vehbe, bs. 7, Kâhire 2000, c. 1, s. 23.

metin de o dildeki metin olurdu. Şu halde hiçbir çeviri Kur'an'ın kendisi değildir, sadece çeviriyi yapanın asıl metinden anladığı mânalardır.²³⁷

كِتَابٌ فَصَّلْتُ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“(Bu,) bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır.”²³⁸

Kur'an'ın dili Arapça'dır; bunun da asıl sebebi, İslâm Peygamberi'nin Arap asıllı, hitap ettiği ilk topluluğun da Araplar oluşudur.²³⁹ Nitekim "İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara (gerçekleri) açık açık anlatsın"²⁴⁰ buyurulmuştur.

Kur'an, özünde kusursuz bir ilâhî hakikat, rahmet ve rehber olmakla birlikte ondan doğru olarak ve gerektiği kadar yararlanabilmek için olabildiğince zihinsel donanımına sahip olmak, samimi bir niyetle hakikat ve fazilet arayışı içinde bulunmak gerekir.²⁴¹

Kur'an müjdecî ve uyarıcıdır; sadece bilgi vermez, sadece görev de yüklemes.²⁴²

Kur'an-ı Kerim insanlık için, Allah'ın Rahman ve Rahim sıfatlarının tecellisi, bir rahmet ve lütfudur.²⁴³ Bundan dolayı yazıya geçirilerek, kitaplaştırılarak korunması gerekir. Kur'an ayetleri açık açık ortaya konmuştur, çünkü içerisinde değişik farklı birçok konuyu ihtiva eder. Ondan doğru ve gerektiği gibi ancak “bilen bir topluluk” faydalanabilir.²⁴⁴ Dolayısıyla Kur'anın anlamıyla buluşma niyetinde olan her kişinin temiz, duru, dingin bir kalbe sahip olması ve hakikat, fazilet arayışı

²³⁷ Karaman vd., a.g.e., s. 535-536.

²³⁸ Fussilet Suresi (41): 3.

²³⁹ Âlûsî, **Rûhu'l-Me'âni**, c. 23, s. 8652.

²⁴⁰ İbrahim Suresi (14): 4.

²⁴¹ es-Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mensûr b. Muhammed b. Abd-ül-Cebbâr el-Mervezî et-Temîmî, **Tefsir-i Sem'ani**, Dâru'l-Vatan, bs. 1, Riyad 1997, c. 5, s. 36.

²⁴² Nurettin İtr, a.g.e., s. 196.

²⁴³ Ebüssuûd, Muhammed b. Muhammed el-İmadî, **İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 2010, c. 8, s. 2.

²⁴⁴ eş-Şankîtî, Muhammed Emin, **Edvâü'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân**, Dâru'l-İlmi'l-Fevâid, Cidde, t.y., c. 7, s. 113-115.

içinde bulunması gerekir.²⁴⁵ Çünkü çok kişiler peşin hükümle Kur'ana sırt çevirip, dinlemedikleri, uyarıcıları dikkate almadıkları için Kur'andan nasiplerini alamamışlardır.²⁴⁶

Bazı tefsirlerde لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ "bilen bir topluluk" ifadesiyle Arapça bilen ilk Kur'an muhataplarının kastedildiği belirtilir.²⁴⁷ Ancak bu ifadenin, "dinleyip anlamasını bilen, Kur'an'dan doğru olarak ve gerektiği kadar yararlanabilmek için olabildiğince zihinsel donanıma sahip olması yanında dürüstçe hakikat ve fazilet arayışı içinde bulunan topluluk" şeklinde anlaşılması Kur'ân-ı Kerîm'in ifade ve üslup tarzına daha uygun düşmektedir.²⁴⁸

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنَّ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَمَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ

اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاكِ

*"İşte biz bu Kur'ân'ı Arap diliyle hükümler ve hikmetlerle dolu bir kitap olarak indirdik. Ey peygamber, Sana gelen bunca vahiy bilgisinden sonra, onların gelip geçici istek ve arzularına uyarsan bil ki, Allah'a karşı ne bir yardımcı ve ne de bir koruyucu bulamazsın."*²⁴⁹

Hz. Peygamber ve yakın çevresinin Arap olması Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesinin başlıca sebeplerindendir.²⁵⁰ Yüce Allah her peygambere kendi kavminin diliyle hitap etmiş, vahyini onların diliyle göndermiştir ki peygamber Allah'ın emir ve yasaklarını kavmine rahatça anlatsın.²⁵¹ Kur'an'ın Arap dili ile indirilmiş olması onun sadece Araplar'a indirilmiş olduğunu ifade etmez.²⁵² Nitekim

²⁴⁵ en-Nevevi, Ebi Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, **et-Tibyân fî Âdâbi Hameleti'l-Kur'ân**, Mektebetü'l-'Ulüm ve'l-Hikem, Mısır 2006., c. 1, s. 45.

²⁴⁶ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 196.

²⁴⁷ Nesefî, **a.g.e.**, c. 2, s. 87.

²⁴⁸ Kelbî, **a.g.e.**, c. 2, s. 288.

²⁴⁹ Ra'd Suresi (13): 37.

²⁵⁰ Sem'ânî, **a.g.e.**, c. 3, s. 98.

²⁵¹ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 8, s. 45-48.

²⁵² el-Cevzi, **a.g.e.**, c. 4, s. 335.

bazı âyetler onun, bütün insanlığa hitap eden evrensel bir mesaj olduğunu göstermektedir.²⁵³

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا

Arapça olarak" denilmiştir.

Hükmü dil olarak yorumlamak mümkün olmakla beraber, hakikî mânasına daha yakın olarak şöyle anlamak da mümkündür: Kur'an'da beşerî tasavvur, ihtiyaç ve kültür olarak Araplar'a hitap edilmiş, evrensel mesaja vasıta kılınan bu kültüre uygun bir kurgu yapılmıştır.²⁵⁴ Bu şekilde Araplar'ın kolayca anladıkları, içinde kendilerini buldukları, ihtiyaçlarını karşıladıkları Kur'an'ın evrensel mesajı da onlar aracılığı ile insanlığa ulaşmıştır.²⁵⁵

Kur'an tercümelerinden hüküm çıkarmak isteyenlerin de metindeki mâna ve nüansların tercümede olabildiğince en iyi bir şekilde aktarıldığından emin olmaları gerekir.²⁵⁶ Bunun için en azından tefsirlere bakmak ve uzmanlara danışmak gerekmektedir.²⁵⁷

Allah (c.c.) hikmeti gereği önceki semavi kitaplardaki bazı hükümlerini kaldıran, bazılarını tekrarlayan ayrıca yeni hükümler ihtiva eden Arap diliyle bir kitap göndermiştir.²⁵⁸ Kur'an geldikten sonra önceki ilâhî kitapların hükümlerinden Kur'an'ın onaylamadığı herhangi bir hükümle amel etmek caiz değildir.²⁵⁹

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا

"İşte böylece biz sana, bu Kur'ân'ı Arap diliyle ifade edilmiş şekilde indirdik ve O'nda her türden uyarıyı tekrar tekrar apaçık dile getirdik ki, insanlar yollarını

²⁵³ Bunlara Bakara Suresi (2): 185; Âl-i İmrân Suresi (3): 138, A'raf Suresi (7): 158, Sebe Suresi (34): 28 ayetleri örnek olarak verilebilir.

²⁵⁴ es-Sâ'dî, **a.g.e.**, c. 1, s. 419.

²⁵⁵ Hâzin, **a.g.e.**, c. 3, s. 22.

²⁵⁶ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 117-118.

²⁵⁷ Zehebî, **a.g.e.**, c. 1, s. 23.

²⁵⁸ Watt, **el-İslâm**, c. 1, s. 55-58.

²⁵⁹ ez-Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Abdullah , **el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru't-Turas, Kâhire 2008, c. 2, s. 39.

bizim kitabımızla bulsunlar diye yahut bu kitap ve içindeki tehditler, onlarda yepyeni bir bilinç uyanıklığı meydana getirmesi için."²⁶⁰

Yani biz bu surede teselli ve tasdik edilmen için açıklamalar yaptığımız gibi sana indirdiğimiz Kur'an'ı da Arapça kıldık. Yani Arap lisanıyla indirdik ki senin etrafındaki ilk muhataplar bu Kur'an'da açıklanan korkutma, tehdid, sevap ve cezadan ibret alıp Allah'tan korksunlar ve günahattan çekinsinler.

أَوْ يُحَدِّثُ لَهُمْ ذِكْرًا Onlarda belki bir nasihat meydana getirir. Veya , “bir sakınma, bir takva meydana getirir” deniliyor.²⁶¹ Bazıları da “bir şeref meydana getirir” diyerek, zikri burada “şeref” mânâsında kullanmışlardır.²⁶²

“Biz sana onu” yani Kur'an'ın tamamını onu anlamaları, i'cazına ve insan kelamı olmaktan uzak olduğuna vakıf olmaları için “Arapça” yani Arap dilinde “bir Kur'an olarak indirdik.”²⁶³

Kur'an ayetleri birbirleriyle uyumuyla bir bütündür. Kur'anı anlamak isteyen kimse aceleci yaklaşımlardan sakınmalı, ayetleri umumi anlamlarından soyutlamamalıdır. Kur'anı bir bütün olarak ele almalı, münferid ve fer'i meseleleri de bu bütün içinde değerlendirmelidir.²⁶⁴

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجُمُعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

*“Şehirlerin anası olan Mekke'lileri ve etrafında bulunan insanları uyarman ve meydana geleceğinde hiç şüphe olmayan, o toplanma gününü hatırlatıp korkutasın diye, sana böyle Arapça bir Kur'ân vahyettik. O gün insanların bir kısmı cennette, bir kısmı da yakıp kavuran cehennemdedir.”*²⁶⁵

²⁶⁰ Taha Suresi (20): 113.

²⁶¹ Kasımî, **a.g.e.**, s. 4212; Arslan, Ali, **Büyük Kur'ân Tefsiri**, Arslan Yayınları, İstanbul, t.y., c. 11, s. 285-290.

²⁶² Sem'ânî, **a.g.e.**, c. 3, s. 357; Arslan, **a.g.e.**, s. 290.

²⁶³ Hakkı Bursevî, İsmail, **Ruhu'l-Beyân**, Erkam Yayınları, İstanbul 2008, c. 12, s. 345.

²⁶⁴ Karaman vd., **a.g.e.**, s. 556-557.

²⁶⁵ Şura Suresi (41): 7.

Biz sana kavminin dili ile Arapça bir Kur'ân indirdik. Tıpkı herbir peygambere kendi kavminin dili ile indirdiğimiz gibi.²⁶⁶ "Şehirlerin anasını" yani Mekke'yi "Ve onun etrafında bulunan" diğer insanları uyarıp korkutasın, hem de kendisinde şüphe bulunmayan" gerçekleşeceğinde tereddüt olmayan "toplanma günü" ile uyarıp korkutasın diye vahyettik."²⁶⁷

"Bir kısmı cennette bir kısmı da cehennemde olacaktır" buyruğu mübteda ve haberdir. el-Kisaî "bir kısmı" anlamındaki ("ferik" kelimesinin) nasb ile okunmasını caiz kabul etmektedir.²⁶⁸ Buna göre ifade; " Bir kısmının cennette olacağını, bir kısmının da cehennemde olacağını belirtip korkutasın diye..." takdirindedir.²⁶⁹

وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا

وَبُشْرَى لِّلْمُحْسِنِينَ

*"Ama daha önce de Musa'nın kitabı olan Tevrat, insanlar için yol gösterici ve Rahmet olarak gönderilmişti. İşte bu Kur'ân da, kendisinden önceki kitapları doğrulayan, açık bir Arapça ile gönderilmiş bir kitaptır. Yaratılış gayesi dışına çıkanları uyarmak, iyiliği, güzelliği huy edinenleri de müjdelemek için indirilmiştir."*²⁷⁰

Kur'andan önce de Allah (c.c) Musa'ya Tevratı indirdi. O Tevrat, İsrailoğulları için bir önder ve bir rahmetti.²⁷¹ Bu Kur'anı da Arapça bir dil ile daha önce indirilen kitapları tasdik eden bir kitap olarak indirdi.²⁷²

Kur'an-ı Kerim zalimleri uyarıp, zulümlerinden vazgeçirmek; iyilikte bulunanları da güzel mükafaatlarla müjdelemek için Arapça bir dil ile daha önce indirilen kitapları tasdik eden bir kitap olarak indirildi.²⁷³

²⁶⁶ eş-Şevkâni, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Fethü'l-Kadîr**, Dârü'l-Ma'rîfe, bs. 4, Beyrut 2007, c. 1, s. 1322.

²⁶⁷ Beğavi, **a.g.e.**, c. 7, s. 184-185; Sem'ânî, **a.g.e.**, c. 5, s. 64; el-Cürcanî, Abdulkâhir b. Abdurrahman, **Dercü'd-Düer fi-Tefsiri'l-Âyi ve's-Süver**, Matba'atü'l-İsdârâtü'l-Hikme, bs. 1, İngiltere 1429/2008, c. 1, s. 1514; Kurtubi, **a.g.e.**, c. 16, s. 7.

²⁶⁸ Zemahşeri, **a.g.e.**, c. 5, s. 394-395; Şevkâni, **a.g.e.**, c. 1, s. 1322.

²⁶⁹ Kurtubi, **a.g.e.**, c. 15, s. 374.

²⁷⁰ Ahkaf Suresi (46): 12.

²⁷¹ Kelbî, **a.g.e.**, c. 2, s. 333.

²⁷² Taberî, **Cami'**, c. 13, s.12-13.

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ * نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ * عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ *

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ

“Şimdi şüphesiz bu ilahi mesaj, yani Kur'ân, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. O'nu Rûhu'l Emîn yani Cebrail indirdi. Senin kalbine ki, ey Muhammed! O'nunla uyaran kimselerden biri olasın. Ve çevrendekileri apaçık Arap diliyle uyarasın.”²⁷⁴

"Rûhu'l Emîn"den maksat Cebrail'dir.²⁷⁵ Yaratılış özellikleri sebebiyle güvenilirliği ihlâl etmediği ve Allah'ın emaneti olan vahyi tam bir emniyet içerisinde peygamberlerine ulaştırdığı için "güvenli" anlamına gelen emîn sıfatı ile nitelendirilmiştir.²⁷⁶

نَزَلَ بِهِ "Bihî" ifadesindeki "bi" edatı ise "indi" anlamına gelen "nezele" fiilîni geçişli kılmaktadır. "Hî" zamiri de vahyi yani Kur'an'ı ifade eder.²⁷⁷ Buna göre ruh inen değil, vahyi indirendir.²⁷⁸ Cümlenin anlamı ise şöyle olur: "Onu senin kalbine güvenli ruh indirmiştir."²⁷⁹ Ayrıca vahyin Hz. Peygamber'in kalbine bir melek (Cebrail) tarafından indirildiğine dair başka deliller de vardır.

Yüce Allah mesajını insanlara iletmek üzere peygamberleri hangi kavimden seçmişse kitaplarını da o kavmin diliyle göndermiştir.²⁸⁰ Nitekim Hz. Peygamber de Araplar arasından seçilerek görevlendirildiği için Kur'an ona Arapça olarak indirilmiştir.²⁸¹ Fakat bu, onun sırf Araplar'a hitap ettiği anlamına gelmez. Çünkü yukarıda da zikrettiğimiz gibi Kur'an'ın evrensel olduğunu gösteren birçok âyet ve hadis mevcuttur. Bunlardan Kur'anın Mesajının Evrenselliği Konusunda bahsedeceğiz.

²⁷³ Beğavi, **a.g.e.**, c. 7, s. 256; Ebüssuûd, **a.g.e.**, s. 82; Kurtubi, **a.g.e.**, c. 16, s. 62-64.

²⁷⁴ Şuarâ Suresi (26): 192-195

²⁷⁵ Sâ'dî, **a.g.e.**, s. 820.

²⁷⁶ İbn Aşûr, **a.g.e.**, c. 2, s. 189; İbn Ebi Zemnin, **a.g.e.**, c. 3, s. 287.

²⁷⁷ Kelbî, **a.g.e.**, c. 2, s. 123.

²⁷⁸ Râzî, **a.g.e.**, c. 24, s. 165-168.

²⁷⁹ Semerkandî, **a.g.e.**, s. 483.

²⁸⁰ Taberî, **Cami'**, c. 17, s. 641-643.

²⁸¹ Karaman, Hayrettin, Çağrıç, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sadrettin, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2007, c. 4, s. 176.

ح م * وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ * إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Hâ, Mim. Apaçık Kitab'a andolsun ki biz, anlayıp düşünmeniz için onu Arapça bir Kur'an kıldık.”²⁸²

"Ha, Mim" in bir yemin, "mubîn kitab hakkı için" buyruğunun ise ikinci yemin olduğu da söylenmiştir.²⁸³ Esasen yüce Allah dilediği şeye yemin eder. Cevabı ise: "Muhakkak Biz onu... kıldık" buyruğudur.²⁸⁴

"Kitab hakkı için" yemininin cevabını , "Allah'a yemin olsun indi, Allah'a yemin olsun vacib oldu" demek halinde olduğu gibi "Ha, Mim" kabul edenler, "mubîn kitab hakkı için" buyruğu üzerinde vakıf yaparlar. Yeminin cevabını "muhakkak Biz onu... kıldık" kabul edenler ise "mubîn kitab hakkı için" buyruğu üzerinde vakıf yapmaz.

"Biz onu... kıldık" buyruğu, ona böyle isim verdik, onu böyle nitelendirdik demektir. Bundan dolayı iki mefule geçiş yapmıştır.

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا Biz onu bir Kur'ân olarak indirdik, diye açıklamıştır.

Mücahid, onu (Arapça olarak) söyledik diye, ez-Zeccac ve Süfyan es-Sevrî ise onu böylece beyan ettik, diye açıklamışlardır.²⁸⁵

"Arapça..." onu Arap dili ile indirdik, demektir. Çünkü her bir peygamberin kitabı kendi kavminin diliyle indirilmiştir. Bu açıklamayı Süfyan es-Sevrî ve başkaları yapmıştır. Mukatil de şöyle demiştir: Çünkü sema ehlinin dili Arapçadır.²⁸⁶

وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ "Kitab" ile peygamberlere indirilmiş bütün kitabların

kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü "kitab" bir cins isimdir. Sanki yüce Allah indirmiş olduğu bütün kitablara yemin ederek Kur'anı Arapça bir Kur'ân kıldığını dile

²⁸² Zuhruf Suresi (43): 1-3

²⁸³ İbn Ebi Zemnin, a.g.e., c. 4, s. 175.

²⁸⁴ Sem'ânî, a.g.e., c. 5, s. 89.

²⁸⁵ Kurtubi, a.g.e., c. 16, s. 57; Suddi, a.g.e., s. 435.

²⁸⁶ Kurtubi, a.g.e., c. 16, s. 57.

getirmektedir.²⁸⁷ Yüce Allah'ın "onu... kıldık" buyruğundaki zamir sûrede her ne kadar kendisinden henüz söz edilmemiş ise de Kur'ân-ı Kerim'e aittir.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ Yüce Allah'ın: "Doğrusu Biz onu Kadir gecesinde indirdik."²⁸⁸ buyruğu gibi.

لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ "...Akledip anlayasınız diye..." hüküm ve manalarını kavrayasınız diye... Bu açıklamaya göre bu özellik sadece Araplara ait olur, acemler (Arap olmayanlar) için bu sözkonusu olmaz. Bu açıklamayı İbn İsa yapmıştır. İbn Zeyd ise şöyle demiştir:

Belki iyice düşünürsünüz, anlamındadır. Bu açıklamaya göre ise bu Araplara da, Arap olmayanlara da umumi bir hitab olur. Hitabın "mubîn" olmakla nitelendirilmesi yüce Allah'ın bu kitapta daha önce birkaç yerde de geçtiği üzere hükümlerini ve farzlarını açık açık bildirmiş olmasından dolayıdır.²⁸⁹ Ayrıca burada alfabeden iki harfin zikredilerek sûreye giriş yapılmasının şöyle bir hikmetinden söz edilebilir.²⁹⁰ Kur'an Arapça'dır, sizin konuştuğunuz Arapça nasıl hâ, mîm gibi harflerden oluşuyorsa bu da o harflerden oluşturulmuştur. Eğer onun Allah (c.c) tarafından indirildiğinden bir şüpheniz varsa aynı harflerden benzerini yapmayı deneyiniz. Sonunda o, Kur'anın eşsizliğini kabul etmekten başka bir çareniz yoktur.²⁹¹

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

*"Böylece Ey peygamber, Biz bu kitabı senin kendi dilinde, kolay anlaşılır kıldık ki, insanlar düşünüp ondan ders alabilsinler."*²⁹²

Bu ayette insanların anlamak ve üzerinde düşünmek için Kur'ân'a yönelmelerini tavsiye etmektedir. Onu anlamak kolaydır.²⁹³ Hz. Peygamber'in

²⁸⁷ Cevzi, **a.g.e.**, s. 302.

²⁸⁸ Kadr Suresi (97): 1.

²⁸⁹ Kurtubi, **a.g.e.**, c. 16, s. 58-59.

²⁹⁰ Karaman vd., **a.g.e.**, s. 600.

²⁹¹ Taberî, **Cami'**, c. 7, s. 313.

²⁹² Duhan Suresi (44): 58.

²⁹³ Taberî, **Cami'**, c. 7, s. 371.

kavmiyle konuşup anlaştığı dilde vahyedilmiştir. İçinde hedef kitlenin anlamakta güçlük çekeceği çetrefilli ifadeler ve kavramlar yoktur.²⁹⁴

3.2. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) 'in Arapça Konuşan Bir Kavimden Seçilmiş Olup Uyarı Görevini Yerine Getirebilmesi

Yüce Allah, kullarını doğru yola iletmek için her millete peygamber göndermiştir.²⁹⁵ Âyet-i kerimede şöyle buyuruyor:

وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

*"Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın."*²⁹⁶

Başka bir âyette de şöyle buyurmuştur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ

*"İstisnasız her peygamberi kendi halkının diliyle gönderdik ki onlara açık açık anlatsın."*²⁹⁷

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ

*"O'dur ki ümmiler içinde kendilerinden bir Resul gönderdi."*²⁹⁸

...لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ

*"Şanım hakkı için size kendinizden bir elçi geldi."*²⁹⁹

Yukarıda meâli verilen âyetlerden anlaşıldığı üzere ilahî prensipleri içeren vahiy, Levh-i mahfuzdaki ana kitaptan, her peygambere kendi kavminin diliyle gönderilmiştir. Aynı zamanda bu ayetler Hz. Peygamber'in Arap olduğunu ve

²⁹⁴ el-Bika'î, Burhaneddin Ebu'l-Hasan İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyi ve's-Süver*, Dârü'l-Kitabi'l-Arabi, Kâhire, t.y. , c. 18, s. 55; Kurtubi, *a.g.e.*, c. 15, s. 608.

²⁹⁵ Taberî, *Cami'*, c. 19, s. 361.

²⁹⁶ Fatır Suresi (35): 24.

²⁹⁷ İbrahim Suresi (14): 4.

²⁹⁸ Cuma Suresi (62): 2.

²⁹⁹ Tevbe Suresi (9): 128.

Kur'an'ın Arabistanda nazil olduğunu vurgular.³⁰⁰ Meselâ Hz. Musa'ya indirilmiş olan Tevrat ve Hz. İsa'ya indirilmiş olan İncil kendi kavimlerinin dili olan İbranice indirilmiştir.

Son Peygamber Hz. Muhammed ise Araplar arasından seçildiği için Allah'ın kelâm sıfatı, Kur'ân'da Arapça olarak tecelli etmiştir; dolayısıyla Kur'an'ın orijinal metni Arapçadır ve Arapça olarak indirilmiştir ki hem Peygamber hem de kavmi onu anlasın.³⁰¹ Nitekim bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

"Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."³⁰²

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

Zuhurf sûresinin 3. âyetinde de “Anlayıp düşünesiniz diye Onu Arapça okunan söz kıldık.”³⁰³ Denilmiştir. Şu halde Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmesindeki hikmet, bu dil ile konuşan ilk muhatapların Allah'ın emir ve yasaklarını anlamaları³⁰⁴ ve ona göre davranmalarının istenmesidir.

Kur'ân-ı Kerim'in Arapça olarak indirilmesinin hikmetlerinden biri de Hz. Peygamber'in önce kendi yakın çevresindeki insanlara, sonra da onların aracılığıyla bütün insanlığa Kur'ân'ı tebliğ edebilmesi ve uyarıcılık görevini yerine getirebilmesidir.³⁰⁵ Bu husus ayet-i kerimelerde şöyle açıklanmaktadır:

³⁰⁰ Candan, **a.g.m.**, s. 39.

³⁰¹ İhsan Hakkı, **a.g.e.**, c. 1, s. 59.

³⁰² Yusuf Suresi (12): 2.

³⁰³ Zuhurf Suresi (43): 3.

³⁰⁴ Alusî, **Rûhu'l-me'ânî**, c. 25, s. 64.

³⁰⁵ Buti, **a.g.e.**, s. 113-114; Se'âlibi, **a.g.e.**, c. 4, s. 238.

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ {214} وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ {215}

"Önce en yakın hısımlarını uyar. Sana tabi olan müminlere de kanadını indir (tevazu göster)." ³⁰⁶

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ {192} نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ {193} عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ {194}

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ {195}

"Muhakkak ki o (Kur'an) âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Uyarıcılardan olasın diye Rûhu'l-emîn Kur'ân'ı, senin kalbine açık bir Arapça ile indirmiştir." ³⁰⁷

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجُمُعِ لَا رَيْبَ فِيهِ

فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

"İşte sana, Ümmülkurâ (Mekke halkı) ve çevresindekileri uyarman ve hakkında asla şüphe bulunmayan toplanma gününün dehşetini haber vermen için böyle Arapça bir Kur'an indirdik. Onların bir kısmı cennette, bir kısmı da cehennemde olacaktır." ³⁰⁸

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ

يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ...

"İşte bu (Kur'ân) da bizim indirdiğimiz bir kitap; mübârek, feyizli ve kendinden önceki kitapları tasdik edicidir. Biz onu bir de Ümmü'l-kurâ'yı (Mekke halkını) ve çevresini uyarman için indirmiştir." ³⁰⁹

³⁰⁶ Şuarâ Suresi (26): 214-215.

³⁰⁷ Şuarâ Suresi (26): 192-195.

³⁰⁸ Şûrâ Suresi (42): 7.

³⁰⁹ En'âm Suresi (6): 92.

Âyetlerde geçen ve “anakent, yerleşim yerlerinin merkezi” anlamlarına gelen ümmülkurâ tamlaması Kur’ân’da Mekke şehrini ifade etmek için kullanılır.³¹⁰ Âyetin, “çevresindekiler” diye çevrilen kısmını Araplar’la sınırlandırarak yorumlayanlar olmuşsa da birçok müfessir İslâm tebliğinin evrenselliğine dikkat çekerek burada bütün insanların kastedildiğini savunurlar.³¹¹

Bir başka ayet-i kerime'de de Mevlamız şöyle buyuruyor:

... وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ

“Bu (Kur’ân) da önceki kitapları onaylayan, haksızları (ve zulmedenleri) uyarmak, iyi yolda olanlara da müjde vermek için Arap diliyle gelmiş bir kitaptır.”³¹²

Ayette uyarı olayı şöyle ifade edilmiştir:

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحَدِّثُ لَهُمْ ذِكْرًا

“İşte, sakınsınlar yahut hatırlamalarını sağlasın diye onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik ve onda uyarılarımıza tekrar tekrar yer verdik.”³¹³

Başka bir âyette de Kur’ân’ın, bilen bir toplum için Arapça indirildiği bildirilmektedir:

كِتَابٌ فَصَّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Bu, bilen bir toplum için Arapça bir Kur’ân olarak âyetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır.”³¹⁴

Buradaki “bilen bir toplum” ifadesiyle Kur’an’ın, Arapça bilen ilk muhataplarının kastedildiği belirtilmişse de bu ifadenin, “dinleyip anlamasını bilen, Kur’an’dan doğru olarak yararlanabilmek için zihinsel donanıma sahip olması

³¹⁰ Kâbi, a.g.e., c. 1, s. 139.

³¹¹ Süyûtî, ed -Dürü'l-Mensur, c. 6, s. 130; Zemahşerî, a.g.e., c. 3, s. 397.

³¹² Ahkaf Suresi (46): 12.

³¹³ Tâhâ Suresi (20): 113.

³¹⁴ Fussilet Suresi (41): 3.

yanında, hakikat arayışı içinde bulunan topluluk” anlamında³¹⁵ yorumlamanın daha uygun olacağı kanaatinde olanlar da vardır. Şüphe yok ki her insan Kur’ân’dan yeteneğinin gelişmişliğine ve donanımının derecesine göre anlar.³¹⁶

Ümmî olan gücünün yettiği kadar; âlim olan da ilmî seviyesine göre anlar.³¹⁷ Elbette sadece anlamak yeterli değildir; gereğini yerine getirmek de esastır. Şayet Kur’ân-ı Kerim Hz. Peygamber’e (s.a.v.) Arapça’dan başka bir dil ile vahy edilmiş olsaydı o zaman insanlar, Arapça konuşan peygambere başka bir dil ile vahiy edilmesini sorgulamaya başlardılar.³¹⁸ Nitekim böyle bir durumda müşriklerin takınacakları tavır âyet-i kerime de şöyle açıklanmıştır:

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ

“Eğer biz onu yabancı (dilden) bir Kur’ân yapsaydık, ‘Bunun âyetleri açıklanmalı değil miydi? Arap peygambere yabancı dilde sözler mi indiriliyor?’ derlerdi.”³¹⁹

Bazı Müşrikler Hz. Peygamber’in, Kur’ân’ı kendisinin uydurduğunu söylerken bazıları da bunu ona başka bir insanın öğrettiğini ileri sürmüşlerdi.³²⁰ Bunun üzerine Nahl 16/103. âyet indi:

وَلَقَدْ نَعَلْنَا أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ

مُبِينٌ

“Kesin olarak bunları ona bir insan öğretiyor’ dediklerini hiç kuşkusuz, biliyoruz. Oysa ona öğretiyor dedikleri kişinin dili yabancıdır, bunun dili ise açık seçik Arapça’dır.”³²¹ Buyuruldu.

³¹⁵ el-Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nâsiruddîn, **Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't Te'vil (Beydâvi Tefsiri)**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî Beyrut, bs. 1, c. 5, s. 66.

³¹⁶ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 196.

³¹⁷ eş-Şa'ra'vi, Muhammed Mutevelli, **Mu'cizetul Kur'an**, Ahbâru'l-Yevm Neşriyyat, c. 1, s. 23.

³¹⁸ İbnu'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, bs. 3, c. 4, s. 87-88.

³¹⁹ Fussilet Suresi (41): 44.

³²⁰ Taberî, **Cami'**, c. 14, s. 364-370.

³²¹ Nahl Suresi (16): 103.

Âyetten anlaşıldığına göre müşriklerin, kimi kastettikleri o zaman bilindiği için Kur'ân'da o şahsın adının verilmesine gerek görülmemiş, bununla birlikte onun bir Arap olmadığı bildirilmiştir.³²² Arapça'nın en güzel örneği olan Kur'an gibi bir edebiyat şaheserinin, bir yabancı tarafından kendisine öğretildiği iddiasının, saçmalığı ve asılsız oluşu ortaya konmuştur.³²³

3.3. Arap Dilinin Kelime Hazinesinin Zenginliği ve İfade Kesinliği

İslâmiyet'ten önce sadece Arabistan Yarımadasında konuşulan Arap Dili, Sâmi diller grubundan olup, bu gruptaki dillerin en gelişmişidir.³²⁴ Arap Dilinin Kuzey Arabistan'da yaşamış olan ve Adnânîlerin dedesi sayılan Hz. İsmail (a.s.)'in Cürhum kabilesinden bir kızla evlenmesiyle gelişme dönemine girdiği ve bu izdivaçtan meydana gelen kabileler döneminde istiklalini kazandığı rivâyet edilmektedir.³²⁵

Arap dilinin tekâmül safhaları müşahede edilememiş olmakla birlikte eski şairlerin genellikle müşterek bir dil kullandıkları, klasik Arapçanın esasının da bu müşterek edebî lehçe olduğu anlaşılmaktadır. İslâm öncesinden intikal eden yazılı kayıt az olmakla beraber sözlü gelenekten Kur'ân'ın indirildiği zamanda Arapçanın gelişimini tamamlamış ve mükemmel bir dil haline gelmiş olduğunu görmekteyiz.³²⁶

Kur'ân'ın bir mucizesi olarak Arapların aşırı derecedeki dil sevgileri ve edebî etkinliklerin arenası olan Arap panayırıları ile beslenip gelişmesini tamamlamış olan Arap Dili, kelime hazinesinin zenginliği yanında üstün ifade kudreti seviyesine de ulaşmış bulunuyordu.³²⁷ Bununla beraber Kur'an'da Arapça dışında kelime bulunmadığı ulemaca kabul görmüş, yabancı olduğu iddia edilen kelimeleri de diller arası müşterek kelimeler olarak kabul etmişlerdir. Ebu Ubeyd ise yabancı oldukları iddia edilen kelimelerin kökleri itibariyle Arapça olmadıklarını, ancak

³²² İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 8, s. 355-356.

³²³ Râzî, **a.g.e.**, c. 20, s. 119-121.

³²⁴ Bunlar, Süryânî, İbrânî, Fenîkî, Âsûrî, Bâbilî, Habeşî ve Arabî lisanlarıdır. Mehmed Fehmî, **Târîhu Edebiyyât-ı Arabiyye**, Matbaatü Âmire, İstanbul 1332, c. 1, s. 79.

³²⁵ Duveydar, **a.g.e.**, s. 18; Mahmud Şâkir, **a.g.e.**, c. 1, s. 82; M.Fehmî, **a.g.e.**, s. 79; Kâbi, **a.g.e.**, c. 1, s. 144-145.

³²⁶ Gümüş, **a.g. tebliğ**, s. 82.

³²⁷ Çetin, **a.g.e.**, s. 4.

Arapçalaştırıldıklarını savunmuştu. Zorunlu olarak giren birtakım teknik ve bilimsel kelimeler dışında, Arapça’da yabancı istilâh yok denecek derecede azdır.³²⁸

Müsteşrik Carl Brockelmann şöyle der: “Daha 500 (m.s.) senelerinde, bazı ibtidâî kavimlerde bulunduğu gibi, bütün şimalî Arabistan’da da müşterek bir şiir dili mevcuttu.³²⁹ Bu şiir dili ihtimal ki her sene mer’â bulmak için göç etmek ve hacc maksadı ile Mekke’ye ve Ukaz panayırına gelmek sayesinde, tedricen teşekkül etmiş ve geniş kelime hazinesini de müteaddit lehçelerden almıştır.”³³⁰

Bu konuda Nihad M. Çetin de şunları söyler: “Kadîm şair, daha milâdî VI. asırdan itibaren, sanatının en mühim malzemesi olan gelişmiş ve lügat hazinesi son derecede zengin bir dile sahipti.”³³¹ Çetin’in bu ifadesi Arap dilinin kelime hazinesinin zenginliğini ve Kur’ân’ın muhtevasını ifade edebilecek kudrete sahip olduğunu gösterir.

Arap dili hakkında bize bilgi sunan yazarlar şunları ifade ederler: “Semitik diller zengin kelime hazinesine sahiptir. Aynı nesne için kullanılan birçok kelime mevcuttur. Bu bakımdan tümü Avrupa dillerinden daha iyi olup Arapça hepsinin üstündedir.” Arapça, ışığa 21 isim, yıla 24, güneşe 29, bulutlara 50, karanlığa 52, yağmura 64, iyi suya 88, suya 170, taş için 70, yılana 100, deveye 255, köpeğe 70 ve aslana 350 isim verir. Dilci Fîruzâbâdî, “er-Ravd el-Mesluf Fimâ lehu İsmâni ila Ulûf” isimli eserinde, kılıç için 1000 isim sıralamıştır.³³² Arap dilcileri arasında yapılan kelime yarışmaları meşhurdur. Süyûtî, Ebu Ali el-Farisi’nin İbn Hâleveyh karşı böbürlenerek kılıcın 50 ismini ezberlediğinin nakletmektedir.³³³

Dilde’ki bu zenginlik aynı şekilde insan karakteri olarak uzunluk (91 kelime), kısalık (160 kelime), cesaret, cömertlik, diğer hayvanlar ve çöl için de devam etmiştir. Nesir veya manzum yazarı, böylelikle bu zengin kelime yelpazesinden kompozisyonuna biçim, ses, uzunluk, kafiye ve eğilim olarak en çok uyanını

³²⁸ Süyûtî, **el-Müzhir**, Dâru’t-Turas t.y., bs. 3, Kahire, c. 1, s. 269.

³²⁹ Brockelmann, **Târihu’ş-Şu’ûb**, s. 29-30.

³³⁰ Brockelmann, **Târihü’l-Edebî**, c. 1, s. 42- 44; Er, Rahmi, “Arap Edebiyatı” md., **İslâm Ansiklopedisi**, c. 40, s. 459, MEB., İst. 1940.

³³¹ Çetin, **a.g.e.**, s. 43.

³³² el-Fîruzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb, **el-Kâmûsü’l-Muhît**, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1995 “syf” md.

³³³ Süyûtî, **el-Müzhir**, c. 1, s. 405.

seçmekte serbesttir. Kelime çokluğunun yanı sıra Semitik diller doğru seçilmiş kelimelerin kullanımında çok büyük titizlik gösterirler. Sâmililerin sezdikleri mâna nüansları diğerleri için çoğu zaman anlamsızdır. Yine Arapça gece ve gündüzün her saatine, (Ay'ı esas alan) ayın her gecesine, insan vücudunun bölümlerine bağlı olarak saçın her lülesine, görmenin, yürümenin, oturmanın, uyumanın, sevmenin her çeşidine ayrı isimler vererek bu özelliği de mükemmellik derecesine yükseltti.³³⁴ Oryantalist Nöldeke Arapça'nın bu zenginliği karşısında şunları der: "Eski Araplar'ın hayatı ve yaşantılarının sadeliği yanında Arapça'nın zenginliği bizi şaşırtmaktadır."³³⁵

Süyûtî, İmam Şafii'den şunu aktarır: Arapça'nın çok zengin ve kapsamlı olma vasfından dolayı, Hz.Peygamber dışında hiç kimse onun tamamına vakıf olamaz.³³⁶ Arap dilinin bu özelliği, diğer dillerle kıyaslandığında daha da bariz bir biçimde ortaya çıkar.

Rivayete göre Hz. Ömer, Kur'ân'da mânası kapalı bir kelime gördüğünde, "Kur'ân yedi lehçe üzerine indirildi."³³⁷ meâlindeki hadisi dikkate alarak, çeşitli kabilelerden bu sahada yetkili kimseleri çağırır, gelen şahıslara o mânası kapalı kelimeleri ihtivâ eden âyet okunur ve âyette geçen o kelimenin ne mânaya geldiği sorulurdu; sonra verilen muhtelif mânaların en uygunu kabul edilirdi.³³⁸

Bu olay kabile lehçelerinin Kur'ân tefsirindeki önemine işaret ettiği gibi, Arap dilinin kelime hazinesinin zenginliğine ve ifade gücüne de işaret eder.³³⁹ Nitekim İslâm'ın gelişinden hemen sonra meydana getirilen Garîbu'l-Kurân ve Garîbu'l-Hadîs lugatları ile Halil b. Ahmed el-Ferahidî'nin (v.170/786) Arap dilinin lugat hazinesini toplamış olduğu 'Kitabu'l-Ayn' adındaki hacimli lugat kitabı ve onu takip edenlerin bu alanda ortaya koydukları eserler o dönemde Arap dilinin kelime hazinesinin zenginliğini gösteren delillerdir.

³³⁴ İ. R.el-Farûkî ve L. L. el-Farûkî, **a.g.e.**, s. 39.

³³⁵ Ahmed Emin, **Fecru'l-İslam**, Dâru'l-Kelimâti'l-Arabiyye, Kâhire 2011, s. 65.

³³⁶ es-Süyûtî, Celâlüddîn, **el-İtkan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru'n-Nedveti'l-Cedîde, Beyrut 1993, c. 1, s. 267.

³³⁷ Müslim, Ebu'l Huseyin b. Haccac, **el-Câmi'u's-Sahîh**, c. 2, s. 202; el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, **Fedâilu'l-Kur'an**, c. 6, s. 100.

³³⁸ Gümüş, **a.g. tebliğ**, s. 82-85.

³³⁹ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 137-144.

İbn Manzûr'un Lisânu'l-Arab adındaki lugal kitabına önsöz yazan Ahmed Fâris, dil ilmiyle uğraşan gerek Arap gerekse Arap olmayan ilim adamlarının, Arapçanın dillerin en geniş, en açık ve safi, en şerefli ve en mükemmeli olduğunu ittifakla kabul ettiklerini söyler. Gerekçe olarak da kelime hazinesinin (maddelerinin) zenginliğini, iştikakının düzenli oluşunu, müteradiflerinin bolluğunu ve benzeri hususiyetleri zikreder.³⁴⁰

Arap dilinin gerek müfredat gerekse cümle yapısı bakımından diğer dillerden üstün olduğunu söyleyen Ahmed Fâris, "Arap diline nispetle diğer diller giysili kimseye nispetle çıplak kimse gibi ve suya doymuş olana nispetle susuz kimse gibidir. Bunu, hakkı inkâr eden kibirli kimseden başkası inkâr edemez" der.³⁴¹

Kur'ân'ın Arapça olması, onun inişi döneminde yaşayan Arapların bildikleri kelime ve cümlelerin kullanılmış olmasından ibaret değildir. Bilakis o, bundan daha fazla bir anlam ifade eder. Watt'ın dediği gibi "Bir halkın bütün hayatı, özellikle kendine has düşünce kategorilerini, dünya görüşlerini, estetik ve ahlâkî değerlerini içine alan kültür ve düşünce sahası, kullanılan dilde saklıdır."³⁴²

Ahmet Emin Arap dilinin zenginliğini Arabistanda en çok kullanılan kelimelerle sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda şunları der: Arapça, deve, çöl vs. isimler konusunda zengindir. Ancak Arap kültürü haricinde kalan eşya isimleri konusunda zengin değildir. Bu bağlamda denizi örnek verebiliriz. Araplar deniz(ler)den uzak yaşadıkları için deniz ve denizcilikle ilgili sözcükler azdır.³⁴³

3.4. Arap Dilinin Kur'an'ı Kerîm'deki Yüksek Fikirleri İfade Edecek Güce Erişmiş Olması

Mekke'nin tarıma elverişsiz vadilerinde yerleşmiş bulunan Kureyş kabilesinin Mekke yakınlarında ve hac güzergâhı üzerinde kurmuş olduğu Ukaz panayırı, Arapların en büyük pazarı olduğu gibi, devrinin Arap Dili Akademisi de sayılmaktaydı. Miladi 540 yılında kurulmuş olan bu panayır 746 yılına kadar iki asırdan fazla bir süre devam ederek Arap dili ve edebiyatının gelişmesine büyük

³⁴⁰ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrem, **Lisânu'l-Arab**, Dâru Sâdır- Dâru'l-Fikr, Beyrut 1997, c. 1, s. 5-6.

³⁴¹ İbn Manzûr, **a.g.e.**, c. 1, s. 5- 6.

³⁴² Watt, **Modern**, s. 47.

³⁴³ Ahmed Emin, **Duha'l-İslam**, Dâru'l-Kelimâti'l-Arabiyye, Kâhire 2011, s. 95.

katkıda bulunmuş ve Araplarda dil birliği meydana getirdiği gibi, dilin gelişmesini de sağlamıştır.³⁴⁴ İşte bu faaliyetler Arap Dilinin, Kur'an'ı Kerim'deki yüksek fikirleri ifade edecek güce erişmesini sağlamıştır.

Kur'an'ı Kerim, İslâm tefekkürü, medeniyeti ve İslâm ilimlerinin tümünün kaynağıdır. Allah, evren ve insan hakkında yüksek fikirler içermektedir. Allah'ın varlığı, birliği, sıfatları ve fiilleri, melekler, cinler, âhiret hayatı, hesap günü, ceza ve mükâfat, cennet ve cehennem gibi fizik ötesi alanlarda doyurucu bilgi verip açıklamalar yaptığı gibi evrenin yaratılışı ve sonu hakkında da açıklamalar yapmıştır. Geçmiş peygamberler ve kavimleriyle olan kıssalarını anlatmıştır.³⁴⁵

Kur'an'ı Kerim, tabîi ve beşerî ilimler, aile, eğitim, dinî hayat (inanç, ibadet ve muamelât) ahlâk, hukuk ve iktisat alanlarında beşeriyetin ihtiyacını karşılayacak seviyede yüksek fikirler içermekte, tarih ve geleceğe ait konularda bilgi vermektedir.³⁴⁶ İşte Arap dili Cahiliye döneminde bu yüksek fikirleri ifade edebilecek düzeye ulaşmış olduğu için Kur'an-ı Kerim Arap diliyle indirilmiştir.

3.5. Arapların Kur'an'ı Kerim'i Anlayacak Seviyede Arapçaya Hâkim Olmaları

Câhiliye Araplarının şiire, hitabete ve diğer edebî etkinliklere verdikleri önem, güzel söz söylemeye düşkünlükleri onların - hepsi olmasa da - çoğunluğunun Kur'an'ı anlayacak düzeyde Arapçaya hâkim ve güzel söz söylemede mâhir olduklarını gösterir.³⁴⁷ Kur'an-ı Kerim'de birçok âyette buna işaret edilmektedir. Meselâ Peygamber'e (s.a.v.) hitaben şöyle buyurulmuştur:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

³⁴⁴ Mehmed Fehmî, **a.g.e.**, c. 1, s.93; Gümüş, Sadrettin, **Seyyid Şerif Cürcânî**, Fatih Yayınevi, İstanbul 1984, s. 20.

Araplar bu panayırda siyasî, iktisadî ve ictimâî meselelerini görüştikleri gibi, edebî münazara ve münakaşalar da tertip ederlerdi (Mehmed Fehmî, **a.g.e.**, c. 1, s. 93). Rivayete göre meşhur şair en-Nâbiğa ez-Zübyanî için deriden yapılmış bir çadır kurulur ve ez-Zübyanî hakem mevkiine geçerek şairlerin şiirlerini tenkid eder ve en güzelini seçerdi (İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, **eş-Şi'ru veş-Şu'arâ**, el-Mektebetü't-Ticâriyye, bs. 2, Mısır 1932, s. 127.)

³⁴⁵ Âlûsî, **Bulûğ**, c. 1, s. 40-43.

³⁴⁶ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 212-222.

³⁴⁷ Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 134; Mustafa Müslîm, **Mebahis fi- İ'câzi'l-Kurân**, Dâru'l-Müslim 1996, bs. 2, s. 45

“İnsanlardan öylesi vardır ki onun dünya hayatına dair sözü, senin hoşuna gider.”³⁴⁸

فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشْحَةً عَلَى الْخَيْرِ

“Korku gidip (de sıra ganimetlerin taksimine gelince) mala düşkünlik göstererek, sizi sivri dilleriyle incitirler.”³⁴⁹

وَقَالُوا آآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ

“Dediler ki bizim tanrılarımız mı daha hayırlı yoksa O mu? Bunu sadece cedelleşmek için ortaya attılar. Doğrusu onlar düşmanlık eden bir kavimdir.”³⁵⁰

Bu âyetler, Cahiliye dönemindeki Arapların güzel söz söyleme ve tartışma hususunda belli bir seviyeye ulaşmış olduklarını göstermektedir. Bir bedevî, Hûd sûresinin 44. âyetini işitince “Bu söz, kudretli kimselerin sözüdür” demiştir.³⁵¹ Âyet şöyledir:

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءِكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ

وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“(Sonra) “Ey toprak suyunu yut! Ey gök (suyunu) tut!” denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî'nin üzerine oturdu; “Zalimlerin topunun canı cehenneme! denildi.”³⁵²

Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarından biri olan Velîd b. Muğîre, Peygamber'den Kur'ân âyetlerini işitince Kureyş'e (Benî Mahzûm'a) gidip, “Vallahi Muhammed'den öyle bir söz işittim ki o, ne insan ve ne de cin sözüdür. Onun

³⁴⁸ Bakara Suresi (2): 204.

³⁴⁹ Ahzâb Suresi (33): 19; Taberî, **Cami'**, c. 19, s. 54-55.

³⁵⁰ Zuhruf Suresi (43): 58.

³⁵¹ İbn Ebi Zemnin, **a.g.e.**, c.4, s. 189-190; Sabuni, **a.g.e.**, c. 2, s. 18.

³⁵² Hûd Suresi (11): 44; Taberî, **Cami'**, c. 12, s. 419.

bambaşka tadı ve güzelliği var. Onun altı bereketli, üstü meyve vericidir; o mutlaka üstün olur, ondan üstün olunamaz.” demiştir.³⁵³

Yine Hz. Peygamber’in azılı düşmanlarından biri olan Utbe b. Rabîa Hz. Peygamber’e gelip iki dedesini ve babasını anarak “Ya Muhammed! Sen mi daha hayırlısın yoksa Hâşim mi? Sen mi daha hayırlısın yoksa Abdu’l-Muttalib mi? Sen mi daha hayırlısın yoksa Abdullah mı? Niçin ilahlarımızı kötülüyorsun ve bizim dalâlette olduğumuzu söylüyorsun? Diye sormuş; sözünü tamamlayınca Resûlüllah (s.a.v.)

Fussilet sûresinin başından 1. ayetten 13. âyetin sonuna kadar okumuş.³⁵⁴

13. âyetin metni ve meâli şöyle:

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادَ وَثَمُودَ

“Eğer yüz çevirirlerse, onlara deki: “Ben sizi Âd ve Semûd’un başına gelen yıldırıma benzer bir yıldırıma karşı uyardım”. ”³⁵⁵

Hz. Peygamber bu âyeti okuyunca Utbe onun ağzını tutmuş “Rahim (akrabalık) aşkına daha okuma” demiş... Sonra Kureyş’e gelerek “Vallahi Muhammed ile konuştum, bana öyle bir şeyle cevap verdi ki vallahi o ne şiiirdir, ne kehânet, ne de sihir. Âd ve Semûd’un başına gelen yıldırım’la ilgili cümleye gelince ağzını tuttum ve ‘Rahim (akrabalık) aşkına daha okuma’ dedim. Biliyorsunuz ki Muhammed yalan söylemez, bu azabın başınıza inmesinden korktum” demiş.³⁵⁶

Bu olaylar gerek bedevînin, gerekse Velîd ile Utbe’nin, Kur’ân’ı anlayacak yüksek düzeyde Arapçaya hâkim olduklarını gösterir. Daha önce de belirtildiği gibi Zemahşerî, Arabistan’da fusahâ ve büleğânın çokluğunu ifade etmek için onların Dehna çölündeki kum sayısından daha fazla olduğunu söylemiştir.³⁵⁷

³⁵³ Şa’ravi, **a.g.e.**, c. 1, s. 35; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 472; Zemahşerî, **a.g.e.**, c. 4, s. 183.

³⁵⁴ Demircan, Adnan, “Utbe b. Rebîa”md., **DİA**, İstanbul 2012, c. 42, s. 236.

³⁵⁵ Fussilet Suresi (41): 13.

³⁵⁶ Süyûtî, **ed-Dürri’l Mensur**, c.13, s. 81-84; Zemahşerî, **a.g.e.**, c.3, s. 448; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c.12, s. 216-218; Duveydar, **a.g.e.**, s. 170-172; Nurettin Itr, **a.g.e.**, s. 198-199.

³⁵⁷ Zemahşeri, **a.g.e.**, c. 1, s. 2.

Araplar şair ve kâhinlerden edebî özelliği olan sözleri çokça işittikleri için Hz. Peygamber'e (s.a.v.) şair veya kâhin sıfatını isnat etmişlerdir.³⁵⁸ Bütün bunlar, Araplarda düzeyli bir edebî zevkin varlığını ifade eder.³⁵⁹

3.6. Arap Dilinin Fesâhat ve Belâgat Hususiyeti

Belâgat çalışmaları ilk defa Kur'ân-ı Kerîm'e bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalarda ilk pay nahiv âlimlerindedir. Onlar dil kâidelerinin tespitinde Kur'ân-ı Kerîm'den temel bir kaynak olarak yararlanmışlar, Arap kelamının yanında âyetlerin i'rabı ve üslûp yapısına da girmişler, âyetlerdeki teşbih, mecaz, kinâye gibi bir çok belâgî güzelliklere de değinmişlerdir.³⁶⁰

Daha sonra – çoğu aynı zamanda nahiv âlimi de olan – müfessirler Kur'ân-ı Kerîm'deki garîp lafızların anlamlarının öğrenilmesi ve âyet-i kerîmelerin i'rabına yönelik Mecâzü'l-Kur'ân, Garîbü'l-Kur'ân, Meâni'l-Kur'ân vb. isimlerle telif ettikleri ilk çalışmalarda tabîi olarak Kur'ân'daki mecâz, istiâre, teşbih vb. edebî sanatlara da yer vermişlerdir. Amaç âyet-i kerîmelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

Nahiv ve tefsir âlimlerinin yanında fıkıh usûlü ve kelim âlimleri de âyetlerdeki belâgî güzelliklere ve inceliklere yer vermişlerdir. Fakihler usûl kaidelerini tespitinde âyetlerdeki lafız-mâna delâletini dikkate almış, lafızlardaki âmm-hâs, mutlak-mukayyed, hakikat-mecâz, sarîh-kinâye vb. konulara yer vermişlerdir. Kelim âlimleri ise Kur'ân lafızlarının mücize olduğunu delillendirme faaliyetine girişmişlerdir.³⁶¹

Kur'ân-ı Kerîm'in üstün fesâhat ve belâgat zenginliğinden bahseden eski ve yeni âlimler nice eserler yazmışlardır. Bu alanda yazılan eserlere, Abdülkâhir el-Curcânî (ö. 471/1078)'nin Esrâru'l- Belâga ve Delâilü'l- İ'câz kitabları ve bu iki kitabı telhis ederek İmam Razi (ö. 606/1210) 'nin yazdığı İ'câzül- Kur'ân adlı meşhur eseri, el-Edip İbn Ebi el-İsba' (ö. 654/1256) Bedai' el-Kur'ân kitabı, bu kitap içinde belâgatın yaklaşık 100 çeşit örneğini şerhleriyle zikretti ve misallerini Kur'ândan getirdi, İbnül Kayyimü'l Cevziyye'nin (ö. 751/1350) Kitabü'l-Fevaid el-Müşavvik ilâ

³⁵⁸ Zemahşeri, **a.g.e.**, c. 6, s. 203.

³⁵⁹ Taberî, **Cami'**, c. 23, s. 242.

³⁶⁰ Bulut, Ali, **Belâgat, Meâni- Beyân- Bedî'**, İfâv Yayınları, İstanbul 2015, bs. 3, s. 13-14.

³⁶¹ Bulut, Ali, **Belâgat Terimleri Sözlüğü** bs. 1, İfâv Yayınları, İstanbul 2015, bs. 1, s. 27-28; Râfîf, **Târîh**, c. 1, s. 79.

'Ulumi'l Kur'an ve İlmi'l Beyan, el-Ferrâ (ö. 207/822)'nın yazdığı Meâni'l-Kur'an, Ebu Ali el-Farisi (ö. 377/987) 'nin el-Hucec'i, Zeccac (ö. 310/922)'ın İ'râbu'l-Kur'an'ı, Ebu Berakat el-Enbârî (ö. 577/1181) 'nin el-Beyân'ı, Ebu'l-Beka el-'Akberi (ö. 616/1219)'nin İmlâu Ma Menne Bihi'r-Rahman'ı, Zemahşerî(ö. 538/1144)'nin el-Keşşâf'ı, İbn Manzur(ö. 711/1311)'un Lisanu'l-Arab'ı gibi nice önemli kaynaklar örnek verilebilir.³⁶²

Cahiliye döneminde Arap dili fesâhat ve belâgat bakımından Kur'an-ı Kerim'i taşıyabilecek üstün bir seviyeye ulaşmıştı. Belâgat otoritelerinden kabul edilen ez-Zemahşerî, el-Keşşâf adındaki meşhur tefsirinin mukaddimesinde Cahiliye dönemindeki fusahâ ve bülegânın bathâ (büyük dere) çakıllarından daha çok ve Dehnâ çölünün kumlarından daha fazla olduğunu söylerken buna işaret edip, Arabistan'da fesâhat ve belâgatın yüksek bir düzeyde ve yaygın olduğunu ifade etmek istemiştir.³⁶³

Nitekim meşhur Muallekat-ı Seb'a (yedi askı) şairleri bu dönemin yetiştirdiği dünya çapındaki fasih ve belîğ şairlerden idiler. Kabile şairleri olmalarına rağmen, ortaya koydukları şiirleri, 15 asırdan beri Arap edebiyatı'nın şaheserleri olarak evrensel yerini korumaktadır.³⁶⁴

Kur'an-ı Kerim, fesâhat ve belâgat hususiyetleri bakımından da mu'cizedir. Nitekim Kur'an, bu hususta bütün Araplara meydan okumuş ve onun benzerini veya 10 sûresinin yahut bir sûresini, hiç olmazsa bir mâna ifade edecek kadar bir sözünün benzerini getirmelerini istedi. Fakat Araplar bunu yapamadılar. Bu durum Arap dilinin ilahî kelamı bu seviyede ifade edebilecek fesâhat ve belâgat gücüne sahip olduğunu gösterir.³⁶⁵ Bu hususta Ebû Hilâl el-Askerî şöyle der: "Marifetullah'tan sonra öğrenmeye ve ezberlemeye en layık olan ilim, belâgat ve fesâhat ilmidir ki

³⁶² Râfiî, **Târîh**, c. 1, s. 79; Bulut, Ali, **Belâgat-i Müyessera**, Meâni- Beyân- Bedî', bs. 1, İfav Yayınları, bs. 1, İstanbul 2015, s. 18.

³⁶³ Zemahşerî, **a.g.e.**, c. 1, s. 2.

³⁶⁴ Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s.183-188; Muallekat-ı seb'a (yedi askı) şairleri şunlardır: İmrûu'l-Kays(v.540); Tarafe b. el-Abd(v.500); Züheyr b. Ebî Sülmâ(v.615); Lebid b. Rebîa(v.662);Amr b. Külsûm(v.600); Antera b. Şeddâd(v.615); el- Hâris b. Hillize(v.580). Muallekât şairleri için: ez-Zevzenî, Ebu Abdullah Hüseyin b. Ahmed, **Şerhu'l-Mu'allekâti's-Seb'a**, Dârü'l-Alemiyeh, Beyrut 1993.

Not: Şairlerin vefat tarihleriyle ilgili bilgi: İ. Racî el-Farûkî ve L. Lamia. el-Farûkî, **İslâm Kültür Atlası**, çev.Okan Kibaroğlu ve Zerrin Kibaroğlu, İstanbul 1999, s. 85' den alınmıştır.

³⁶⁵ İbn Âşûr, **a.g.e.**, c. 12, s. 20; Mustafa Müslîm, **a.g.e.**, s. 27; Şa'ravi, **a.g.e.**, c. 1, s. 34.

onunla hakkı söyleyen ve doğru yola ileten Allah kitabının i'câzı bilinir ve yakîn ifade eden delilleri ile küfür perdelerini yırtan nübüvvet ve risâletin doğruluğu anlaşılır.”³⁶⁶

Belâgat bu dönemde bir ilim dalı olarak bilinmemekle birlikte Araplardan bize intikal eden edebî mahsulleri dikkate aldığımızda belâgat sanatının o dönemde pratikte uygulanmış olduğunu görürüz.³⁶⁷ Zira o dönemde edebî mahsullerin hakem huzurunda icra edilip değerlendirildikten sonra derece aldığını görmekteyiz.³⁶⁸ Ancak değerlendirme sistemleşmiş bir ölçüye göre değil, akl-i selîm ve zevk-i selîme göre yapılıyordu.³⁶⁹

Kur'an-ı Kerim'de her harfin kullanımının bir manası vardır ve belâgat yönünden derin manalar içermektedir.³⁷⁰ Onun için Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir edecek müfessir ya da herhangi bir âyetten hüküm çıkaracak fakih mutlaka Arapça dil ilimlerini ve belâgat ilminin inceliklerini bilmelidir.³⁷¹ Örneğin Nisa 155. Ayette:

فِيمَا نَقَضُوا مِيثَاقَهُمْ وَكُفِّرُوا بآيَاتِ اللَّهِ...

ما'nın ب harfi ceriyle mecrurunun arasında gelmesi belâgatta manayı tevkid etmek içindir. Yani ayetin manası: “*Muhakkak Onlara Allah'ın lanetinin gelmesinin sebebi sözlerinden dönmeleri ve Allah'ın ayetlerinin inkâr etmelerinden ve haksız yere Peygamberlerini öldürmelerinden dolayıdır.*”³⁷²

Bütün sanatların genelinde ölçü, eserin ve güzelliğin esaslarındandır. Örneğin şiirde aruz ölçüsü, düz yazıda cümlelerin birbirleriyle uyumu, resimde renklerin uyumu, hatta kelimelerin uyumluluğu; harfin uzunluğu, hacmi tabloyu doldurması ve verdiği şekil; ağaçta yapraklarının ve çiçeklerinin uyumu; insanda sureti, sağ tarafı ile sol tarafının dengeli olması, bütün eşyalardaki bu uyum o eserin

³⁶⁶ el-Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. Abdullah b. Sehl, **Kitabu's-Sinâ'ateyn**, Matbaatu İsa Bâbi'l-Halebî, bs. 1, Mısır 1952, c. 1, s. 1-2.

³⁶⁷ Şa'ra'vî, **a.g.e.**, c. 1, s. 34.

³⁶⁸ er-Râduyânî, Muhammed b. Ömer, **Tercümanu'l-Belâga**, nşr. Ahmed Ateş, İstanbul 1949, s. 5.

³⁶⁹ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 196.

³⁷⁰ er-Râfî, Mustafa Sadık, **İ'cazü'l-Kur'an ve'l-Belâgati'n-Nebeviyye**, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 2005, s. 152.

³⁷¹ Bulut, **Müeyyessa**, s. 18.

³⁷² Nisa Suresi (4): 155; İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb ez-Zürâî, **Bedâi'u't-Tefsir**, Dâr İbnü'l-Cevzi, bs. 2, Beyrut 2005, c. 1, s. 304.

güzelliğini ortaya koyar. Bu güzellik kişinin nefesine bir rahatlık ve tatmin verir.³⁷³ İşte bu şekilde Kur'an'ın nazmındaki ve lafzındaki bu muhteşem muvazene onun belâgattaki eserinin güzelliğinden ve mucizeviliğindedir.

Şiirlerin dize sayılarının, ölçülerinin ve kafiyeleniş şekillerinin belirli bir nazım birimi temel alınarak gösterdiği özellikler nazım biçimini oluşturur.³⁷⁴ Belâgat âlimleri arasında ölçülü ve mutevazin olan cümlelerin diğer normal cümlelere üstünlüğü hususunda ihtilaf yoktur. İşte Arap dili böyle fesâhat ve belâgat hususiyetlerine sahip bir dil olduğu için Hz.Peygamberin en büyük mucizesi olan Kur'an'ı Kerîm bu dil ile inmiştir.³⁷⁵

3.6.1. Kur'an-ı Kerîm'in İ'cazı

Kuran-ı Kerim ayetleri muhkem olan Allah'ın kitabıdır. Cümleleri edebi ve belâgi olarak zikredilmiştir. Allah tarafından indirilmiş olup, yüce bir üslubu vardır.³⁷⁶ Manaları uyumludur.³⁷⁷ Ayetleri içinde bir uyumsuzluk veya zıtlık yoktur.³⁷⁸

Ayet-i kerime de şöyle buyrulmuştur:

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

"Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir."³⁷⁹

Esasen Kur'an'ın değerli oluşu, Allah kelâmı olup O'nun katından gelmesinden, ayrıca Fussilet Suresi 42. âyette de belirtildiği gibi kesinlikle asılsız ve faydasız bir unsur içermemesinden, yani baştan sona gerçeği ihtiva etmesinden; nihayet bu nitelikleri sayesinde onun özüne ve mesajına aykırı bütün inanç ve

³⁷³ Ruz Ghurayyib, **en-Nakdü'l-Cemâlî ve Eseruhu fi'n- Nakdi'l-Arabî**, Dâru'l-İlm lil-Melâyin, bs. 2, Beyrut 1952, s. 25-26.

³⁷⁴ el-Meczub, Abdullah et-Tayyib, **el-Mürşid İlâ Fehmi Eş'ari'l-Arab**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1969, c. II, s. 728-732.

³⁷⁵ Muhammed Sadık Derviş, **İ'cazül Kurani'l- Kerim**, Şam, Dâru'l-İslah 2009, bs. I, s. 588.

³⁷⁶ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 212.

³⁷⁷ ez-Zeyyât, Ahmed Hâsen, **Târihü'l-Edeb i'l-Arabî**, Dâr Nehdâ, Kahire, s. 88.

³⁷⁸ el-Hüdâri, Muhammed, **Nurû'l-Yakin fi-Siyret Hâyr el-Mürselin**, Dâr Menâhili'l-İrfan , Dimaşk 2007, bs. 6, c. 1, s. 286; ed-Dabba', Ali Muhammed, Lemhatun fi İ'câzı Kur'an-ı Kerîm, **Kunuzul Furkan**, y. 1, sayı:4, Mısır 1949 s.169-171.

³⁷⁹ Fussilet Suresi (41): 42.

ideolojilere karşı galip çıkmasından ileri gelir.³⁸⁰ Bu böyledir, çünkü Kur'an, "hikmet sahibi, övgüye lâyık olan Allah katından indirilmiştir"; hikmet sahibi olandan da ancak hikmete uygun olan, yani mutlak doğru ve mutlak yararlı olan sözler iner. "Ne başlangıcında ne de sonrasında ona asılsız bir şey girebilir" cümlesi genellikle, Hz. Peygamber ve Kur'an'ı ona indiren Cebrâil de dâhil olmak üzere hiç kimsenin onda herhangi bir eksiklik veya fazlalık meydana getiremeyeceği anlamına gelecek ifadelerle yorumlanmıştır.³⁸¹

Kur'an-ı Kerim eskiden beri ulemanın ilgi alanı ve odak noktası olmuştur. Allah Azim-üş Şan, öyle bir Kur'an-ı Kerim indirmiştir ki, insanlar onun bir benzerini yapmaktan aciz kalmıştır.³⁸² Kur'an, üslubu ile her mekân ve zamanda insanları ve cinleri büyülemiş, azametiyle kalpleri ve nefisleri etkisi altına almıştır. Hatta niceleri cahiliyyetten gelen asabiyetlerini bir kenara bırakarak, onun yüceliğini kabul etmiş ve bunun bir beşer sözü olamayacağını, ancak ve ancak Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın kelamı olabileceğini kabul etmiştir.³⁸³

Kuran'ın mucizevîliğine delalet eden en büyük delillerden bir tanesi de onun ümmi bir peygambere, Arap Yarımadasında indirilmesidir. Arap Yarımadası o zamanda, hitabeti, edebiyatı ve belâgatı ile zirve dönemini yaşamaktaydı. Öyle ki Arap Yarımadasındaki kabileler panayırlar kurallar, hac dönemlerinde, insanlar bütün Arap Yarımadasından bu panayıra katılırlar, nice şairler, edebiyatçılar hitabetlerini, şiirlerini, kısaca maharetlerini sergiler, birbirleri ile yarıştırlardı. Bu panayırdaki seçilen en iyi şiirler Kâbe'nin duvarlarına asılırdı. Bunlara muallakat denirdi. Dolayısıyla edebiyatın bu kadar zirvede olduğu, böyle bir asırda Furkan ve Azim olan Kuran, ümmi olan ve üstadlardan ders almamış bir peygambere vahyedildi.³⁸⁴ Bütün Araplar yakın olarak bilirdi ki o peygamber hiç bir kitap okumamış, hiçbir satır yazı dahi yazmamıştı.³⁸⁵ Kuran-ı Kerim edebi üslubu ile meşhur edebiyatçılara, şairlere meydan okudu, onları adeta dilsiz bıraktı. Ve onlar da Kuran'ın meydan okumasına cevap vermede aciz kaldılar.³⁸⁶ Kuran onların Allah'ı bırakıp da tapmakta oldukları sahte

³⁸⁰ Süyûtî, **ed-Dürrü'l Mensur**, c. 13, s. 123.

³⁸¹ Karaman vd., **a.g.e.**, s. 616- 618.

³⁸² Hüdâri, **a.g.e.**, s. 289.

³⁸³ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 197.

³⁸⁴ Mustafa Müslîm, **a.g.e.**, s. 26-27; Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 219.

³⁸⁵ Hüdâri, **a.g.e.**, s. 291.

³⁸⁶ Hüdâri, **a.g.e.**, s. 292-293.

ilahlarını inkâr etti. Onların elleri ile yaptıkları putlara tapmalarını cahillik olarak nitelendirdi ve onlara bu Kuran'ın bir benzerini getirmeleri yönünde meydan okudu.³⁸⁷ Bu meydan okumanın merhaleleri daha detaylı olarak ileriki bölümde verilecektir.

أَمْ يَقُولُونَ تَقْوَلُهُ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ^{33} فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ^{34}

"Yoksa "O Kur'an'ı kendisi uydurup söyledi" mi diyorlar? Hayır, (sırf inatlarından dolayı) iman etmiyorlar. Eğer doğru söyleyenler iseler, haydi onun gibi bir söz getirsinler!"³⁸⁸

Allah Teâla onlara belli bir mühlet verdi. Onlar aşırı kin ve hırsı ile Kuran'ın bu meydan okumasına karşı bir şeyler yapmak isteseler de, elleri boş bir şekilde geri döndüler.³⁸⁹ Bunun üzerine Allah (c.c) meydan okumasını bir derece kolaylaştırarak bu sefer onlardan Kuran'ın surelerine benzer on sure getirmelerini istedi.³⁹⁰

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَاذْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ^{13} فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ^{14}

"Yoksa "O'nu (Kur'an'ı) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sûre getirin." Eğer size (bu konuda) cevap veremedilerse, bilin ki o (Kur'an) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?"³⁹¹

³⁸⁷ Dabba', a.g.m., s. 169-171.

³⁸⁸ Tur Suresi (52): 33-34.

³⁸⁹ Taberî, Cami', c. 21, s. 596.

³⁹⁰ Nurettin Itr, a.g.e., s. 193.

³⁹¹ Hud Suresi (11): 13-14.

Kur'an-ı Kerim onların bir mühlet cevap vermelerini bekledi ancak onlar dilsiz kalarak cevap veremediler. Bunun üzerine Kur'an-ı Kerim onlardan yalnızca bir sure getirmelerini istedi.³⁹²

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"Yoksa O'nu (Muhammed kendisi) uydurdu mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi siz de onun benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka, çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın."³⁹³

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ^{23} فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ^{24}

"Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin). Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır."³⁹⁴

Kur'an onları şaşkına uğrattı, bedbaht bir hale düşürdü, akılları durdu. Sessiz kalıp cevap vermekten aciz kaldılar.³⁹⁵ Eğer onlar o Kuran'a karşı çıkmaya, onunla mücadele etmeye, benzerini getirmeye güç yetirselerdiler, mutlaka yaparlardı. Öyle ki, Kuran'ı dinlememek için kulaklarını kapatır, vahyin kendilerine ve ailelerine ulaşmasına engel olurlardı.³⁹⁶ Vahyin onları etkileyeceğinden korkarlardı. Efendimiz'in (s.a.v.) belli zamanlarda Kuran okurken, kadınlar, çocuklar ve cariyeler dinlemek için toplanırlardı. Onlar hitabette ve cümle kurmakta çok mahirlerdi. Eğer

³⁹² Nurettin İtr, a.g.e., s. 193.

³⁹³ Yunus Suresi (10): 38.

³⁹⁴ Bakara Suresi (2): 23-24; İbn Ebi Zemnin, a.g.e., c. 1, s. 127.

³⁹⁵ Cevziyye, a.g.e., s. 107-109.

³⁹⁶ Hüdâri, a.g.e., s. 289-290.

Kur'an mucizevi bir nitelik taşımasaydı ve sadece ustalıklarla dizilmiş bir söz menzumesinden, edebiyattan ibaret olsaydı, onlar mutlaka buna muvaffak olurlardı.³⁹⁷

Onlar aciz kalınca Allah-u Teâla şu ayet-i kerime ile cevap verdi.³⁹⁸

قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْحِجْنُ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ

بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

"De ki: Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."³⁹⁹

Öyleyse Kur'an-ı Kerim Allah'ın kelimidir. Onu mahlûkatın en hayırlısı Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirmiştir. Eğer Kur'an, fesâhatıyla, edebiyatıyla ve belâgatıyla zirvede olan Arapları kendi dillerinde mağlub ettiyse, başka milletler ve diller için çok daha kuvvetli ve mucizevi olarak ortaya çıkar.⁴⁰⁰

3.6.2. Kur'an-ı Kerim'in Fesâhat ve Belâgat Yönünden İ'cazı

İ'caz kelimesi "acz" kökünden, if'al vezninde olup, "aciz bırakmak" manasında bir mastardır. Aynı mastardan türeyen "mucize" kelimesi ise, "bir şeyin benzerini yapmaktan muhatabını aciz bırakan şey" anlamındadır.⁴⁰¹ Bütün İslam âlimlerinin ittifakı ile sabittir ki, Kur'an-ı Kerim bir mucizedir. Kur'an'ın i'cazı ise Kur'an'ın beşer kelimeleri olmayıp Allah'a izafe edilen bir kelimedir olduğu esasına dayanmaktadır.⁴⁰²

Kur'ân-ı Kerîm hem lafız hem anlam bakımından Allah'a ait bir ifade ve üslûba sahip olduğundan O'nun bir benzerini, değil başka milletler, Araplar dahi yapamamışlardır. Hatta bu amaçla hummalı bir yarışma içerisine girmişler, ne var ki

³⁹⁷ Nurettin İtr, a.g.e., s. 193-200.

³⁹⁸ İbn Âşûr, a.g.e., c. 2, s. 336-350.

³⁹⁹ İsra Suresi (17): 88

⁴⁰⁰ Nurettin İtr, a.g.e., s. 194-210.

⁴⁰¹ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. 1, s. 464.

⁴⁰² Mustafâ Müslîm, a.g.e., s. 26-27; Bulut, Müyessera, s. 18.

bu çabalar mağlubiyet veya Hakk'a teslimiyetle son bulmuştur.⁴⁰³ Kibir ve küfürlerinden dolayı iman etmeyen azılı müşrikler, Kur'an'ın etkiyeleyici ve büyüleyici bir sihir olduğunu söylemişlerdir.⁴⁰⁴ Bunun için birbirlerini, çocuklarını, cariyelerini Kur'anı dinlemekten alıkoymak için çalışmışlardır.⁴⁰⁵ Kur'an-ı Kerim'de:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ

“İnkâr edenler dediler ki: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için O, okunurken yavgara koparın.” Buyrulmuştur.⁴⁰⁶

Beyhaki el Hâkim, Şuabu'l-İman kitabınının 122. Hadisinde Muhammed b. Ali es San'âni İshak b. İbrahim, Abdurrezzak ,Ma'mer, Eyyûb es-Sahtiyaniy, İkrime isnâdıyla İbni Abbas'dan (r.a.) şöyle nakleder: Velid b. Muğire Peygamberimiz'e (s.a.v.) gelmişti. Efendimiz (s.a.v.) ona Kur'an okudu. Sanki Velid kalbi yumuşar gibi oldu. Bu durum Ebû Cehl'e ulaştınca Velid ibni Muğira Peygamber (s.a.v.) ile aralarında geçen konuşmayı ona anlattı. Velid "Ne söyleyeyim ki vallahi aranızda şiiri benden daha iyi bilen şiirin recezini, kasidesini ve cin şiirlerini daha iyi tanıyan hiç kimse yok. Vallahi onun dediklerinde buna benzer birşey yok. Vallahi onun söylediği sözde bir tatlılık, üzerinde bir parlaklık var. O sözlerin uçları (dalları) meyveli, kökünün suyu boldur. O söze kimse üstün gelemez, o söz onlara üstün gelir" dedi. Yine Ebû Cehl "Onun hakkındaki kanaatini söylemeden kavmin senden razı olmayacak" deyince o "Bırak da bir düşüneyim" deyip düşündü ve şu sözleri söyledi.⁴⁰⁷

⁴⁰³ Nurettin Itr, **a.g.e.** s. 194-197.

⁴⁰⁴ Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 30; İbn Ebi Zemnin, **a.g.e.**, c. 5, s. 56-57; Taberî, **Cami'**, c. 23, s. 429-431.

⁴⁰⁵ Kurtubi, **a.g.e.**, c. 15, s. 317-318; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 12, s. 233; Nurettin Itr, **a.g.e.** s. 199-200.

⁴⁰⁶ Fussilet Suresi (41): 26; İbn Âdil, **a.g.e.**, c. 17, s. 132-133.

⁴⁰⁷ el-Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali, **Delâilü'n-Nübüvve ve M'arifetü Ahvâli Sahibi'ş-Şerî'a**, nşr. Abdulmutî' Kaleci, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs.1, Beyrut 1984, c. 2, s. 198-199; Cevzi, **a.g.e.**, s. 403; Kasımî, **a.g.e.**, s. 5978; Râzî, **a.g.e.**, c. 30, s. 202; Taberî, **Cami'**, c. 23, s. 429-432; Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 30; Mustafa Müslîm, **a.g.e.**, s. 45.

فَقَالَ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ {24} إِنَّ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ {25}

"Bu ancak nakledilegelen bir sihirdir. Bu, ancak insan sözüdür."⁴⁰⁸

Velid ibni Muğire müşriklerin ileri gelenlerinden, zengin, şiiri iyi bilen bir kimseydi. Peygamber (s.a.v.) Kur'an-ı kendisine okuduğunda O'nun beşer sözü olmadığını anlamıştı, fakat kavminin ayıplaması, baskısı ve kibrinden ötürü hakikati söyleyip iman etmekten yüz çevirdi.⁴⁰⁹ Allah Teâlâ O'nun hakkında Müddesir Suresi'nde şöyle buyurmaktadır:

وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا {12} وَبَنِينَ شُهُودًا {13} وَمَهْدَتْ لَهُ تَمَهِيدًا {14} ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ {15} كَلَّا
إِنَّهُ كَانَ لآيَاتِنَا عَنِيدًا {16} سَأَرْهُقُهُ صُعُودًا {17} إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ {18} فَقَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ {19} ثُمَّ قَبِلَ كَيْفَ
قَدَّرَ {20} ثُمَّ نَظَرَ {21} ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ {22} ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ {23} فَقَالَ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ {24} إِنَّ هَذَا إِلَّا
قَوْلُ الْبَشَرِ {25} سَأُصْلِيهِ سَقَرَ {26} وَمَا أَذْرَاكَ مَسْقَرٌ {27} لَا تَتَّبِقِ وَلَا تَدْرُ {28} لَوْ أَحَاطَ لِلْبَشَرِ {29}

"Ona bol mal ve gözü önünde duran oğullar verdim. Kendisine alabildiğine imkânlar sağladım. Sonra da o hırsla daha da artırmamı umar. (Hayır, umduğu gibi olmayacak.) Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır. Ben onu dimdik bir yokuşa sardıracağım. Çünkü o, düşündü taşındı, ölçtü biçti. Kahrolası nasıl da ölçtü biçti!(Lânet olası nasıl düşündü ve bu batıl iftirayı uydurup tezgâhladı.) Yine kahrolası, nasıl ölçtü biçti! Sonra (Kur'an hakkında ne diyeceğim diye) derin derin düşündü. Sonra yüzünü ekşitti, kaşlarını çattı. Sonra arkasını döndü ve büyüklük taslayıp şöyle dedi: "Bu ancak nakledilegelen bir sihirdir. Bu, ancak insan sözüdür." Ben onu "Sekar"a (cehennem'e) sokacağım. Sekar'ın ne olduğunu sen ne bileceksin? Geride bir şey koymaz, bırakmaz. Derileri kavurur."⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Müddesir Suresi (74): 24-25.

⁴⁰⁹ Râzî, a.g.e., c. 30, s. 201-202; İbn Ebi Zemnin, a.g.e., c. 5, s. 56-57.

⁴¹⁰ Müddesir Suresi (74): 12-29; Cevzi, a.g.e., s. 406; Meraği, a.g.e., c. 29, s. 134; Kasımî, a.g.e., s. 5976; Seâlibi, a.g.e., s. 513.

3.6.3. Câhiliye Şiiri ve Önemi

İslam öncesi devirde yaşamış şâirlere ait şiirler için "Câhiliye şiiri" terimi verilir. Câhiliye devri şiiri için eski şiir, bu devir şairlerine eski şair terimleri de kullanılır.⁴¹¹ İbnü'l-Kelbî'deki "Araplar, şiirlerinden sadece İslam'dan kısa bir süre öncesine ait olanlarını koruyabildiler." Şeklindeki rivayete bakılırsa⁴¹² bu şiirler çok fazla bir zaman dilimini içermezler.

Câhiliye şiiri İslam'ın gelmesiyle birlikte ayrı bir önem kazanmıştır. İlk olarak Kur'an'daki garib lafızların anlamı için eski Arap şiirinden yararlanılmaya başlanmış, bu sebeple de sözlü olarak aktarıla gelen câhiliye şiirleri derlenip yazıya geçirilmiştir. Sözgeleş muallaka şiirleri ilk defa İslâmî dönemde Hammâd er-Râviye (160/776) tarafından derlenmiştir.⁴¹³

Hammâd er-Râviye Eski Arap şiirini derleyen ilk kişi olarak kabul edilir.⁴¹⁴ Yine el-Mufaddal ed-Dabbî (178/794), Abdümelik b. Kureyb el-Asmaî (216/831) gibi pek çok dilci Câhiliye devri şâirlerinin şiirlerini bir araya toplamışlardır.⁴¹⁵ Ancak rivayet şeklindeki bu derlemelerin yazıya geçirilmesi daha çok talebeleri tarafından yapılmıştır.

Kur'an'daki garib lafızları açıklamak amacıyla derlenen bu şiirlerden, Kur'an ilimleri, dil, edebiyat, tarih, dinler tarihi gibi ilim dallarında da yararlanılmıştır.⁴¹⁶ Bu câhiliye şiirlerine birkaç örnek verecek olursak:

Nâbiğa ez-Zubyânî (ö. 604) şiirin de şöyle diyor:⁴¹⁷

وَ عِنْدَ اللَّهِ تَجْزِيَةُ الرَّجَالِ وَلَكِنْ لِأَتْخَانِ الدَّهْرِ عُنْدِي

Ben sana hiçbir zaman hiyanet etmem

*Çünkü Allah amellerin karşılığını verecektir.*⁴¹⁸

⁴¹¹ Çetin, **a.g.e.**, s. 8.

⁴¹² İbnü'l-Kelbî, **a.g.e.**, c. 1, s. 29

⁴¹³ Demirayak, Kenan - Çöğenli, M. Sadi, **Arap Edebiyatında Kaynaklar**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, bs. 3, Erzurum 2000, s. 44; Tüccar, Zülfikar, "Hammad er-Raviye" mad., **DİA**, c.15, s. 487.

⁴¹⁴ Tüccar, **a.g.m.**, c.15, s. 487.

⁴¹⁵ Demirayak- Çöğenli, **a.g.e.**, s. 46-47.

⁴¹⁶ Şevki Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 160.

⁴¹⁷ en-Nâbiğa Ziyâd b. Muâviye ez-Zübyânî. Dîvânî çeşitli defalar neşredilmiştir. (bk. Demirayak- Çöğenli, **a.g.e.**, s. 64).

⁴¹⁸ Mehmed Fehmî, **a.g.e.**, c. 1, s. 863.

Burada hesâp, cezâ ve sevâp kavramları zikredilmiştir.

İmruü'l-Kays b. Hucr (ö. 549) şöyle diyor:⁴¹⁹

وَالْبِرُّ خَيْرٌ حَقِيبَةِ الرَّحْلِ وَاللَّهُ أَنْجَحُ مَا طَلَبْتَ بِهِ

Senin arzunu sadece Allah yerine getirebilir

*İyilik yolcunun en iyi azığıdır.*⁴²⁰

Abîd b. el-Abras (ö. 555) şöyle diyor:⁴²¹

وَسَأَلْتُ اللَّهَ لَا يَخِيبُ مَنْ يَسْأَلُ النَّاسَ يَحْرِمُوهُ

İnsanlardan isteyen mahrum olur

*Allah'tan isteyen ise hüsrana uğramaz.*⁴²²

Tarafe b. el-Abd (ö. 560) şöyle diyor:⁴²³

وَلَا زَاجِرَاتُ الطَّيْرِ مَا اللَّهُ فَاعِلٌ لَعَمْرِكَ مَا تَدْرِي الطَّوَارِقُ بِالْحَصَى

Yemin olsun bilmezler, çakıl taşlarıyla fal açanlar,

*Ve kuşlarla uğursuzluk arayanlar, Allah'ın ne yapacağını.*⁴²⁴

Nabiğa ez-Zubyani (ö. 604) şöyle diyor:

وَلَيْسَ وَرَاءَ اللَّهِ لِلْمَرْءِ مَذْهَبٌ حَلَفْتُ فَلَمْ أَتْرُكْ لِنَفْسِكَ رِيْبَةً

Yemin ettim şüphe edecek bir şey kalmadı

*Allah'tan başka kişinin gideceği bir yol yoktur.*⁴²⁵

⁴¹⁹ Ebû Vehb (Ebu'I-Hâris/Ebû Zeyd) Hunduc b. Hucr b. el-Hâris Âkilü'l-Murâr. Câhiliye devrinin tanınmış Arap şairidir. İmruülkays, kaynakların çoğunda klasik kaside formunu ilk defa ortaya koyan, Arap şiirini belli kurallara bağlayan ve özellikle kafiye için esaslar koyan şair olarak tanıtılmaktadır. Muallakasının da yer aldığı Dîvânı birçok defalar basılmıştır. bk. Savran, Ahmet, "İmruülkays b. Hucr" mad., **DİA**, c. 22, s. 238.

⁴²⁰ Mehmed Fehmî, **a.g.e.**, c. 1, s. 611.

⁴²¹ Ebû Ziyâd Abîd b. el-Ebras el-Esedî. Cahiliye devri Arap şairlerindendir. Dîvanının çeşitli baskıları vardır. bk. Yüksel, Azmi, "Abîd b. Ebras" mad., **DİA**, c. 1, s. 308-309.

⁴²² Mehmed Fehmî, **a.g.e.**, c. 1, s. 948; Şevkî Dayf, **a.g.e.**, c. 1, s. 102.

⁴²³ Dîvânı çeşitli defalar neşredilmiştir. bk. Demirayak- Çöğenli, **a.g.e.**, s. 62; Hayatı hakkında bk. Corci Zeydân, **Târîhu Âdâbi'I-Lugati'I-'Arabîyye**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, c. 1, s. 117-119.

⁴²⁴ Mehmed Fehmî, **a.g.e.**, c. 1, s. 67. (Mehmed Fehmî, bu beytin Lebid'e de nisbet edildiğini söyler.)

⁴²⁵ Mehmed Fehmî, **a.g.e.**, c. 1, s. 565; eş-Şâyi, Muhammed b. Abdurrahman b. Sâlih, **el-Furûku'I-Lugaviyye ve Eseruhâ fi Tefsîri'I-Kur'âni'I-Kerîm**, Riyad 1993, s. 238.

Hatim et-Tai (ö. 605) şöyle diyor.⁴²⁶

مَنْ الْعَيْشِ أَنْ يَلْقَى لِبُوسًا وَمَطْعَمًا لِحَا اللَّهِ صُغْلُوكًا مُنَاهُ وَهَمُّهُ

Tek arzuları giyecek ve yiyecek olan

*Miskinleri Allah kahretsin.*⁴²⁷

Bu şiirlerde de Allah (c.c.)'nun ismi zikredilmiştir.

İmruü'l-Kays b. Hucr (ö. 549) şöyle diyor:

وَمَا إِنْ أَرَى عَنْكَ الْعَوَايَةَ تَنْجَلِي فَقَالْتُ: يَمِينَ اللَّهِ مَالِكِ حِيلَةَ

حَتَّى أَبِيدَ عَامرًا وَكَاهِلًا تَاللهِ لَا يَذْهَبُ شَيْخِي بَاطِلًا

Şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki başka bir çaren yok

Sende herhangi bir aşk şaşkınlığı göremiyorum

Tallahi babamın kanı yerde kalmayacak

*Âmir ve Kâhil kabilelerini yok edinceye kadar (savaşıcağım).*⁴²⁸

Bu şiirde de Allah adına yemin yapılmaktadır.

Zuheyr b. Ebî Sulmâ (ö. 609/610) şöyle diyor.⁴²⁹

وَلَا خَالِدًا إِلَّا الْجِبَالَ الرَّوَاسِيَا أَلَا لَأَرَى فَوْقَ الْحَوَادِثِ بَاقِيًا

وَأَيَّامَنَا مَعْدُودَةً وَاللَّيَالِيَا وَإِلَّا السَّمَاءَ وَالْبِلَادَ وَرَبَّنَا

Hiçbir varlığı kalıcı ve sonsuz görmüyorum,

Sadece yüksek dağlar, gök, toprak

Ve Rabbimiz kalıcıdır.

*Bir de sayılı günlerimiz ve geceler kalıcıdır.*⁴³⁰

Bu şiirde de Rab kelimesi geçmektedir. Câhiliye dönemi Araplarındaki dînî motifleri yansıtan bazı Câhiliye şiirlerini sunmaya çalıştık. Bu şiirlerde bir çok dini terim kullanılmıştır. Bu sebeple bu şiirlerden, tefsir, dil, edebiyat, tarih, dinler tarihi gibi ilim dallarında yararlanılmıştır.

⁴²⁶ Ebû Saffâne (Ebû Adî) Hâtim b. Abdullah b. Sa'd et-Tâi el-Kahtânî. Câhiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şairidir. Divânı bir çok defalar yayımlanmıştır. bk. Tülücü, Süleyman, "Hâtim et-Tâi" mad., **DİA**, c. 16, s. 473.

⁴²⁷ Mehmed Fehmi, **a.g.e.**, c. 1, s. 342.

⁴²⁸ Zevzenî, **a.g.e.**, s. 23; Mehmed Fehmi, **a.g.e.**, c. 1, s. 571.

⁴²⁹ Dîvânı çeşitli defalar neşredilmiştir. bk. Demirayak- Çöğenli, **a.g.e.**, s. 65.

⁴³⁰ Mehmed Fehmi, **a.g.e.**, c. 1, s. 47.

3.6.4. Kur'an'ın Gaybtan Haber Vermesi

Ehli kitap olan Bizanslılar, mecusi İranlılar tarafından mağlup edilmişti. Mekke müşrikleri bu sonuca çok sevindiler ve müslümanlara: "Eğer Allah, sizin dediğiniz gibi yegâne galip olsaydı, Ehli kitaptan olan Bizanslıları üstün getirirdi." gibi şımarıkça sözler söylemeye başladılar. Bunun üzerine Kur'an, bir mucize olarak, gelecekteki bir sonucu haber verdi: Üç ila dokuz yıl içinde, Bizanslılar İranlılara galebe çalacak ve mü'minler sevineceklerdi. Nitekim 624 yılında Bizanslılar İran'a girdiler.⁴³¹ Bundan başka aynı yıl müslümanlar Bedir'de önemli zaferler elde ettiler.⁴³²

O gün de mü'minler Kur'an'ın Rum suresinde müjdelediği gibi Allah'ın vaadinin gerçekleşmesi ile sevindiler.⁴³³

الر {1} غَلَبَتِ الرُّومُ {2} فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ {3} فِي بَضْعِ سِنِينَ
لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ {4} بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ {5}

*“Elif Lam Mim. Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. O gün mü'minler de Allah'ın yardımı ile sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O mutlak güç sahibidir, çok esirgeyicidir.”*⁴³⁴

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ

⁴³¹ Hûdâri, **a.g.e.**, s. 290; Zehebî, **a.g.e.**, s. 227; Şa'ravi, **a.g.e.**, s. 109; Mustafa Müslîm, **a.g.e.**, s. 293; Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 560; Karaman, Hayrettin, Ali Özek, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, **Kur'an-ı Kerim Türkçe Açıklamalı Meali**, Medine, Kral Fehd Mushafı Şerif Basım Kurumu 1992, s. 403.

⁴³² Sâlihî, **a.g.e.**, c. 2, s. 561; Nedvî, **a.g.e.**, c. 1, s. 80.

⁴³³ Mustafa Müslîm, **a.g.e.**, s. 294; Zehebî, **a.g.e.**, s. 228.

⁴³⁴ Rum Suresi (30): 1-5; en-Nedvî, Ebu'l Hasen Ali el-Hasenî, **el-Medhal ilâ ed-Dirâsâti'l-Kur'âniyye**, Dâru İbn-i Kesîr, bs. 2, Dımaşk 2000, s. 79.

“(Ey Firavun) Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan birçoğu, hakikaten ayetlerimizden gafildirler.”⁴³⁵

Firavunun bedeni diğer firavunlardan ayrı olarak mumyalanmadan günümüze kadar ulaşmıştır. Halen insanlar tarafından Kur'anın haber verdiği bir mucize olarak Londara'daki Bristish müzesinde ibretle seyredilmektedir.

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا {18} وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا {19}

“Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o mü'minlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir. Yine onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfatlandırdı. Allah üstündür, hikmet sahibidir.”⁴³⁶

Ayetin işaret ettiği biat Hudeybiye'de "Semre" ağacının altında yapılan "Rıdvan Biatıdır". 1400 sahabi Kureyş'e karşı ölünceye kadar savaşacaklarına yemin etmişlerdi.⁴³⁷ Haber verilen yakın fetih, Hayber'in fethi olarak müfessirler tarafından tefsir edilmiştir.⁴³⁸ Elde edilecek birçok ganimetleri de yine bir süre sonra müslümanlar tarafından fethedilen Hayber'de elde etmişlerdir.⁴³⁹

أَكْفَارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أَوْلَائِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ {43} أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرُونَ {44}

سَيَهْرَمُ الْجَمْعُ وَيَوْلُونَ الدُّبُرَ {45} بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرٌ {46}

⁴³⁵ Yunus Suresi (10): 92; Meraği, a.g.e., c. 11, s. 151.

⁴³⁶ Fetih Suresi (48): 18-19.

⁴³⁷ Kurtubi, a.g.e., c. 16, s. 250-253.

⁴³⁸ Karaman vd., Açıklamalı Meali, s. 403.

⁴³⁹ Taberî, Cami', c. 1, s. 395-402.

"Şimdi sizin kafirleriniz onlardan daha mı iyidirler? Yoksa kitaplarda sizin için bir berat mı var? Yoksa "biz intikam almaya gücü yeten bir topluluğuz" mu diyorlar? O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır. Bilakis kıyamet onlara vadedilen asıl saattir. Ve o saat daha belalı ve daha acıdır."⁴⁴⁰

Bu ayet cihat emri gelmeden önce nazil oldu. Buhari Hz. Aişe'den "Bu ayetler Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Mekke'de iken nazil olmuştu. Ben de oyun oynayan küçük bir kızdım."⁴⁴¹ Rivayet etmiştir. Sonra Allah Teala'nın vadi gerçekleşti. Müslümanlarla müşrikler arasındaki ilk savaşta, Bedir savaşı, müşrikler bozguna uğrayıp müslümanlar büyük bir zafer kazandılar.⁴⁴²

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) hicretin 6. yılında Hudeybiye'ye çıkmadan önce rüyasında kendisinin ve ashabının emniyet içinde başlarını traş ederek Mekke'ye girdiklerini görmüş, bunu ashabına haber vermişti.⁴⁴³ Ayet-i Kerime'de:

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا

“Andolsun ki Allah elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı traş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi’’.⁴⁴⁴ Buyruldu. Onlar da çok sevinmişlerdi. Nihayet sefere çıkıp Hudeybiye'de alı kolunup döndükleri zaman bu durum onları çok üzmüştü. Bazı münafıklarda şüpheye düşerek üstü kapalı konuşmalara başlamışlardı. Fakat bunda bir hikmetin olduğu belirtilmiş, fethin müyesser olacağı bildirilmiştir.⁴⁴⁵

Kur'an-ı Kerim müşriklerin başına gelecek kuraklığı ve açlığı şu ayetlerle haber vermektedir:

⁴⁴⁰ Kamer Suresi (54): 43-46

⁴⁴¹ Zebidî, a.g.e., s. 596.

⁴⁴² Kurtubi, a.g.e., c. 17, s. 133.

⁴⁴³ İbnu'l-Arabî, a.g.e., s. 139-140.

⁴⁴⁴ Fetih Suresi (48): 27

⁴⁴⁵ Derviş, a.g.e., s. 687.

بَلْ هُمْ فِي شَكِّ يَلْعَبُونَ {9} فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ {10} يَغشى النَّاسَ هَذَا
عَذَابٌ أَلِيمٌ {11} رَبَّنَا اكشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ {12} أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ {13}
ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ {14} إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ {15} يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ
الْكُبْرَى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ {16}

"Fakat onlar, şüphe içinde eğlenip duruyorlar. Şimdi sen, göğün insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle. Bu elem verici bir azaptır. (İşte o zaman insanlar) Rabbimiz, bizden azabı kaldır. Doğrusu biz artık inanyoruz (derler). Nerede onlarda öğüt almak? Oysa kendilerine gerçeği açıklayan bir elçi gelmişti. Sonra ondan yüz çevirdiler ve bu öğretilmiş bir deli, dediler. Biz azabı birazcık kaldıracğız, ama siz yine (eski halinize) döneceksiniz. Fakat biz büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün kesinlikle intikamımızı alırız."⁴⁴⁶

Bu ayet gaybtan üç şey haber vermektedir:

بَلْ هُمْ فِي شَكِّ يَلْعَبُونَ {9} فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ {10} يَغشى النَّاسَ هَذَا
عَذَابٌ أَلِيمٌ {11}

Birincisi, müşriklere dünyada iken duman, kıtlık ve dumandan dolayı onlara dünyada acı verici bir azap vaad ediyor. ("Fakat onlar, şüphe içinde eğlenip duruyorlar. Şimdi sen, göğün insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle. Bu elem verici bir azaptır.")⁴⁴⁷

İkincisi, Buhari'nin Mesruk'tan naklettiği hadis-i şerifte müşriklerin lideri Ebu Sufyan'ın Peygamber'e (s.a.v.) gelerek "Ey Muhammed, bize akrabaya sahip çıkmamızı emrederek geldin. Fakat şimdi kavmin açlık ve kuraklıktan dolayı helak olmak üzere. Allah'a dua et bizden bu belayı kaldırsın." Demesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah'u Tealaya bu azabı onlardan kaldırması için dua ediyor.⁴⁴⁸

⁴⁴⁶ Duhan Suresi (44): 9-16

⁴⁴⁷ Duhan Suresi (44): 9-1.

⁴⁴⁸ Zebîdî, a.g.e., s. 592.

Peygamber'in (s.a.v.) duası ile kıtlık kaldırıldıktan sonra ayet-i kerime tekrar onların eski inkârlarına döneceklerini bildiriyor:⁴⁴⁹

إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ

(Biz azabı birazcık kaldıracağız ama siz yine (eski halinize) döneceksiniz.)

Nitekim ayetin bildirdiği gibi de olmuştur.⁴⁵⁰

Üçüncüsü ise Allah'u Tealanın onları büyük bir şiddetle yakalayıp onlardan intikam alacağını haber veriyor.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ

(Fakat biz büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün kesinlikle intikamımızı alırız.)⁴⁵¹ Müşriklerin bu şiddetli azaba yakalanmalarını Buhari, Bedir Gazvesinde olduğunu zikretmektedir ve ayetin tefsiri mahiyetinde Sahih-i Buhari'de bir hadis geçmektedir:

"Mesruk anlatır: Kinde kabilesi içerisinde bir kimse birşeyler anlatırken (başka bir rivayette Kufe'de büyük bir mescitte bir vaiz anlatırken) "Kıyamet günü duman gelir ve münafıkların kulak ve gözlerini tutar ve mü'mini de sadece nezle hastalığı şeklinde tutar" dedi. Biz bu anlattıklarından çok ürktük, İbn-i Mes'ud'a geldim. Kendisi yaslanmış vaziyette idi, öfkelenip oturdu ve "Kim bir şey biliyorsa söylesin kim de bilmiyorsa "Allah daha iyi bilir" desin. Şüphesiz bilmediğin bir şeyi bilmiyorum demen ilimden ileri gelir."⁴⁵² Allah Peygamberine:

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ^{86}

"Bu öğrettiklerim için sizden bir ücret istemiyorum, yapmacık olarak da bunu yapmıyorum de diye buyurmuştur."⁴⁵³ Kureyş kabilesi İslam'a girmekte ağır davrandı, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara beddua etti ve "Allah'ım Yusuf

⁴⁴⁹ Merağî, a.g.e., c. 25, s. 122-124; Zemahşeri, a.g.e., c. 5, s. 466-468.

⁴⁵⁰ Duhan Suresi (44): 15; Kurtubi, a.g.e., c. 16, s. 122.

⁴⁵¹ Duhan Suresi (44): 16

⁴⁵² İbn Kesîr, a.g.e., c. 12, s. 335; Kurtubi, a.g.e., c. 16, s. 121; Râzî, a.g.e., c. 27, s. 243.

⁴⁵³ Sad Suresi (38): 86.

Peygamber'in yedi kıtlık yılı gibi 7 kıtlık ile onlara karşı bana yardım et" dedi. Akabinden öyle bir kıtlık yılı yakaladı ki sonunda bu yılda helak oldular, ölü hayvan ve kemikleri yediler. Bir kimse yerle gök arasını sisli duman gibi görür oldu. Sonunda Ebu Süfyan kendisine geldi: "Ey Muhammed getirdiğin (şeyler) bize akraba ile alakayı sürdürmeyi emretmektedir, Bak, Kavmin helak oldu. Allah'a dua et" dedi. (Hz. Peygamber (s.a.v.) dua etti yağmur yağdı sonra da eski küfürlerine geri döndüler. Bunun üzerine Duhan Suresi 10-16. Ayetler nazil oldu.)⁴⁵⁴ Abdullah İbn-i Mes'ud bu ayeti okudu ve: "Ahiret azabı (Kindelinin dediği gibi ayetteki duman olsa idi) hiç kâfirlerden kaldırılıp tekrar küfürlerine dönmeleri (ahirette) olabilir mi? Ayetteki "Büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün" ifadesi, Bedir Savaşı'nda olmuştur."⁴⁵⁵ Buhari'de bu olay bu şekilde geçmektedir.

Bazı kâfirlerin hidayete eremeyeceklerini, küfür üzerine ölüp ahirette ebedi cehenneme gireceklerini ayet-i kerimler haber vermiştir.⁴⁵⁶ Mesela Ebu Leheb ve hanımı hakkında inen surede:

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ {1} مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ {2} سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ {3}
وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ {4} فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ {5}

"Ebu Leheb'in iki eli kurusun, kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O, alevli bir ateşte yanacak. Odun taşıyıcı olarak ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde karısı da (ateşe girecek)."⁴⁵⁷

Allah Teâla Ebu Leheb ve karısının onlar daha hayatta iken kâfir olarak öleceklerini bildirdi. Bu da ilerde olacak gaybi bir bilgidir.⁴⁵⁸ Bunu da Allah'tan başkası bilemez. Nitekim surede bildirildiği gibi küfür üzerine ölmüşlerdir.⁴⁵⁹ Cessas şöyle demistir: Bu ayette Peygamber'in (s.a.v.) nübüvvetinin doğruluğuna işaret vardır. Ebu Leheb ve hanımı hayatteyken bu ayeti duyduklarında Hz. Muhammed'i

⁴⁵⁴ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 12, s. 336; Süyûfî, **a.g.e.**, c. 12, s. 628; Kurtubi, **a.g.e.**, c. 16, s. 122.

⁴⁵⁵ Buhari, **Sahih Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih**, çev. Abdullah Feyzi Kocaer, İmaj Yayınevi 2004, c. II, s. 646.

⁴⁵⁶ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 12, s. 202.

⁴⁵⁷ Tebbet Suresi (111): 1-5

⁴⁵⁸ Kurtubi, **a.g.e.**, c. 20, s. 212-217.

⁴⁵⁹ Mustafa Müslim, **a.g.e.**, s. 294.

(s.a.v.) yalancı çıkarmak için dilleriyle müslüman olduklarını ilan edebilirlerdi.⁴⁶⁰
Ama Allahu Teâla onların ne dilleriyle ne de kalpleriyle iman etmeyeceklerini bildiği için elçisi vasıtasıyla bunu haber verdi ve öyle de oldu.⁴⁶¹

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ {8}

“Atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve (gözlere) zinet olsun diye (yarattı).
Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice (nakil vasıtaları) yaratır.”⁴⁶²

Nitekim bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere eskiden insanlar, taşıma aracı olarak yalnızca büyük ölçüde hayvan gücünden yaralanmış oldukları halde, zamanla ve özellikle son asırda nakil vasıtaları, gerek çeşit, gerekse sürat bakımından akıllara durgunluk veren bir gelişme göstermiştir. İşte bu ayetin "Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice (nakil vasıtaları) yaratır." Mealindeki ifadesi ile bu gelişmeye işaret etmektedir ve şüphesiz bu gelişme, Allah'ın insanlara en büyük lutuflarından biridir.⁴⁶³

Müfessirler ayetlerin esbab-ı nuzullerinden ve tefsirlerden yorumlayarak; Ebu Cehil hakkında Kıyamet Suresi 31-35. ve Duhan Suresi 43-49. ayetlerde Allah Teâlâ kendisini ceheneme atacağını vaad ediyor demişler.⁴⁶⁴

فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى {31} وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى {32} ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّى {33} أَوْلَىٰ لَكَ

فَأَوْلَىٰ {34} ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ {35}

"İşte o, (Peygamber'in getirdiğini) doğru kabul etmemiş, namaz da kılmamıştı. Aksine yalan saymış ve yüz çevirmişti. Sonra da çalım sata sata yürüyerek

⁴⁶⁰ el-Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1992, c. 5, s. 377-378.

⁴⁶¹ Şa'ravi, **a.g.e.**, s. 108.

⁴⁶² Nahl Suresi (16): 8.

⁴⁶³ Nablusi, Muhammed Ratip, **Mevsu'âtu'l-İ'cazi'l-İlmi fil Kur'an ve Sunne (Ayatullahi fil-İnsan)**, Dâru'l Mektebi t.y., s. 9; İbn Ebi Zemnin, **a.g.e.**, c. 2, s. 396.

⁴⁶⁴ İbn Ebi Zemnin, **a.g.e.**, c. 14, s. 202; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 12, s. 351.

kendi ehline (tarafklarına) gitmişti. Lâyıktır (o azap) sana, lâyıktır! Evet, lâyıktır sana (o azap) lâyıktır!"⁴⁶⁵

إِنَّ شَجَرَةَ الرَّقُومِ * طَعَامُ الْأَثِيمِ * كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ * كَغَلِي الْحَمِيمِ * خُذُوهُ فَاعْتَلُوهُ
إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ * ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ * ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ

"Şüphesiz zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir. O, karınlarda maden eriyiği kaynar. Sıcak suyun kaynaması gibi. (Allah zebânilere emreder), Tutun onu, Cehennemın ortasına sürükleyin, Sonra başına azap olarak kaynar su dökün, (Ve deyin ki) tat bakalım. Hani sen kendince üstündün, şerefliydin!"⁴⁶⁶

Nitekim Bedir Gazvesi'nde kâfir olarak ölmüştür.

Ahnes İbni Şurayk hakkında da Hümeze Suresi'nde müslümanlarla alay ettiği için kâfir olarak öleceği ve cehenneme gireceği bildirilmektedir.⁴⁶⁷

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ {1} الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ {2} يُحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ {3} كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي
الْحُطْمَةِ {4} وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطْمَةُ {5} نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ {6} الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ {7} إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ {8}
فِي عَمَدٍ مُّمدَّدةٍ {9}

"Mal toplayıp onu tekrar tekrar sayan, insanları arkadan çekiştirip, kaş göz hareketleriyle alay edenlerin (hümeze ve lümezenin) vay haline! Malının, kendisini ebedi yaşatacağını sanır. Hayır, andolsun ki, o hutameye (içine atılan her şeyi yerle bir edip parçalayan cehenneme) atılacaktır. Hutame'nin ne olduğunu bilir misin? O, kalplerin içine işleyecek, Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir. Cehennemlikler, dikilmiş direklere bağlı oldukları halde, o ateşin kapıları üzerlerine kapatılacaktır."⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Kıyame Suresi (75): 31-35.

⁴⁶⁶ Duhan Suresi (44): 43-49

⁴⁶⁷ Kurtubi, a.g.e., c. 20, s. 163-167.

⁴⁶⁸ Hümeze Suresi (104): 1-9

Nadr İbni'l-Haris'in de, Lokman Suresi 6. ve 7. ayet-i kerimelerde kâfir olarak öldüğü ve cehennemle müjdelendiği haber verilmektedir.⁴⁶⁹

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا
أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَوَلَّى مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَن فِي أُذُنِهِ
غُفْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾

*“İnsanlardan öylesi var ki, herhangi bir ilmî delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alır. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır. Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver!”*⁴⁷⁰

Velid İbni Muğire hakkında da Müddessir Suresi 11-26. Ayetler’de kendisinden bahsedilerek kâfir olarak ölüp cehenneme atılacağı icmâ ile bildirilmiştir.⁴⁷¹

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا {11} وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَّمْدُودًا {12} وَبَنِينَ شُهُودًا {13} وَمَهْدُتٌ لَهُ
تَمْهِيدًا {14} ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ {15} كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا {16} سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا {17} إِنَّهُ فَكَّرَ
وَقَدَّرَ {18} فَقَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ {19} ثُمَّ قَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ {20} ثُمَّ نَظَرَ {21} ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ {22} ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ {23}
فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ {24} إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ {25} سَأُصْلِيهِ سَقَرَ {26}

“Tek olarak yarattığım o kimseyi bana bırak. Hem ona bol servet verdim. Hem göz önünde oğullar verdim. Hem ona büyük imkânlar sağladım. Sonra da şiddetle arzu eder ki daha da artırayım. Hayır, çünkü o bizim âyetlerimize karşı bir inatçı kesildi. Ben onu dimdik bir yokuşa sardıracağım. Çünkü o bir düşündü, ölçtü, biçti. Kahrolası nasıl da ölçtü, biçti. Yine kahrolası, nasıl ölçtü biçti. Sonra baktı. Sonra kaşını çattı, surat astı. Sonra arkasını döndü ve büyüklük tasladı. ”Bu,

⁴⁶⁹ Kâdi Beydâvi, **a.g.e.**, c. 8, s. 683; Kurtubi, **a.g.e.**, c. 20, s. 166; Zemahşeri, **a.g.e.**, c. 6, s. 429; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. 11, s. 45-48.

⁴⁷⁰ Lokman Suresi (31): 6-7

⁴⁷¹ Râzî, **a.g.e.**, c. 30, s. 202; İbn Ebi Zemnin, **a.g.e.**, c. 5, s. 56; Mustafa Müslim, **a.g.e.**, s. 295.

dedi, başka değil öğretilегelen bir sihirdir." "Bu, sadece bir insan sözüdür." Ben onu Sekar'a (cehenneme) sokacağım."⁴⁷²

3.6.5. Kur'an-ı Kerim'in Edebiyatçılara, Şairlere, Tüm Beşeriyyete ve Cinlere Meydan Okuması

Dünyada birçok kimse, gayri müslimler, kibir ve inat sahibi olan Araplar bile Kur'an'ın mucizeliğine şahitlik etmişlerdir. Müşrikler Kur'andaki edebi uslubu hiçbir şairden, edebiyatçıdan işitmemişlerdi. Bu sebeple, Peygamber'e (s.a.v.) inanmadıkları ve davetini inkâr etmelerine rağmen Kur'anın Allah kelamı olduğunu ve mucizeliğini itiraf etmişlerdir.⁴⁷³ Kur'an-ı Kerim'in bütün insanlara ve cinlere meydan okuması 3 merhalede olmuştur:

1. Kur'anın bir benzerinin getirilmesi: Müşrikler Kur'an-ı Kerim'in Peygamberin (s.a.v.) sözü olduğunu iddia ettiler. Bunun üzerine Allah'u Teâla şu ayetleri indirdi.⁴⁷⁴

أَمْ يَقُولُونَ تَقْوَاهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ⁽³³⁾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ⁽³⁴⁾

"Yahut "Onu kendisi uydurdu!" mu diyorlar? Hayır, onlar imanetmezler. Eğerdoğru sözlü iseler onun benzeri bir söz getirsinler."⁴⁷⁵

Fakat onlar Kur'an'ın bir benzerini getirmekten aciz oldular. Böylece iddiaları boşa çıkmış oldu.⁴⁷⁶

قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ
بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

⁴⁷² Müddessir Suresi (74): 11-26; Râzî, a.g.e., c. 30, s. 198-202.

⁴⁷³ Derviş, a.g.e. s. 120; Hûdâri, a.g.e., s. 292.

⁴⁷⁴ Zemahşeri, a.g.e., c. 5, s. 630.

⁴⁷⁵ Tur Suresi (52): 33-34

⁴⁷⁶ Kurtubi, a.g.e., c. 9, s. 68; Se'âlibi, a.g.e., c. 5, s. 613.

“De ki: Andolsun, bu Kur'anın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.”⁴⁷⁷

2. Kur'an surelerine benzer 10 sure getirilmesi: İkinci merhalede biraz daha kolaylık verilerek Kur'ana benzer 10 sure getirmeleri istendi. Bununla acziyetlerinin büyüklüğü vurgulanarak bütün edebiyatçılardan, şairlerden yardım alabilecekleri de istendi. Bu meydan okumanın Arapçayı en güzel bir şekilde kullananlara yöneltilmesi dikkat çekicidir.⁴⁷⁸

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مَفْتَرِيَاتٍ وَاذْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ⁽¹³⁾ فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَأَن لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ⁽¹⁴⁾

“Yoksa "Onu (Kur'anı) kendisi uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin. Eğer (Onlar) size cevap veremiyorlarsa bilin ki, o ancak Allah'ın ilmi ile indirilmiştir ve O'ndan başka ilah yoktur. Artık siz müslüman oluyor musunuz?”⁴⁷⁹

Kuran-ı Kerim, onların bir mühlet cevap vermelerini bekledi ancak onlar dilsizkalarak cevap veremediler.⁴⁸⁰

3. Kur'an surelerine benzer bir sure getirilmesi: Üçüncü merhalede bu miktar 3 ayete kadar indirilmiştir.⁴⁸¹

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهِ وَاذْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

⁴⁷⁷ İsra Suresi (17): 88; Karaman vd., a.g.e., s. 290.

⁴⁷⁸ İbn Âşûr, a.g.e., c. 12, s. 20-22.

⁴⁷⁹ Hud Suresi (11): 13.

⁴⁸⁰ Dabba', a.g.m., s. 169-171.

⁴⁸¹ Mustafa Müslîm, a.g.e., s. 38.

“Yoksa O’nu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) onun benzeri bir sure getirin.”⁴⁸²

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sure getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.”⁴⁸³

Sonuç olarak müşrikler edebiyatta, belâgatta, şiirde zirve olmaları, uzunca şiirler yazmış olmalarına rağmen Kur'anın bu meydan okumalarına cevap vermeye güç yetiremediler ve iddialarında yalancı oldular.⁴⁸⁴ Buna rağmen küfürlerinde inat ve ısrar ettiler ve kılıçla karşılık vermek zorunda kaldılar. Bu sonuç Kur'anın Allah kelamı olduğunun büyük bir delilidir.⁴⁸⁵

3.7. Kur'an Mesajının Evrenselliği

Kur'ân-ı Kerim Arap diliyle nazil olmuştur; fakat onun Arapça olması, sadece Araplar için indirilmiş olduğunu göstermez. Nitekim Kur'an mesajının yalnızca Araplarla sınırlı olmayıp evrensel bir nitelik taşıdığı Kur'ân'ın pek çok yerinde açıkça ifade edilmiştir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلَّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

⁴⁸² Yunus Suresi (10): 38

⁴⁸³ Bakara Suresi (2): 23

⁴⁸⁴ Taberî, *Cami'*, c. 1, s. 395-402.

⁴⁸⁵ Cevziyye, *a.g.e.*, s. 107-109; Şevkî Dayf, *a.g.e.*, c. 1, s. 30.

"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."⁴⁸⁶

Müfessirler bu ayetin tefsirinde şu mananın takdir edildiğini söylerler. Senden önceki her peygamberi kendi kavminin lisaniyla onlara gönderdik. Ve seni de bütün insanlığa senin kavminin diliyle gönderdik. Bundan dolayı kavmin de Kur'anı diğer milletlerin dillerine terceme ederler.⁴⁸⁷

Hz. Peygamber de evrensel bir görevle gönderilmiştir.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا

هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ...

"De ki: "**Ey insanlar!** Gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim. O'ndan başka tanrı yoktur. O hayat verir ve öldürür."⁴⁸⁸

Diğer âyet de şöyledir:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

"Biz seni ancak tüm insanlar için müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik."⁴⁸⁹

Hz. Peygamber de "Ben beyaza ve siyaha gönderildim"⁴⁹⁰ buyurarak peygamber-liğinin evrenselliğini ifade etmek istemiştir.⁴⁹¹

Nitekim kendisine Araplar iman ettikleri gibi, Suheyb-i Rûmî, Bilal-i Habeşî ve Selmân-i Fârisî gibi Arap olmayanlar da iman etmişlerdir.⁴⁹² Ayrıca Hz.

⁴⁸⁶ İbrahim Suresi (14): 4

⁴⁸⁷ Ebû Hayyân, **a.g.e.**, c. 5, s. 394; Cürcanî, **a.g.e.**, c. 1, s. 1033.

⁴⁸⁸ A'raf Suresi (7): 158.

⁴⁸⁹ Sebe Suresi (34): 28.

⁴⁹⁰ İbn Hanbel, Ahmed, Merviyat Ebu Musa Eş'arî, **Müsned**, c. I, İstanbul 1982, s. 250.

⁴⁹¹ Kurtubi, **a.g.e.**, c. 9, s. 297; Mustafa Müslîm, **a.g.e.**, s. 28.

⁴⁹² Taberî, **Cami'**, c. 19, s. 288.

Peygamber'in, Bizans İmparatoru Hirakl'a, Fars İmparatoru Kısra'ya ve Mısır Kıptilerinin reisi Mukavkıs'a mektuplar göndererek onları İslâm'a davet etmesi onun bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber olduğunu ifade eder.⁴⁹³

W. M. Watt şöyle der: "Kur'an'daki ifadeler, her ne kadar belli olaylara işaret etmekte ise de, evrensel bir niteliğe sahiptir, dolayısı ile Kur'an yalnız Arap kültür alanı içinde yaşayanlara değil bütün insanlara hitap etmektedir".⁴⁹⁴

Ra'd sûresinde Kur'an'ın "hükümünün Arapça olarak" indirildiği bildirilmiş, meâlen şöyle buyurulmuştur:

"Biz Kur'an'ı işte böyle Arapça bir hüküm ve hikmet olarak indirdik."

Buradaki hüküm kelimesi şöyle açıklanmıştır:

"Hükümü dil olarak yorumlamak mümkün olmakla beraber, hakiki mânasına daha yakın olarak şöyle anlamak da mümkündür: Kur'an'da beşerî tasavvur, ihtiyaç ve kültür olarak Araplar'a hitap edilmiş, evrensel mesaja vasıta kılınan bu kültüre uygun bir kurgu yapılmıştır.⁴⁹⁵ Bu şekilde Araplar'ın kolayca anladıkları, içinde kendilerini buldukları, ihtiyaçlarını karşıladıkları Kur'an'ın evrensel mesajı da onlar aracılığı ile insanlığa ulaşmıştır".

Arapça bilmeyenlerin onu anlayabilmeleri ve İslâm'ı ana kaynağından öğrenebilmeleri için Kur'an'ın başka dillere çevrilmesi zorunludur.⁴⁹⁶ Nitekim günümüzde hemen hemen tüm dünya dillerine çeviriler yapılmaktadır. Yakın tarihte sadece Suudi Arabistan'ın Medine şehrinde Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu'nda başta Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Rusça olmak üzere yaklaşık 50 dolayında dile çevrilip yayınlandığını bilmekteyiz. Ülkemizde de özellikle Cumhuriyet döneminde Kur'an'ın yüzlerce çevirisi yapılmıştır.⁴⁹⁷

Fussilet sûresinin 44. âyetinde çevirinin lüzumuna işaret edilmiştir: *"Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi:*

⁴⁹³ es-Süyûtî, Ebu'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, **Hüsni'l-Muhadara fit-Târihi Mısır ve'l-Kâhire**, Dâru'l-İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, bs. 1, Kâhire 1967, c. 1, s. 97.

⁴⁹⁴ Watt, **el-İslâm**, c. 1, s. 35-36; Watt, **Modern**, s. 47.

⁴⁹⁵ İbn Âşûr, **a.g.e.**, c. 2, s. 160-161; Kurtubi, **a.g.e.**, c. 9, s. 285.

⁴⁹⁶ Kurtubi, **a.g.e.**, c. 9, s. 297.

⁴⁹⁷ Gümüş, **a.g.tebliğ**, s. 88

“Âyetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Arap’a yabancı dilden bir kitap, öyle mi?”

Bu âyet aynı zamanda, Kur’an’ın Arap olmayan toplumlar tarafından anlaşılıp gereğinin yerine getirilebilmesi için onların dillerine çevrilmesi gerektiğine işaret ettiğine daha önce detaylıca değinmiştik.

Bu anlamda Kur’an, orijinal Arapça metinden ibarettir; çeviriler ise insan ürünüdür.⁴⁹⁸ Çevirinin kelimeleri Allah’ın kelâmı değil çevirenin Allah kelâmına bulduğu karşılıklardır; yani çeviriyi yapanın asıl metinden anladığı mânalardır; ancak bu mânaların ilâhî kelâmı tam olarak karşılması mümkün değildir.⁴⁹⁹ Hatta bu, sadece Kur’an çevirileri için değil, herhangi bir yazara ait bir eserin çevirisi için dahi böyledir.⁵⁰⁰

Kur’ân’ı anlamak ve çevirisini yapmak için Arap dilini iyi bilmek gerekmektedir. Ancak dili bilmek tek başına yeterli değildir. Çünkü insanın, dilin sınırsız çerçevesini tam olarak bilmesi imkânsızdır.⁵⁰¹ Aynı şekilde beşer tabiatını da bilmek gerekmektedir. Fakat buna da tam olarak nüfûz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla nassın tahlilinde bu bilgilerin her ikisine birden vakıf olmak gerekir.⁵⁰²

“Her dil, bünyesinde, içinde geliştiği kültür sahasının geçmişteki tecrübesini saklar” kuralı Arapça için de geçerlidir. O da Arapların hayat, kültür ve düşünce alanının geçmişteki tecrübesini saklamaktadır.⁵⁰³ Bu nedenle ilk dönem ilim adamları Kur’an’ı anlayabilmek için Arabistan’daki şehirleri, köyleri ve kasabaları dolaşarak Cahiliye ve İslâm dönemindeki şiirleri, atasözlerini, darb-i meselleri, hutbeleri ve işittikleri diğer edebî mahsulleri kaydedip, kelime ve deyimlerin nasıl kullanıldığını ve ne mânaya geldiğini öğrenmişlerdir. Halkın içine girerek onlarla yemişler, içmişler, sohbet etmişler ve işittikleri dil verilerini yazmışlardır. Vâdî ve çöllerde köle ve çobanlarla dolaşarak hayvan ve meralarla ilgili kelimeleri toplamışlar, hatta haydutlarla birlikte gezerek onların Arapçayı nasıl kullandıklarını öğrenmeye çalışmışlardır.

⁴⁹⁸ Zehebî, **a.g.e.**, s. 24.

⁴⁹⁹ Zehebî, **a.g.e.**, s. 20-22.

⁵⁰⁰ Karaman vd., **a.g.e.**, s. 616-618.

⁵⁰¹ Zehebî, **a.g.e.**, s. 24.

⁵⁰² Zehebî, **a.g.e.** s. 23-24.

⁵⁰³ Nurettin İtr, **a.g.e.**, s. 117-119; Zehebî, **a.g.e.**, s. 45-46.

SONUÇ

Allah c.c. son dini olan İslam'ı Arabistan'da ve Arapça olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahiy yolu ile indirmiştir. Murad-ı İlahi Arapça'yı İslam davetinin dili, Allah kelamının tercümanı ve kıyamete kadar tebliğ vasıtası olmasını gerekli görmüş ve kelamını bu dil ile peygamberine vahyetmiştir. İslam davetini de başlangıçta bu dili konuşan Araplar vasıtasıyla gerçekleştirmiştir.

Kur'an'ın Arabistan'da ve Arapça olarak indirilmesinin neden ve hikmetleri, bu çalışmada muhtelif bölümlerde anlatılmaya çalışılmıştır. Şunu söylememiz gerekir ki İlahi kader İslam'ın doğuş yerini İran, Bizans veya Hind diyarlarından birini seçmeyi murad etseydi; elbette Arabistan'da hazırladığı sebep ve şartları o bölgelerde de hazırlardı. Çünkü Allah (c.c.) tüm sebep ve şartların yaratıcısıdır, emrine galiptir. O bir şeyin olmasını murad ettiğinde sadece "Ol!" der, O da oluverir. Bu Allah'a hiç zor değildir.

Kur'an Arabistan'da indirilmiş olmakla birlikte sadece Arap toplumuna değil, kıyamete kadar gelecek bütün milletlere gönderilmiştir. Kur'an'ın Arapça indirilmiş olması onun mesajının evrensel olmadığını göstermez. Nitekim Kur'an mesajının yalnızca Araplarla sınırlı olmayıp evrensel bir nitelik taşıdığı Kur'an'ın pek çok yerinde açıkça ifade edilmiştir.⁵⁰⁴

Kur'an, içeriğinin anlaşılıp uygulanması amacıyla indirilmiştir. Arapça'yı bilenler orjinal metninden, bilmeyenler ise çeviri ve tefsirlerinden yararlanarak onun beyanı hakkında bilgi edinmelidirler. Kur'an-ı Kerim Arabistan'da Arap bir kavme gönderilmesinin hikmetini daha iyi anlayabilmek için Araplar'ın İslam öncesi yaşayış ve mizaçlarının bilinmesi gerekir. Bu amaçla birinci ve ikinci bölümlerde Araplar'ın

⁵⁰⁴ A'raf Suresi (7): 158; Sebe Suresi (34): 28.

İslam öncesi sosyal, dini, iktisadi, kültürel hayatlarından, Arap dilinin özelliklerinden, Arap Yarımadası ve komşu devletlerinden bahsedilmiştir.

Sonuç olarak tezin içeriğini şu şekilde özetleyebiliriz; Kur'ân'ın Arabistan'da indirilmesinin coğrafi sebeplerinden, Arap Yarımadasının, dünya kara ve deniz ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunması, siyasî ve sosyolojik sebeplerden ise, İslâm'dan önce Arapların siyasi olarak herhangi bir devlet sistemine sahip olmamaları ve kabile hayatı yaşamaları, onlara İslâm nizamı gibi güçlü bir sisteme ihtiyaçlarının bulunduğunu hissettirmesi, dolayısıyla İslâm'ı kabul etmelerini ve onu yaymalarını kolaylaştırması sayılabilir.

Lüks bir hayat tarzından uzakta çölde yaşayan Arap toplumunun zor işler yapma ve sabırla direnme gibi vasıflar kazanmış olması; kabileler arasında uzun süre devam etmiş olan iç savaşların İslâm'ı kabul etmeleri için ortam hazırlamış olması, bu savaşların onlara cesaret, atılganlık, kahramanlık ve uzun süreli seyahatlere katlanma gibi hususiyetler kazandırmış olması, Kur'ân'ın Arabistan'da indirilmesinin başlıca hikmetlerinden sayılabilir.

Kur'ân'ı Kerîm'in Arapça olarak indirilmesine gelince, son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Arapça konuşan bir kavimden seçilmiş olması; Hz. Peygamber'in uyarı görevini yerine getirebilmesi; Arap Dilinin kelime hazinesinin zenginliği ve ifade kesinliğine sahip olması; Arap Dilinin, Kur'an'ı Kerîm'deki yüksek fikirleri ifade edecek güce erişmiş olması; fesâhat ve belâgat hususiyetlerine sahip bulunması ve Arapların Kur'an'ı anlayacak seviyede Arapçaya hâkim olmaları gibi sebepler, Kur'an'ı Kerîm'in Arapça olarak indirilmesinin sebep ve hikmetlerinden sayılabilir.

Muhakkak Kur'an-ı Kerim Araplar'ın fert ve toplum hayatına geniş tesirler bırakmıştır. Kur'an ile birlikte Arapça büyük gelişim kazanmış; Araplar'ın yaşayış tarzları başka bir hayata dönüşmüştür. Öyleki kısa bir sürede İslam Devleti teşekkül etmiş; çağdaş, modern, aydınlık ve eşsiz bir medeniyetin temelleri atılmıştır. Şüphesiz ki İslâm gönlüne girdiği her toplumu yüceltmiş ve dünya ve ahiret saadetine ulaştırmıştır.

Bu çalışmanın gerek tefsir gerek Arap Dili ve Belâgatı alanında çalışacak araştırmacılara faydalı olmasını ümit ederiz.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm.

Ahmed Emin, *Fecru'l-İslam*, Dâru'l-Kelimâti'l-Arabiyye, Kahire 2011.

_____, *Duha'l-İslam*, Dâru'l-Kelimâti'l-Arabiyye, Kahire 2011.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî, *el-Müsned*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1984.

Aka İsmail, Alparslan Ali, Alptekin Coşkun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları İstanbul 1989.

el-Albâni, Muhammed Nasiruddin, *Sâhihu's-Siyerin-Nebeviyye*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, bs. 1, Amman 2000.

Algül, Hüseyin, "Ficâr" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

Âlûsî, es-Seyyid Mahmûd Şükrî, *Bulûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, Dâru'l-Kitabi'l-Mısri, bs. 2, Mısır, t.y.

Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihabüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'el-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Arslan, Ali, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, Arslan Yayınları, İstanbul, t.y.

el-Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. Abdillâh b. Sehl, *Kitabu's-Sinâ'ateyn*, Matbaatu İsa Bâbi'l-Halebî, bs. 1, Mısır 1952.

el-Bâşâ, Abdurrahman Ra'fet, *Suvar min Hayati's-Sahâbe*, Dâru'l-Edebi'l-İslâmî, bs. 10, Mısır 2010.

el-Beğavi, Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud el-Ferra, *Me'âlimü't-Tenzîl*, Dâru Taybe, bs. 4, Riyad 1989; 1997.

Bilmen, Ömer Nasûhî, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985.

el-Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nâsiruddin, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't Te'vil*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, bs.1, Beyrut, t.y.

el-Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali, *Delâilü'n-Nübüvve ve M'arifetü Ahvâli Sahibi's-Şerî'a*, nşr. Abdulmuti' Kaleci, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, bs.1, Beyrut 1984.

el-Bicavî, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Ali Muhammed, *Eyyâmü'l-Arab fi'l-Cahiliyye*, Matbaatu İsa Bâbi'l-Halebî, bs. 1, Mısır 1942.

el-Bika'î, Burhaneddin Ebu'l-Hasan İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyi ve's-Süver*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, Kâhire, t.y.

Brockelmann, Carl, *Târîhü'l-Edebî'l-'Arâbî*, çev. Abdulhâlim en-Neccâr, Dâru'l-Me'ârif, bs.5, Kâhire 1977.

_____, *Târîhu's-Şu'ûbi'l-İslâmiyye*, çev. Nebih Emin Faris-Münîr Ba'lebeki, Dâru'l-İlm lil-Melâyin, bs.5, Beyrut 1968.

Bulut, Ali, *Belâgat-i Müyessera*, Meâni- Beyân- Bedî', bs.1, İfav Yayınları, İstanbul 2015.

_____, *Belâgat, Meâni- Beyân- Bedî'*, İfav Yayınları, bs.3, İstanbul 2015.

_____, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, İfav Yayınları, bs.1, İstanbul 2015.

el-Bûtî, M. Said. Ramazan, *Fıkhü's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Fıkr, bs. 10, Dımaşk 1991.

Büyükcoşkun, Kudret, 'Arabistan''md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Canan, Mehmet Zeki, *İslâm Tarihi*, Yelken Matbaası, İstanbul 1977.

Candan, Abdulcelil, *Kur'an Neden Arapça İndirildi (Gereçler ve Amaçlar Üzerine Bir Deneme)*, Ekev Akademi Dergisi y. 10, sayı:26 Erzurum 2006.

el-Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1992.

Cevâd Ali, *el-Mufasssal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Menşûrâtü Câmîati Bağdad, bs. 2, Beyrut 1993.

el-Cevzi, Cemâlettin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdul-Mesir fi 'İlmi't-Tefsir*, Mektebü'l-İslamî, bs. 1, Şam 2002.

Corcî Zeydân, *el-Arab Kable'l-İslâm*, Matba'atü'l-Hilâl, bs.1, Mısır 1922.

_____, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.

el-Cürcanî, Abdulkâhir b. Abdurrahman, *Dercü'd-Dürer fî-Tefsiri'l-Âyi ve's-Süver*, Matba'atü'l-İsdârâti'l-Hikme, bs.1, İngiltere 2008.

Çağrıçı, Mustafa, "Arap" md., (İslâm'dan Önce Araplar'da Din), *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Celebi, Ahmed, *Mevsûatu't-Târîhi'l-İslâmi ve'l-Hadârati'l-İslâmiyye*, Mektebetü'n-Nahda el-Mısriyye, bs. 14, Kâhire 1996.

Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, bs. 1, İstanbul 1973.

ed-Dabba', Ali Muhammed, *Lemhatun fi- İ'câzi Kur'ân-ı Kerîm*, Kunuzu'l-Furkan, Mısır 1949.

Demirayak, Kenan - Çöğenli, M. Sadi, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, bs. 3, Erzurum 2000.

Demircan, Adnan, "Utbe b. Rebîa" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.

Demirci, Kürşat, "Hristiyanlık" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

Ebû Hayyân, Esîruddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Yusuf el Endülüsi, *Tefsirü'l-Bahri'l-Muhît*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

Ebüssuûd, Muhammed b. Muhammed el-İmadî, *İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 2010.

Ebu Ubeyde Ma'mer b. Musenna, *Eyyâmü'l-Arab Kable'l-İslâm*, Alemu'l-Kütüb, bs. 1, Beyrut 2003.

Ebû Zehrâ, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa, *Hâtemü'n-Nebiyyîn*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire, 2004.

_____, *el-Vahdetü'l- İslâmiyye*, Mektebü'l-Fennî li'n-Neşr, Kâhire 1958.

_____, *Zehratü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Mısır 2011.

Emin Duveydar, *Suver Min Hayatir-Resûl*, Dâru'l-Me'arif, t.y.

Er, Rahmi, "Arap Edebiyatı" md., *İslâm Ansiklopedisi*, MEB., İstanbul 1940.

el-Ezrakî, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed, *Ahbâru Mekke*, Mektebetü'l-Esedî, bs.1, Mekke 2003.

Fayda, Mustafa, "Muhammed" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.

Fahredden er-Râzî, Ebu Abdullah Fahredden Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, bs. 1, Beyrut 1981.

el-Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.

el-Gâzalî, Muhammed, *Fıkhu's-Sire*, Dâru'l-Kutubi'l-Hadiseh, Mısır 1956.

Gümüş, Sadrettin, *Kur'ân'ı Kerim'in Arabistanda ve Arapça olarak İndirilmesinin Sebep ve Hikmetleri*, Sempozyum, *Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi*, (29 Haziran-1 Temmuz 2012 Çorum) Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 75-91) Ankara 2013.

_____, *Seyyid Şerif Cürcânî*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1984.

Hakkı Bursevi, İsmail, *Ruhu'l-Beyân*, Erkam Yayınları, İstanbul 2008.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İmaj Yayınları, Ankara 2003.

_____, *İslam Peygamberi Hayatı ve Eserleri*, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, bs.1, İstanbul 2009.

el-Hâzin, Alâu'd-din, Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Tefsîru'l-Hâzin Lübâbü't-Tevîl fî Meâni't- Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs.1, Beyrut 2004.

Hitti, Philip Khuri, *The History of the Arabs*, Tenth Edition, Macmillan, Londra 1951.

Henrî Abbûdî, *Mu'cemü'l-Hadârâti's-Sâmiye*, Mektebetü Curus Burs, Lübnan 1991.

Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hayatü Muhammed*, Dâru'l-Me'arif, bs. 14, Kâhire 2001.

el-Hûdâri, Muhammed, *Nurü'l-Yakin fî-Siyret Hâyr el-Mürselin*, Dâr Menâhili'l-İrfan , Dımaşk 2007.

İbn Abdirabbih el-Endelusî, Ahmed b. Muhammed, *el-İkdü'l-Ferîd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1983.

İbn Âdil, Abu Hafs Ömer b. Ali, *el-Lübab fî 'Ulumi'l-Kitâb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1998.

İbn Asım, Ebu Muhammed Ahmed el-Kûfi, *Kitâbu'l-Futûh*, Dârû'd-Duâ, bs. 1, Beyrut 1991.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tûnisîyye, Tunus 1984.

İbnü'l- Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali, *Zâdu'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebü'l-İslamî, Dımaşk 1965.

İbn Ebi Zemnin, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Îsâ el-Mürrî el-Kurtubî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Aziz*, Dâru'l-Faruki'l-Hadise, Kâhire 2002.

İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun el Hadramî, *Târihu İbn Haldun*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 2000.

_____, *Mukaddime ibn Haldun*, çev. Zakir Kadiri Ugan, MEB Yayınları, İstanbul 1990.

İbn Hişâm, Cemaleddin Yusuf b. Ahmed b. Abdullah, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Dâr-u İbn-i Kesir, Şam, Beyrut, t.y.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail 'Îmâdüddin b. Ömer b. Kesîr b. Davud, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, Müessesetü Kurtuba, Kâhire 2000.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır- Dâru'l-Fikr, Beyrut 1997.

İbnu'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

İbnü'l-Esîr, Ali b. Muḥammad b. Abdülkerim b. Abd al-Vahid el-Gazari es-Saibâni, *el-Kâmil fî't-Târih*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1987

İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşki el-Hanbelî, *Bedâi'u't-Tefsîr*, Dâr İbnü'l-Cevzi, bs. 2, Beyrut 2005.

İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişam b. Muhammed b. Saib el-Kelbî el-Kufî, *Kitâbü'l-Esnâm*, Dârü'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kâhire 1995.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *eş-Şi'ru veş-Şu'arâ*, el-Mektebetü't-Ticâriyye, bs.2, Mısır 1932.

İbnü'n-Nedîm Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya'kub İshâk, *Kitâbü'l-Fihrist*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997.

İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, Mektebetü'l-Hancı, Kâhire 2002.

İhsan Hakkı, *Resulü's-Selam Muhammed*, eş-Şeriketü'l-Müttehide li'n-Neşr, bs. 1, Ürdün 1988.

İ. Racî el-Farûkî ve L. Lamia. el-Farûkî, *İslâm Kültür Atlası*, çev. Okan Kibaroglu ve Zerrin Kibaroglu, İstanbul 1999.

el-Kâbi, Abdûlhâkim, *Mevsû'atü't-Tarihi'l-İslâmî*, Dâru Üsame, Ürdün 2009.

Kapar, Mehmet Ali, "Eyyamü'l-Arab" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

Karaman Hayrettin, Ali Özek, Gümüş Sadrettin, Turgut Ali, Çağrıcı Mustafa, Dönmez İbrahim Kâfi, *Kuranı Kerim Ve Türkçe Açıklamalı Mealı*, Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu, Medine 1992.

Karaman Hayrettin, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

el-Kâsımî, Cemâleddin, *Mehâsinü't-Te'vîl*, Dâru'l-İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, Kâhire 1957.

el-Kelbî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzzî, *et-Teshil li-'Ulûmi't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1995.

el-Kevserî, Muhammed Zahid, *Mukaddimâtu'l-İmam el-Kevserî*, Dâru's-Süreyya, bs. 1, Dımaşk 1997.

el-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami'li-Ahkami'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998.

Köksal, M. Asım, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed Aleyhisselam ve İslamiyet*, Işık Yayınları, İstanbul 2010.

Mâcid, Abdülmün'im, *et-Târîhu's-Siyâsî li'd-Devleti'l-Arabiyye*, Mektebetü'l-Encilu el-Mısriyye, bs. 8, Kâhire 1905.

Mahmud Es'ad, *Arap Dili*, Sad. Zafer Kızıklı, Matba'a-i Hayriye, Dersaadet 1911.

Mahmud Şâkir, *Târîhu'l-İslâmî*, el-Mektebül-İslâmî, (Kable'l-Bi'se), bs. 8, Beyrut, Amman 2000.

el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *en-Nüket Ve'l-'Uyûn-Tefsîru'l-Mâverdi*, Dâr-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.

el-Meczub, Abdullah et-Tayyib, *el-Mürşid İlâ Fehmi Eş'ari'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1969.

Mehmed Fehmî, *Târîhu Edebiyyât-ı Arabiyye*, Matbaatü Âmire, İstanbul 1332.

- Meraġi, Ahmet Mustafa, *Tefsîrû'l-Merâġi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1946.
- el-Mes'ûdî, Ebü'l-Hasan Ali b. el-Huseyin b. Ali, *Mürûcü'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher*, Dâru'l-Fikr, bs. 5, Beyrut 1973.
- Mevdudî, Seyyid Ebu'l A'lâ El-Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, çev. Ali Ünal-Muhammed Han Kayani-Yusuf Karaca-İsmail Bosnalı- Hamdi Aktaş-Nazife Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul 1999.
- Mevlana Şibli, Büyük İslam Tarihi Asrı Saadet, çev. Ö. Rıza Doğrul, Eser Yayınevi, İstanbul 1977.
- Muhammed Sadık Derviş, *İ'cazü'l Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-İslah, Şam 2009.
- Mustafa Müslim, *Mebahis fi- İ'câzi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Müslim, bs. 2, y.y., 1996.
- el-Mübarekfürî, Safiyurrahman, *er-Rahiku'l-Mahtûm*, Vizâretü'l-Evkaf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar 2007.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyri, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Sahîhu Müslim, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2014.
- Nablusi, Muhammed Ratip, *Mevsuat el-İ'caz el-İlmi fi'l-Kur'ân ve Sunne Âyâtullahi fi'l-İnsan*, Dâru'l-Mektebi, y.y., t.y.
- Naskali, Esko, "İran" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- en-Nedvî, Ebu'l Hasen Ali el-Hasenî, *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*, Dâru'l-İman, Mısır 1981.
- _____, *el-Medhal ilâ ed-Dirâsâti'l-Kur'âniyye*, Dâru İbn-i Kesîr, bs. 2, Dımaşk 2000.
- Nedvî, Süleyman, *Asrı Saâdet Peygamberimizin Tebligat ve Tâlimatı*, Sinan Matbaası, İstanbul 1967.
- en-Nesefî, Ebul-Berekât Abdullah İbn Ahmed, *Medarikü't Tenzi'l- ve Hakaiku't-Te'vil*, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, bs. 1, Beyrut 1998.
- en-Nevevi, Ebi Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *et-Tibyân fi Âdâbi Hameleti'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-'Ulüm ve'l-Hikem, Mısır 2006.
- Nurettin İtr, *'Ulümü'l Kur'âni'l-Kerîm*, Matbaatü's-Sâbah, Şam 1996.
- Nursî, Said, *Mesnevî-i Nuriye*, Envar Neşriyat, İstanbul 1999.
- Önkâl, Ahmet, "Cürhüm" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Özaydın, Abdülkerim, "Arap" md., (İslâm'dan Önce Araplar'da Sosyal ve İktisadî Hayat), *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

er-Râduyânî, Muhammed b. Ömer, *Tercümanü'l-Belâga*, y.y., İstanbul 1949.

er-Râfî, Mustafa Sadık, *Târîhu'l-Adâb'il-Arab*, Mektebetü'l-İman, Mısır, 1997.

_____, *İ'câzü'l-Kur'ân vel-Belâgatin-Nebeviyye*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 2005.

Reşid Rıza, Muhammed, *Tefsiru'l-Menâr*, (Tefsirü'l-Kur'âni'l-Kerîm), Dâru'l-Menâr, Kâhire 1947.

Ruz Ghurayyib, *en-Nakdü'l-Cemâlî ve Eseruhu fi'n-Nakdi'l-Arabî*, Dâru'l-İlm lil-Melâyin, bs. 2, Beyrut 1952.

es-Sâbuni, Muhammed Ali, *MuhtesarTefsir İbn Kesîr*, Dâru'l-Kalemi'l-Arabi, bs. 7, Halep 1981.

_____, *Safvetü't-Tefâsir*, Dâru'l-Kalemi'l-Arabi, bs. 1, Halep 1994.

es-Sâ'dî, Abdurrahman b. Nâsır, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kelâmi'l-Mennân*, Müessetü'r-Risâle, bs.1, Beyrut 2000.

Sâid el-Endelüsî, *Tabakâtü'l-Ümem*, el-Matba'atü'l-Kâtûlukiyye, bs. 1, Beyrut 1912.

es-Sâlihî, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf eş-Şâmi, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîret-i Hayri'l-İbâd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

Sarıçam, İbrahim-Erşahin, Seyfettin, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2013.

Savran, Ahmet, "İmruülkays b. Hucr" mad., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

es-Se'âlibî, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf, *el-Cevâhirü'l-Hisân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabi, bs. 1, Beyrut 1997.

Selen, H. Sadi, *Bizans Devleti*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1955.

es-Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mensûr b. Muhammed b. Abdül-Cebbâr el-Mervezî et-Temîmî, *Tefsir-i Sem'ani*, Dâru'l-Vatan, Riyad 1997.

es-Semerkandî, Ebü'l-Leys Alâeddin Ali b. Yahyâ, *Bahrü'l-'Ulûm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 1, Beyrut 1993.

Seyyid Emir Ali, *Muhtasar Târîhi'l-Arâb*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, bs.1, Beyrut 1973.

es-Suddi, Ebû Muhammed İsmail b. Abdurrahman el-Kebir, *Tefsiru's-Suddi el-Kebîr*, Dâru'l-Vefa, Mısır 1993.

es-Sultâni, Abdullatif b. Ali, *el-Mezdekiyyeh hiye Aslü'l-İştirakiyye*, Dârü'l-Beyda, bs. 1, Cezayir 1974.

es-Süyûtî, Celâlüddîn, *ed-Dürü'l Mensur*, Merkezu Hicr li'l-Buhus, bs. 1, Kâhire 2003.

_____, *el-Müzhir*, Dâru't-Turas, bs. 3, Kâhire, t.y.

_____, *el-İtkan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'n-Nedveti'l-Cedîde, Beyrut 1993.

_____, *Hüsni'l-Muhadara fit-Târihi Mısır ve'l-Kâhire*, Dâru'l-İhyâi'l-Kütübi'l-Arabîyye, bs. 1, Kâhire 1967.

eş-Şankiti, Muhammed Emin, *Edvâü'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlmi'l-Fevâid, Cidde, t.y.

eş-Şa'ravi, Muhammed Mutevelli, *Mu'cizet'ul-Kuran*, Ahbâru'l-Yevm Neşriyyat, t.y.

eş-Şâyi, Muhammed b. Abdurrahman b. Sâlih, *el-Furûku'l-Lugaviyye ve Eseruhâ fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Riyad 1993.

eş-Şehrîstânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdü'l-Kerîm b. Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bs. 2, Beyrut 1992.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethü'l-Kadîr*, Dârü'l-Ma'rîfe, bs. 4, Beyrut 2007.

Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, *el-Asru'l-Câhilî*, Dâru'l-Meâ'rif, bs. 11, Kâhire 1962.

Şeyhzâde, Muhyiddin Mehmed Kocevi b. Muslihiddîn Mustafa, *Hâşiyetu Muhyiddin Şeyhzâde âlâ Tefsiri'l-Kadı el-Beydâvi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999.

et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Cami'u'l-Beyân'an Tevil'il-Kur'ân*, Dâru'l-Hicr, Kâhire 2001.

_____, *Târîhü'l-Umem vel-Mülük*, Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, bs.1, Amman 2009.

Takkûş, Muhammed Süheyl, *Târîhü'l-Arab Kable'l-İslâm*, Dâru'n-Nefais, Beyrut 2009.

Toptaş Mahmut, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul, t.y.

Tüccar, Zülfikar, "Hammad er-Raviye" mad., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

Tülücü, Süleyman, "Hâtim et-Tâî" mad., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

Ülkü, Hayati, *Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi*, Akit Yayınları, İstanbul 1979.

W. Montgomery, Watt, *el-İslâm ve'l-Mesihîyye fi'l-Âlemi'l-Muâsır*, Dâru'l-Heyeti'l-Mısriyye, Mısır 1998.

_____, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, çev. Mehmet S. Aydın, Hülbe Yayınları, Ankara 1982.

_____, *Hz. Muhammed Mekke'de*, trc. M. Rami Ayas-Azmi Yüksel, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968.

el-Yakubî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Yakub İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, *Târîhu'l-Ya'kubî*, Mektebetü's-Sadık, bs. 1, Beyrut 2010.

Yâkut el-Hamevî, Şihabuddin Ebû Abdillâh Yakut b. Abdillâh, *Mu'cemü'l-Buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut 1977.

el-Ya'murî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Ahmed, *'Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Megazî ve's-Şemâ'il ve's-Siyer*, Dârü İbn-i Kesîr, Şam 2008.

Yâzîcî, Tâlib, "Arap" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, Feza Gazetecilik, İstanbul 1992.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Arap" md., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Yüksel, Azmi, "Abîd b. Ebras" mad., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

ez-Zebîdî, Şihabuddin Ahmed b. Ahmed, *Muhtasar Sahihi Buhari*, Dâru's-Sabah, bs. 3, Şam 1988.

_____, *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, çev. Abdullah Feyzi Kocaer, İmaj Yayınevi, Ankara 2004.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Mektebetu Vehbe, bs.7, Kâhire 2000.

_____, *Târihü'l-İslâm*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, bs.2, Beyrut 1990.

ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kasım, Cârullah Mahmud b. Ömer *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l- Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, Mektebetü'l-Abeykan, bs.1, Riyad 1998.

ez-Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Abdullah *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru't-Turas, Kâhire 2008.

ez-Zevzenî, Ebu Abdullah Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-Mu'allekâti's-Seb'a*, Dâru'l-Alemiyyeh, Beyrut 1993.

ez-Zeyyât, Ahmed Hâsen, *Târihü'l-Edebi'l-Arâbi*, Dâru'n-Nehdâ, Kâhire, t.y.